

ХӨРӨНГӨ ОРУУЛАЛТЫН БОДЛОГО, ЭРХ ЗҮЙН ОРЧНЫ ШИНЭЧЛЭЛТИЙН ОЛОН УЛСЫН ЧИГ ХАНДЛАГА БА ГАДААДЫН ЗАРИМ ОРНЫ ТУРШЛАГА

(Харьцуулсан судалгаа)

*Ц.Норовдондог (Ph.D.), Г.Алтан-Оч (Ph.D.),
Б.Батцэцэг, Т.Баярмаа, И.Жаргалзаяабямба,
Д.Жигваагүнсэл, Р.Нургүл, Р.Оргилмаа*

АГУУЛГА

ТОВЧИЛСОН ҮГИЙН ТАЙЛБАР

ХҮСНЭГТИЙН ЖАГСААЛТ

ЗУРГИЙН ЖАГСААЛТ

СУДАЛГААНЫ ХУРААНГУЙ

СУДАЛГААНЫ ДЭЛГЭРЭНГҮЙ

НЭГДҮГЭЭР БҮЛЭГ. ДЭЛХИЙН УЛС ОРНУУДЫН ХӨРӨНГӨ
ОРУУЛАЛТЫН БОДЛОГО БА ЧИГ ХАНДЛАГА

- 1.1.Хөрөнгө оруулалтын бодлого, чиг хандлагын тойм
- 1.2.Тогтвортой хөгжлийн зорилт ба гадаадын шууд хөрөнгө
оруулалтын төлөв байдал (2022 оны байдлаар)

ХОЁРДУГААР БҮЛЭГ. ГАДААДЫН ЗАРИМ ОРНЫ ТУРШЛАГА

2.1.АВСТРАЛИЙН ХОЛБООНЫ УЛС

- 2.1.1.Хууль эрх зүйн орчин
- 2.1.2.Хөрөнгө оруулалтын хуулийн шинэчлэлт
- 2.1.3.Хуулийн шинэчлэлтийн эдийн засагт үзүүлсэн нөлөөлөл

2.2.БҮГД НАЙРАМДАХ КАЗАХСТАН УЛС

- 2.2.1.Хууль эрх зүйн орчин
- 2.2.2.Хөрөнгө оруулалтын эрх зүйн орчны шинэчлэлт
- 2.2.3.Хуулийн шинэчлэлтийн эдийн засагт үзүүлсэн нөлөөлөл

2.3.БҮГД НАЙРАМДАХ УЗБЕКИСТАН УЛС

2.3.1.Хууль эрх зүйн орчин

2.3.2.Хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагааны тухай хуулийн шинэчлэлт

2.3.3.Хуулийн шинэчлэлтийн эдийн засагт үзүүлсэн нөлөөлөл

2.4.БҮГД НАЙРАМДАХ ХЯТАД АРД УЛС

2.4.1.Хууль эрх зүйн орчин

2.4.2.Хөрөнгө оруулалтын эрх зүй орчны шинэчлэлт

2.4.3.Хуулийн шинэчлэлтийн эдийн засагт үзүүлсэн нөлөөлөл

2.5.ГҮРЖ УЛС

2.5.1.Хууль эрх зүйн орчин

2.5.2.Хөрөнгө оруулалтын эрх зүйн орчны шинэчлэлт

2.5.3.Хуулийн шинэчлэлтийн эдийн засагт үзүүлсэн нөлөөлөл

АШИГЛАСАН ЭХ СУРВАЛЖ

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

ТОВЧИЛСОН ҮГИЙН ТАЙЛБАР

НҮБ	Нэгдсэн Үндэсний Байгууллага
БНКаЗУ	Бүгд Найрамдах Казахстан Улс
БНУзУ	Бүгд Найрамдах Узбекистан Улс
БНХАУ	Бүгд Найрамдах Хятад Улс
АНЭУ	Арабын Нэгдсэн Эмират Улс
АНУ	Америкийн Нэгдсэн Улс
ИБУИХУ	Их Британи Умард Ирландын Хаант Улс
ДНБ	Дотоодын нийт бүтээгдэхүүн
ОУХОГ	Олон улсын хөрөнгө оруулалтын гэрээ
ГХОААН	Гадаадын хөрөнгө оруулалтын аж ахуйн нэгж
ААН	Аж ахуйн нэгж
ТӨҮГ	Төрийн өмчийн үйлдвэрийн газар
ААНОАТ	Аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татвар
НӨАТ	Нэмэгдсэн өртгийн албан татвар
НДШ	Нийгмийн даатгалын шимтгэл
ТХЗ	Тогтвортой хөгжлийн зорилт
СЭХ	Сэргээгдэх эрчим хүч
ГШХО	Гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт
ХАА	Хөдөө аж ахуй

ХҮСНЭГТИЙН ЖАГСААЛТ

Хүснэгт 1. Судлагаанд авагдсан орнуудын хөрөнгө оруулалтын хууль, эрх зүйн шинэчлэлтийн талаарх харьцуулсан мэдээлэл

Хүснэгт 2. Дэлхийн банкны “Ease of doing Business” индексээр (судалгаанд авагдсан орнууд, 2016-2020)

Хүснэгт 3. 2022 оны Олон улсын хөрөнгө оруулалтын хэмжээ, өсөлтийн хувь

Хүснэгт 4. 2022 оны Олон улсын хөрөнгө оруулалтын хэмжээ, өсөлтийн хувь (бүсээр)

Хүснэгт 5. 2022 оны Олон улсын хөрөнгө оруулалтын өсөлтийн хувь

Хүснэгт 6. 2022 оны Олон улсын хөрөнгө оруулалтын өсөлтийн хувь (төрлөөр)

Хүснэгт 7. Австралийн Гадаадын хөрөнгө оруулалтын тухай хуулийн зохицуулалт

Хүснэгт 8. Дэлхийн банкны “Ease of doing Business” индексээр Австралийн эзэлсэн байр, авсан оноо (2016-2020)

Хүснэгт 9. БНКаЗУ-ын Бизнес эрхлэлтийн тухай хуулийн 25 дугаар бүлэг

Хүснэгт 10. Дэлхийн банкны “Ease of doing Business” индексээр

Хүснэгт 11. БНУзУ-ын Хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагааны хуулийн зохицуулалт

Хүснэгт 12.Дэлхийн банкны “Ease of doing Business” индексээр
Узбекистан Улсын эзэлсэн байр, авсан оноо (2016-2020)
Хүснэгт 13.БНХАУ-ын хөрөнгө оруулалтын тухай хуулийн зохицуулалт
Хүснэгт 14.Дэлхийн банкны “Ease of doing Business” индексээр Хятад
Улсын эзэлсэн байр, авсан оноо (2016-2020)
Хүснэгт 15.Гүрж Улсын хөрөнгө оруулалтын тухай хуулийн зохицуулалт
Хүснэгт 16.Дэлхийн банкны “Ease of doing Business” индексээр Гүрж
Улсын эзэлсэн байр, авсан оноо (2016-2020)

ЗУРГИЙН ЖАГСААЛТ

Зураг 1.Австралийн 2013-2022 онуудын ДНБ (тэрбум ам.доллар)
Зураг 2.Австрали дахь гадаадын хөрөнгө оруулалт болон тус улсаас
гадагшаа чиглэсэн хөрөнгө оруулалтын өсөлт (тэрбум доллар)
Зураг 3.Австралийн 2013-2022 онуудын ГШХО-ын хэмжээ (сая
ам.доллар)
Зураг 4.Казахстан Улсын 2012-2022 онуудын ДНБ-ий өсөлт (хувиар)
Зураг 5.Казахстан Улсын 2012-2022 онуудын ГШХО-ын хэмжээ (тэрбум
ам.доллар)
Зураг 6.Казахстан Улсын хөрөнгө оруулалтын бүтэц (2017, 2022 онууд)
Зураг 7.Узбекистан Улсын 2013-2022 онуудын ДНБ (тэрбум ам.доллар)
Зураг 8.Узбекистан Улсын 2020-2023 онуудад ДНБ-ий эзлэх хувь
Зураг 9.Узбекистан Улсын 2012-2022 онуудын ГШХО хэмжээ (тэрбум
ам.доллар)
Зураг 10.БНХАУ-ын 2013-2022 онуудын ДНБ (тэрбум ам.доллар)
Зураг 12.Гүрж Улсын 2012-2022 онуудын ДНБ-ийг өмнөх онтой
харьцуулсан өөрчлөлт (хувиар)
Зураг 13.Гүрж Улсын 2020-2023 онуудын ГШХО-ын хэмжээ (сая
ам.доллар)
Зураг 14.Гүрж Улсын хөрөнгө оруулалтын бүтэц (2007-2019 он)

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

УДИРТГАЛ

Улсын Их Хурлын гишүүний захиалгаар “Хөрөнгө оруулалтын бодлого, эрх зүйн орчны шинэчлэлтийн олон улсын чиг хандлага ба гадаадын зарим орны туршлага” сэдэвт судалгааны ажлыг Парламентын судалгаа, сургалтын хүрээлэнд гүйцэтгэв.

Судалгааны зорилго

Хөрөнгө оруулалтын бодлого, эрх зүйн орчны олон улсын тойм, чиг хандлага, эрх зүйн орчны шинэчлэлтийн төлөв байдал ба эдийн засагт үзүүлж буй нөлөөлөл болон гадаадын зарим орны туршлагыг судлах.

Судалгааны хамрах хүрээ

Судалгаанд олон улсын нийтлэг туршлага болон Австралийн Холбооны Улс, Бүгд Найрамдах Казахстан Улс, Бүгд Найрамдах Узбекистан Улс, Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улс, Гүрж Улсын туршлагыг хөрөнгө оруулалтын бодлого, хууль эрх зүйн орчин, тэдгээрийн өөрчлөлт шинэчлэлтийн талаарх мэдээлэл, тухайн улсын эдийн засгийн үндсэн үзүүлэлтүүд болон олон улсын байгууллагуудаас гаргасан зөвлөмж, судалгааны мэдээлэлд тулгуурлан бэлтгэв.

Судалгааны тайлангийн бүтэц:

Судалгаа нь 2 хэсэгтэй. Нэгдүгээр хэсэгт: Дэлхийн улс орнуудын хөрөнгө оруулалтын төлөв байдал, хөрөнгө оруулалтын бодлого, эрх зүйн орчны шинэчлэлтийн хүрээнд баримталж буй бодлогын чиг хандлага, хэрэгжүүлж буй арга хэмжээнүүдийн талаарх тойм мэдээллийг; Хоёрдугаар хэсэгт: Австралийн Холбооны Улс, Бүгд Найрамдах Казахстан Улс, Бүгд Найрамдах Узбекистан Улс, Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улс, Гүрж Улс зэрэг гадаадын зарим орны хөрөнгө оруулалтын хууль эрх зүйн орчин, хөрөнгө оруулалтын хуулийн шинэчлэлт, эдийн засгийн зарим үзүүлэлтүүдийг дэлгэрэнгүй байдлаар судалсан болно.

Түлхүүр үг: Гадаадын хөрөнгө оруулалтын тухай хууль, Хөрөнгө оруулалтын тухай хуулийн шинэчлэл, эдийн засагт үзүүлсэн нөлөөлөл

Keyword: Foreign Investment law, Investment Law Reform, and Impact on the Economy

СУДАЛГААНЫ ХУРААНГУЙ

НҮБ-ын Худалдаа, хөгжлийн бага хурал (UNCTAD)-аас гаргасан 2023 оны “Дэлхийн хөрөнгө оруулалтын тайлан”-аас үзэхэд, олон улсын санхүүгийн зах зээлийн тогтворгүй байдал, цар тахлын дараах эдийн засгийн уналт, өрийн дарамт, Украины дайн, үндэстэн дамнасан компаниудын хөрөнгө оруулалтын бууралт зэрэг олон нөхцөл байдлаас шалтгаалан 2022 оны байдлаар дэлхийн хэмжээнд олон улсын төслийн санхүүжилтийн хэлцлийн дүн 2021 онтой харьцуулахад 25 хувиар, хил дамнасан нэгдэл болон худалдан авах (M&A) борлуулалт 4 хувиар, гадаадын хөрөнгө оруулалтын нийт дүн 12 хувиар буурсан үзүүлэлттэй байна.

Украины дайнтай зэрэгцэн бий болсон түүхий эдийн үнийн огцом өсөлт намжсан хэдий ч дайн үргэлжилж, геополитикийн байдал хурцадмал хэвээр байгаа зэргээс шалтгаалан 2023 онд ч мөн Гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт (ГШХО) буурах хандлага үргэлжилнэ гэж тус бага хурлаас¹ (UNCTAD) дүгнэсэн байна.

Эдгээр нөхцөл байдлаас үүдэн 2021-2023 онд дэлхийн улс орнууд хөрөнгө оруулалтын бодлогын шинэчлэл хийх ажиллагаагаа эрчимжүүлж, хөрөнгө оруулалтын таатай нөхцөл бүрдүүлэхийг зорьж байна. Хөгжиж буй орнуудын тухайд гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтыг татахын тулд татварын урамшуулал гэх мэт хөрөнгө оруулалтыг дэмжих, хөнгөвчлөх арга хэмжээг нэн тэргүүнд авч хэрэгжүүлсэн бол хөгжингүй орнууд байгаль орчинд эерэг нөлөө бүхий хөрөнгө оруулалтыг дэмжих бодлого баримталж байна.

Хөрөнгө оруулалтын бодлого, эрх зүйн орчны чиг хандлагыг авч үзвэл, дэлхийн ихэнх улс орнууд хөрөнгө оруулалтын таатай орчин бүрдүүлэхэд анхаарахын зэрэгцээ стратегийн салбаруудад хөрөнгө оруулалт татахдаа үндэсний аюулгүй байдлыг нэн тэргүүнд чухалчлан авч үзэх, энэ чиглэлээр холбогдох хууль тогтоомждоо тусгайлсан зохицуулалтыг тусгах хандлагатай болсон байна. Өөрөөр хэлбэл, ГШХО-ыг үндэсний аюулгүй байдлын шалгуураар үнэлэх аргачлалыг улс орон бүр дотооддоо батлан хэрэгжүүлж байна. 2021 онд дэлхийн нийт ГШХО-ын 66 хувь нь үндэсний аюулгүй байдлын шалгуураар орж байсан бол 2022 онд 71 хувь болж өссөн байна.

Хөрөнгө оруулалтын гэрээний арбитрын чиг хандлагыг авч үзвэл, хөрөнгө оруулагч болон улс хоорондын маргааны дийлэнх хэсэг нь 1990-ээд оноос өмнө байгуулсан гэрээ байгаа бөгөөд сүүлийн жилүүдэд олон улсын арбитрын шүүхэд маргаан үүсгэсэн гэрээнүүдийн ихэнх нь эрчим хүчний гэрээ байна. Учир нь Дэлхийн Тогтвортой хөгжлийн зорилтуудад

¹ https://unctad.org/system/files/official-document/wir2023_en.pdf

тусгагдсан уур амьсгалын өөрчлөлтийн эсрэг үйл ажиллагаа, цэвэр эрчим хүчний шилжилтийн зорилтуудыг хэрэгжүүлэхэд хуучин гэрээнүүд саад учруулж байгаа учраас Олон Улсын Хөрөнгө оруулалтын гэрээ (ОУХОГ)-ний зохицуулалтуудыг шинэчлэх шаардлага бий болж, 2022 онд л гэхэд 15 орон ОУХОГ-г шинээр байгуулж, 58 улс хөрөнгө оруулалтын гэрээгээ цуцалсан байна.

Дэлхийн улс орнуудын дийлэнх нь эдийн засгийн уналтын эсрэг хөрөнгө оруулалтын бодлого боловсруулах чиг хандлагатай байгаа бөгөөд гадаадын хөрөнгө оруулалтыг татах таатай нөхцөлийг бүрдүүлэхэд ихэнх бодлогын арга хэрэгслүүд чиглэгдэж байна. Энэ хүрээнд хөрөнгө оруулалтыг хөнгөвчлөх, урамшуулах, дэмжих, эрсдэлээс хамгаалах олон талт арга хэмжээг улс орон бүр өөр өөрийн нөөц боломждоо тулгуурлан авч хэрэгжүүлж байна. Эдгээрээс хөрөнгө оруулалтыг хөнгөвчлөх санаачилга болон сэргээгдэх эрчим хүч, уур амьсгалын өөрчлөлтийг бууруулахтай холбоотой хөрөнгө оруулалтыг дэмжих урамшууллын бодлогыг улс орнууд түлхүү хэрэгжүүлж байна. *(Судалгааны хэсгээс дэлгэрүүлж үзнэ үү)*

Нийтлэг байдлаар авч үзвэл, хөгжингүй орнуудын хувьд хөрөнгө оруулалтын бодлогоо хязгаарлах буюу чангатгах чиг хандлагатай байгаа бөгөөд ялангуяа үндэсний аюулгүй байдалтай шууд болон шууд бусаар холбогдох чухал дэд бүтэц, технологийн салбарт хөрөнгө оруулалтын хяналт, шалгалт хийх, гэнэтийн ашгийн татвар ногдуулах зэргээр хязгаарлалт хийж байна. Харин хөгжиж буй орнуудын хувьд хөрөнгө оруулалтыг хязгаарлах бодлогыг ихэвчлэн үндэсний аюулгүй байдал, стратегийн хөрөнгийг хамгаалах чиглэлээр хэрэгжүүлж байна.

Хөрөнгө оруулалтын бодлого, эрх зүйн орчны шинэчлэлийн хүрээнд хөгжингүй орнууд ихэвчлэн сэргээгдэх эрчим хүч, нүүрстөрөгчийн саармагжилтыг дэмжих болон байгаль орчинд эерэг нөлөө бүхий хөрөнгө оруулалтыг дэмжих хандлагатай байгаа бол хөгжиж буй орнуудад хөрөнгө оруулалтыг дэмжих, хөнгөвчлөх илүү олон талт арга хэмжээнүүдийг авч хэрэгжүүлж байна. Тухайлбал:

- 1) хөрөнгө оруулалтыг дэмжих шинэ төрлийн урамшууллын механизмыг нэвтрүүлэх;
- 2) ГШХО-ыг дэмжих, гааль, татварыг хөнгөвчлөх;
- 3) хууль эрх зүйн болон институцийн шинэчлэл хийх;
- 4) ГШХО-ыг либералчлах гэх мэт.

Дэлхийн хэмжээнд ГШХО-ын хэмжээ 2022 онд 12 хувиар буурч 1.3 тэрбум ам.доллар болсон нь хөгжингүй улс орнуудад санхүүгийн мөнгөн урсгал, гүйлгээний хэмжээ буурсантай голчлон холбоотой. Ихэнх бүс,

салбарт шинэ хөрөнгө оруулалтууд зарлагдаж байгаагаас үзвэл хөрөнгө оруулалтын бодит чиг хандлага илүү эерэг байдалтай байна.

Хөгжиж буй улс орнуудад ГШХО-ын хэмжээ бага зэрэг нэмэгдсэн байгаа хэдий ч энэ өсөлт нь цөөн хэдхэн хөгжиж буй том улс оронд төвлөрч байна. Хөгжиж буй жижиг улс орнуудад татан төвлөрүүлсэн хөрөнгө оруулалт тогтмол байгаа бол буурай хөгжилтэй улс орнуудын хувьд буурсан байна.

Олон улсын эрх зүйн орчны чиг хандлагыг судалдаг, энэ чиглэлээр мэргэшсэн тэргүүлэх зэргийн хуульч, судлаачдаас бүрдсэн Demtons team² баг 2022 онд олон улсын эрх зүйн орчны хүрээнд гарч буй өөрчлөлт шинэчлэлт, чиг хандлагыг худалдаа, өрсөлдөх чадвар, гадаадын хөрөнгө оруулалтын орчин, үндэсний аюулгүй байдал, эрчим хүчний салбарын зохицуулалт, байгаль орчин, цаг агаарын өөрчлөлт гэх мэт асуудлын хүрээнд судлан шинжилж, тодорхой дүгнэлт, зөвлөмж гаргасан байна.

Түүнчлэн, дэлхий нийтийн эрх зүйн зохицуулалтын өөрчлөлт шинэчлэлтийн чиг хандлага дараах асуудлуудыг зохицуулахад түлхүү чиглэж байна. Үүнд: цаг агаарын өөрчлөлт, байгаль орчны доройтлоос сэргийлэх, ESG (*Environmental, Social, and Governance*) буюу “Байгаль орчин, нийгэм, засаглал”-ийн олон улсын стандартыг нэвтрүүлэх замаар компанийн ил тод, нээлттэй байдлыг сайжруулж, хөрөнгө оруулалт татах, дижитал эдийн засгийг хөгжүүлэх, бүтээгдэхүүн, үйлчилгээний нийлүүлэлтийн гинжин хэлхээний тасалдлыг зохицуулах, өгөгдөл, мэдээллийн санг кибер довтолгооноос хамгаалах болон үндэсний аюулгүй байдлыг нэн тэргүүнд чухалчлан үзэх үзэл баримтлалд тулгуурласан өөрчлөлт шинэчлэлтийг эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох хүрээнд улс орнууд чухалчлан авч үзэж байгааг олон улсын шинжээчид тэмдэглэн хэлж байна.

Судалгаанд авагдсан Австрали, Казахстан, Узбекистан, Хятад, Гүрж зэрэг 5 орны туршлагыг хөрөнгө оруулалтын эрх зүйн орчин, хөрөнгө оруулалтын хуулийн шинэчлэлт, эдийн засагт үзүүлсэн нөлөөлөл зэрэг асуудлуудын хүрээнд хураангуйлан авч үзвэл:

Австралийн хувьд: Хөрөнгө оруулалтын харилцааг Гадаадын хөрөнгө оруулалтын тухай хууль³ (*Foreign Acquisitions and Takeovers Act 1975*)-иар зохицуулдаг.

Хөрөнгө оруулалтын бодлого, эрх зүйн орчны шинэчлэлийн хүрээнд тус улс нь тогтвортой хөрөнгө оруулалтыг дэмжих, үндэсний аюулгүй байдлыг сахин хамгаалах бодлого баримталж байна. Хууль дүрэмд, чиглэлийн зохицуулалтуудыг оруулснаас гадна гадаадын хөрөнгө оруулалтын

²<https://www.dentons.com/en/insights/newsletters/2022/january/11/global-regulatory-trends-to-watch/dentons-pick-of-canadian-regulatory-trends-to-watch-in-2022>

³ <https://foreigninvestment.gov.au/compliance/fi-laws>

хяналт үнэлгээний нэгдмэл тогтолцоог бий болгох, мэдээлэл цуглуулах, хуваалцах үйл ажиллагааг хялбаршуулах, хууль дүрмийн хэрэгжилтийг хангуулах, хууль зөрчсөн тохиолдолд хариуцлага хүлээлгэх эрх зүйн орчныг бүрдүүлсэн. Гадаадын хөрөнгө оруулалтын босгыг 275 сая AUD \$ гэж тогтоосон бөгөөд хөрөнгө оруулалтын менежментийн зардлаа хөрөнгө оруулагчид өөрсдөө хариуцахаар хуульд өөрчлөлт оруулсан.

Гадаадын хөрөнгө оруулалт нь шинэ үйлдвэр барьж байгуулах, одоо байгаа үйлдвэрүүд, дэд бүтцээ сайжруулах, үйлдвэрийн бүтээмжийг нэмэгдүүлэх, шинэ ажлын байр бий болгоход чиглэгдэж байна. Хөрөнгө оруулалтын бодлого, эрх зүйн орчны шинэчлэлтийн үр нөлөөгөөр Австралийн эдийн засагт дараах эерэг үр дүнгүүд гарна гэж тооцоолсон:

- Хөдөлмөр эрхлэлтийг нэмэгдүүлэх (ГХОААН-ийн 10 байр тутмын нэг);
- Үндэсний эдийн засагт дахь нэмүү өртгийн $\frac{1}{4}$ хувийг ГХОААН-ийн үйлдвэрүүд бүрдүүлэх;
- ГХОААН-ийн ажилчдын цалин жилд дунджаар \$20.000 болон түүнээс илүү болох.

Казахстан Улсын хувьд: Хөрөнгө оруулалтын асуудлыг зохицуулдаг тусгайлсан хууль байхгүй бөгөөд энэ асуудлыг Бизнес эрхлэлтийн тухай хуулийн (Кодекс) 25 дугаар бүлэгт зохицуулсан байдаг. Хөрөнгө оруулалтын хэмжээ болон бусад нөхцөлөөс хамаарч хөрөнгө оруулалтын төсөл, тэргүүлэх хөрөнгө оруулалтын төсөл, тусгай хөрөнгө оруулалтын төсөл гэж 3 төрлөөр ангилдаг. Хөрөнгө оруулагчдыг үндэсний, гадаадын гэж ялгахгүйгээр нэгэн адил үйлчилдэг. Төрөөс хөрөнгө оруулалтыг дэмжихдээ: хөрөнгө оруулалтын гэрээг тогтвортой байдлын баталгаагаар хангах, татварын болон гаалийн хөнгөлөлт, хуульд заасан бусад дэмжлэгийг үзүүлэх, хөрөнгө оруулалтын таатай орчин бүрдүүлэх, шинэ үйлдвэр байгуулах, үйлдвэрлэлийг өргөтгөх, шинэчлэх, ажиллах хүчний чадварыг дээшлүүлэх, хүрээлэн буй орчныг хамгаалах зэрэг асуудлыг хамруулсан байна.

Тус улс нь хөрөнгө оруулалтын хуулийг хөгжлийн 5 үе шатад хуваан үзэж, хөгжлийн шат бүрийг тодорхойлж, хөрөнгө оруулагчдыг татах зорилгоор батлагдсан хууль, тэдгээрийн өөрчлөлт, шинэчлэлтийн талаар шинжлэн судалсан байна. Татварын хөнгөлөлт үзүүлэх чиглэлээр хөрөнгө оруулалтын бодлогыг өөрчлөх, хөрөнгө оруулагчдын эрхийг хамгаалах үүднээс хөрөнгө оруулалт, татварын хууль тогтоомжийг илүү боловсронгуй болгох шаардлага тулгарч байна.

Бодлого, эрх зүйн орчны хүрээнд авч хэрэгжүүлсэн зарим арга хэмжээнүүд:

- Хөрөнгө оруулалтын гэрээний нөхцөлийн тогтвортой байдлын баталгааг хангахаар болсон.
- Тэргүүлэх хөрөнгө оруулалтын төсөл болон хөрөнгө оруулалтын төсөлд гааль, импортын НӨАТ-аас чөлөөлөх, төрөөс материаллаг дэмжлэг үзүүлсэн.
- Тусгай хөрөнгө оруулах төсөлд гаалиар оруулах, Казахстан Улсын татварын хууль тогтоомжид заасны дагуу татвараас чөлөөлөх арга хэмжээ авсан байна.

Узбекистан Улсын хувьд: Хөрөнгө оруулалттай холбоотой 3 хуулийг нэгтгэж, Хөрөнгө оруулалт, хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагааны тухай хууль болгон нэгтгэн, шинэчилсэн байна. Тус улс нь хөрөнгө оруулалтын тухай хуулийн шинэчлэлтээр гадаадын хөрөнгө оруулалтыг татах таатай орчин бүрдүүлэх, хувийн хэвшлийн өсөлтийг дэмжих, ажлын байрыг нэмэгдүүлэх, хууль эрх зүйн орчныг сайжруулах, эдийн засгийн өрсөлдөөнийг дэмжих, нээлттэй ил тод болгох, тогтвортой байдлыг хангахад чиглүүлсэн байна.

Хөрөнгө оруулалтын хуульд илүү таатай нөхцөлийг бүрдүүлэхийн тулд дараах зүйлийг тусгасан байдаг. Үүнд:

- хөрөнгө оруулалтын төрлийг үндсэн (капитал) хөрөнгө, санхүүгийн болон нийгмийн гэж зориулалтын дагуу 3 төрлөөр ангилсан;
- хөрөнгө оруулалтын хэлбэрийг (хуулийн этгээд байгуулах, хувьцаа, хувь эзэмших, өмчлөх эрх худалдаж авах гэх мэт) ангилсан;
- хөрөнгө оруулалтын эх үүсвэрийн төрлийг (мөнгө, хөдлөх, үл хөдлөх хөрөнгө, оюуны өмч) тодорхойлсон;
- түүнчлэн, хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагааны объект, субъектийг тодорхойлсон;
- төрийн эрх бүхий байгууллагын бүрэн эрх, чиг үүргийг тодорхойлсон байна.

Түүнчлэн:

- Эрх зүйн харилцааг: концесс, бүтээгдэхүүн хуваах гэрээ, өмч, венчурын үндсэн хөрөнгийн сан, хөрөнгийн зах зээл, эдийн засгийн тусгай сан, төр, хувийн хэвшлийн түншлэл, үнэт цаасны үйл ажиллагаа зэргийг тусдаа хуулиар зохицуулсан.
- Хөрөнгө оруулалтын төслийг санхүүжүүлэхэд төрөөс олгох хөнгөлөлт, урамшуулал, дэмжлэг үзүүлсэн.
- Хуульд гадаад, дотоодын хөрөнгө оруулагчдыг хооронд нь зааглаж өгсөн.
- Хөрөнгө оруулалтын гэрээнд авлига, монополийн эсрэг заалтуудыг тусгасан. Эдийн засгийн тэргүүлэх чиглэлийн хөрөнгө оруулалтад нэмэлт хөнгөлөлт үзүүлсэн байна.

- Инженер техникийн шугам сүлжээ, сэргээгдэх эрчим хүчний салбарын хөрөнгө оруулалт, санхүүжилтэд татвар болон гаалийн хөнгөлөлт үзүүлсэн.
- Төрийн үйлчилгээг шуурхай явуулахын тулд “нэг цэгийн үйлчилгээ”-г нэвтрүүлж хэрэгжүүлсэн.
- Хариуцлага хүлээлгэх хүрээнд Бизнесийн Омбудсманы чиг үүрэгт ААН үйл ажиллагаанд хяналт тавих асуудлыг багтаан тодорхойлсон байна.
- Хөрөнгө оруулалтын маргааныг хянан шийдвэрлэхэд: хэлэлцээр хийх, эвлэрүүлэн зуучлах, шүүх болон арбитрт гомдол гаргах гэсэн шинээр 3 үе шатлалтай болгосон байна.

Хятад Улсын хувьд: Тус улс нь 2000 онд Дэлхийн худалдааны байгууллагад элсэж, 2013 онд Нэг бүс, нэг зам хөтөлбөрөө зарлан гадаадын хөрөнгө оруулагчдад томоохон боломжуудыг нээсэн байна. 2019 онд Төрийн зөвлөлөөс “Бизнесийн орчин сайжруулах тухай” 722 дугаар тогтоолыг баталж, хууль дээдэлсэн, чөлөөт өрсөлдөөнийг дэмжиж, төрийн дарамт, хүнд суртлыг багасгах, гадаад, дотоодын хөрөнгө оруулагч нарт ижил нөхцөл олгохыг холбогдох хуулиудаар бататгасан байна. Энэ хүрээнд гадаадын хөрөнгө оруулалтыг 40-өөд жил зохицуулж ирсэн хууль, тогтоомжуудыг нэгтгэн Гадаадын хөрөнгө оруулалтын тухай хуулийг баталж, гадаадын хөрөнгө оруулагчдад бизнесийн таатай орчныг бий болгох, хууль, эрх зүйн орчныг бүрдүүлж, тусгай зөвшөөрлийг цөөлөх, хяналтын тогтолцоонд чанарын өндөр түвшний үйлчилгээ үзүүлэх гэсэн шаардлага тавьж шат дараалсан арга хэмжээг авч байна. Хөрөнгө оруулалтын орчныг сайжруулах зорилгоор Засгийн газар Гадаадын хөрөнгө оруулалтын тухай шинэ хууль гаргаж, тус хуулиар технологийг албадан шилжүүлэхийг хориглох, оюуны өмчийн эрхийг хамгаалах, тэгш байдлыг дэмжих замаар олон улсын хөрөнгө оруулагчдын эрх ашгийг хамгаалах олон шинэчлэлтүүдийг хийсэн нь гадаадын хөрөнгө оруулагчдыг татах, бизнесийн таатай орчныг бүрдүүлэх чухал алхам болжээ.

Гүрж Улсын хувьд: Эдийн засгийг сэргээхэд төсвийн хөрөнгө оруулалтаас гадна гадаад, дотоодын хөрөнгө оруулалт зайлшгүй шаардлагатай болсон. Тиймээс сүүлийн жилүүдэд хөрөнгө оруулалтын эрх зүйн орчинд ихээхэн шинэчлэлт хийж, тогтвортой байдлыг хангах, олон улсын зах зээлийг хөгжүүлж, хөрөнгө оруулалтад нээлттэй орнуудын нэг болоод байна. Хөдөө аж ахуйн газрыг гадаадын хөрөнгө оруулагчдад өмчлүүлэхийг хориглох заалтаар хөдөө аж ахуйн салбарын хөрөнгө оруулалтыг хязгаарладаг байна. Хөрөнгө оруулалтын хууль тогтоомжид гадаад, дотоодын хөрөнгө оруулагчдын хоорондын тэгш өрсөлдөөний нөхцөлийг бүрдүүлж, өмчийн эрхийн хүрээг тодорхойлж, хөрөнгө оруулагчдын мэдээллийг хамгаалах, кибер аюулгүй байдлын талаар хууль тогтоомж боловсруулах шаардлага

гарч ирсэн байна. Хөрөнгө оруулалтын хууль, эрх зүйн орчныг шинэчлэхэд: хөрөнгө оруулалтын таатай орчин бүрдүүлэх, гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтыг татах, тогтвортой эдийн засгийн өсөлтөд эерэг нөлөөлнө гэж үзэж байна. Тогтвортой хөгжлийн зорилтуудыг хэрэгжүүлэхэд инновац, ажлын байрыг шинээр бий болгох, хувь хүний чадавхыг хөгжүүлэх, амьжиргааны түвшнийг нэмэгдүүлэх, байгаль орчин, тогтвортой байдлыг хангах, дотоодын аж ахуйн нэгжүүдийг үндэстэн дамнасан аж ахуйн нэгжтэй холбох, олон улсын зах зээлд нэвтрэх зэрэг гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтад ихээхэн ач холбогдолтой байна.

Хөрөнгө оруулалтын эрх зүйн орчны дараах асуудлуудыг зохицуулсан:

- Хөрөнгө оруулалтын тухай хуульд: Гадаад, дотоодын хөрөнгө оруулагчдыг Гүрж Улсын иргэдтэй адил тэгш эрхтэй, ялгаварлан гадуурхахгүй байхыг тусгасан.
- Газрын тухай хуульд: өмчлөх эрхийг тусгаж өгсөн.
- Газрын тос, байгалийн хийн тухай хуульд: хувийн өмчийг өмчлөх асуудлаар шүүхэд хандах эрх, нөхөн төлбөр авах асуудлыг хамруулсан.
- Татварын тухай хуульд: татварын төрлийг 20 байсныг 6 болгон багасгаж, татварын хэмжээг бууруулсан. ААНОАТ-ыг 15 хувь болгож, дахин хөрөнгө оруулалт хийсэн үед ААНОАТ-аас чөлөөлдөг болсон.
- Эдийн засгийн эрх чөлөөний хуульд: хөрөнгө оруулагчид татвар төлсний дараа орлогыг хөрвүүлэх, буцаан шилжүүлэх эрх үүсгэсэн байна.
- Олон улсын гэрээнд: хөрөнгө оруулалтын гэрээнд нэгдэн орж, өмчлөх, ялгаварлан гадуурхаас хамгаалах, гэрээний үүргийг хэрэгжүүлсэн. Уг гэрээг зөрчсөн тохиолдолд маргаан шийдвэрлүүлэх журмын дагуу олон улсын арбитрад ханддаг болсон.

(Дэлгэрэнгүй мэдээллийг судалгааны хэсгээс үзнэ үү)

Хүснэгт 1. Судлагаанд авагдсан орнуудын хөрөнгө оруулалтын хууль,эрх зүйн шинэчлэлтийн талаарх харьцуулсан мэдээлэл

	Улс орнуудын жагсаалт	Хөрөнгө оруулалтын харилцааг зохицуулсан хуулиуд	Хөрөнгө оруулалтын эрх зүйн орчны хүрээнд хийгдсэн өөрчлөлт, шинэчлэлтүүд
1	Австралийн Холбооны Улс	Гадаадын хөрөнгө оруулалтын тухай хууль ⁴ Foreign Acquisitions and Takeovers Act 1975) нь 8 бүлэг, 22 хэсэг, 139 зүйлтэй байна.	• Австралийн үндэсний аюулгүй байдлыг сахин хамгаалах бодлогын чиглэлийг тусгасан. • Тогтвортой хөрөнгө оруулалтыг дэмжих бодлогын өөрчлөлт хийсэн. • Хууль дүрмийг мөрдүүлэх, байгууллагуудад хэрэгжүүлэх, хэрэв зөрчигдсөн тохиолдолд шийтгэл ногдуулахаар өөрчилсөн. • Гадаадын хөрөнгө оруулалтын хяналт үнэлгээний тогтолцооны нэгдмэл байдлыг хангах зохицуулалт хийсэн. • Мэдээлэл цуглуулах, хуваалцах, солилцох үйл ажиллагааг хялбаршуулсан. • Хөрөнгө оруулалтын босго хэмжээг 275 сая AUD \$ байхаар тогтоосон байна. • Гадаадын хөрөнгө оруулалтын хураамжийн шударга тогтолцоог бүрдүүлэх хүрээнд хөрөнгө оруулалтын менежментийн зардлаа хөрөнгө оруулагчид өөрсдөө хариуцахаар болсон.
2	БНКаЗУ	Бизнес эрхлэлтийн тухай хууль ⁵ (Кодекс) нь 25 бүлэг, 273- 296-2 хүртэл 31 зүйлтэй байна.	• Хөрөнгө оруулалтын гэрээний нөхцөлийн тогтвортой байдлын баталгааг хангахаар болсон. • Тэргүүлэх хөрөнгө оруулалтын төсөл болон хөрөнгө оруулалтын төсөлд гааль, импортын НӨАТ-аас чөлөөлөх, төрөөс материаллаг дэмжлэг үзүүлсэн. • Тусгай хөрөнгө оруулах төсөлд гаалиар оруулах, татвараас чөлөөлөх, Казахстан Улсын татварын хууль тогтоомжид заасны дагуу татвараас чөлөөлсөн байна.

⁴ <https://foreigninvestment.gov.au/compliance/fi-laws>

⁵ <http://adilet.zan.kz/rus/docs/K1500000375>

3	БНУЗУ	Хөрөнгө оруулалт, хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагааны тухай хууль ⁶ (The Law on Investments and Investment Activity) нь 12 бүлэг, 69 зүйлтэй.	• Эрх зүйн харилцааг: концесс, бүтээгдэхүүн хуваах гэрээ, өмч, венчурын үндсэн хөрөнгийн сан, хөрөнгийн зах зээл, эдийн засгийн тусгай сан, төр, хувийн хэвшлийн түншлэл, үнэт цаасны үйл ажиллагаа зэргийг тусдаа хуулиар зохицуулсан. • Хөрөнгө оруулалтын төрлийг үндсэн хөрөнгө, санхүүгийн болон нийгмийн хөрөнгө оруулалт гэж 3 ангилсан. • Хөрөнгө оруулалтын төслийг санхүүжүүлэхэд төрөөс олгох хөнгөлөлт, урамшуулал, дэмжлэг үзүүлсэн (өмчлөх эрх, эд хөрөнгийн эрхийг хөнгөлөлттэй тэг үнээр шилжүүлэх, татварт хөнгөлөлт үзүүлэх, зээл, зээлийн хуримтлагдсан хүүг үе шаттайгаар төлөх). • Хуульд гадаад, дотоодын хөрөнгө оруулагчдыг хооронд нь зааглаж өгсөн. • Хөрөнгө оруулалтын гэрээнд авлига, монополын эсрэг заалтуудыг тусгасан. Эдийн засгийн тэргүүлэх чиглэлийн хөрөнгө оруултад нэмэлт хөнгөлөлт үзүүлсэн байна. • Хөрөнгө оруулагчдын гадаадын инженерийн шугам сүлжээ, сэргээгдэх эрчим хүчний салбарын санхүүжилтэд татвар болон гаалийн хөнгөлөлт үзүүлсэн. • Төрийн үйлчилгээг шуурхай явуулахын тулд “нэг цэгийн үйлчилгээ”-г нэвтрүүлж хэрэгжүүлсэн. • Хариуцлага хүлээлгэх хүрээнд Бизнесийн Омбудсманы чиг үүрэгт ААН-ийн үйл ажиллагаанд хяналт тавих асуудлыг багтаан тодорхойлсон. • Хөрөнгө оруулалтын маргааныг хянан шийдвэрлэхэд: хэлэлцээр хийх, эвлэрүүлэн зуучлах, шүүх болон арбитрт гомдол гаргах гэсэн шинээр 3 үе шатлалтай болгосон.

⁶ <https://lex.uz/ru/docs/4751834#4753233>

4	БНХАУ	Гадаадын хөрөнгө оруулалтын тухай хууль ⁷ (Foreign Investment Law of the People's Republic of China) нь 6 бүлэг, 42 зүйлтэй.	• Өмнө зохицуулж байсан 3 хуулийг нэгтгэж нэг хууль болгосон. • Гадаадын хөрөнгө оруулагчдыг үндэсний хөрөнгө оруулагчдаас дордуулахгүй байх нөхцөлийг бүрдүүлсэн. • Гадаадын хөрөнгө оруулалтыг дэмжих, хамгаалах тусгай бүлэг нэмж, хөрөнгө оруулагчдад таатай аюулгүй байдлыг бүрдүүлж, оюуны өмчийг хамгаалахаар тусгасан. • Хөрөнгө оруулагчдын худалдааны нууцыг хамгаалахад анхаарч, албан тушаалыг урвуулан ашиглаж мэдээлэл задруулсан тохиолдолд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээр заасан. • Төрийн зүгээс ГХОААН-ийн гомдлыг шуурхай авч хэлэлцэх тогтолцоог бий болгосон. • Үндэсний аюулгүй байдал, монополын эсрэг хяналт тавих, хориг арга хэмжээний талаар шинээр зохицуулсан. • Маргаан шийдвэрлэлтээр шүүхэд гомдол гаргахаас гадна арбитр, эвлэрүүлэн зуучлагчаар маргаанаа шийдвэрлүүлэхээр тусгасан. • Хязгаарлалтай салбарын жагсаалтыг багасгаж, нийт 27 чиглэлийг хамруулахаар болсон. • Хөрөнгө оруулалтыг дэмжих 693 салбарт татварын урамшуулал, дэмжлэг үзүүлсэн. • Татварын хувьд ААНОАТ-д 25%, хөрөнгө оруулалтыг дэмжих ААН-д 15% татварын хөнгөлөлт үзүүлэх, хувь хүний орлогын албан татвар 3-45%, НДШ 40% байх шатлалтай болсон байна.

⁷ https://en.ndrc.gov.cn/policies/202105/t20210527_1281403.html

5	Гүрж Улс	Хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагааг дэмжих, баталгааны тухай хууль ⁸ (<i>Law of Georgia on Promotion and Guarantees of Investment Activity</i>) нь 4 бүлэг, 17 зүйл заалттай байна.	Хөрөнгө оруулалтын тухай хуульд: Гадаад дотоодын хөрөнгө оруулагчдыг Гүрж Улсын иргэдтэй адил тэгш эрхтэй, ялгаварлан гадуурхахгүй байхыг тусгасан. Газрын тухай хуульд: өмчлөх эрхийг тусгаж өгснөөр хөрөнгө оруулалтыг таатай орчин бүрдүүлсэн. Газрын тос, байгалийн хийн тухай хуульд: хувийн өмчийг өмчлөх асуудлаар шүүхэд хандах эрх, нөхөн төлбөр авах асуудлыг хамруулсан. Татварын тухай хуульд: татварын төрлийг 20 байсныг 6 болгон багасгаж, татварын хэмжээг бууруулсан. ААНОАТ-ыг 15 хувь болгож, дахин хөрөнгө оруулалт хийсэн үед ААНОАТ-аас чөлөөлдөг болсон. Эдийн засгийн эрх чөлөөний хуульд: хөрөнгө оруулагчид татвар төлсний дараа орлогыг хөрвүүлэх, буцаан шилжүүлэх эрх үүсгэсэн. Олон улсын гэрээнд: хөрөнгө оруулалтын гэрээнд нэгдэн орж, өмчлөх, ялгаварлан гадуурхаас хамгаалах, гэрээний үүргийг хэрэгжүүлсэн. Уг гэрээг зөрчсөн тохиолдолд маргаан шийдвэрлүүлэх журмын дагуу олон улсын арбитра ханддаг болсон.

Судалгаанд авагдсан орнуудын хөрөнгө оруулалтын эрх зүйн орчны өөрчлөлт, шинэчлэлт нь эдийн засагт хэрхэн нөлөөлснийг шууд утгаар нь тодорхойлох боломжгүй бөгөөд шууд бус нөлөөлөл байна гэж үзвэл хөрөнгө оруулалт, эдийн засгийн суурь үзүүлэлтүүд хэрхэн өөрчлөгдсөнийг бодлого, эрх зүйн өөрчлөлт хийгдсэн цаг хугацааг харгалзан гаргасныг тоймлон авч үзвэл:

Хөрөнгө оруулалтын орчныг үнэлдэг Дэлхийн банкны 2016-2020 оны “Бизнес эрхлэлтийн индекс” (*Ease of Doing Business*)-ээр судалгаанд авагдсан орнууд дараах байдлаар эрэмбэлэгдсэн байна.

⁸ <https://matsne.gov.ge/en/document/view/33304?publication=15>

**Хүснэгт 2. Дэлхийн банкны “Ease of doing Business” индексээр
(судалгаанд авагдсан орнууд, 2016-2020)**

Улсын нэрс	2016 он		2017 он		2018 он		2019 он		2020 он		5 жилийн дундажаар
	байр	оноо	байр	оноо	байр	оноо	байр	оноо	байр	оноо	
Австралийн Холбооны Улс	21	78.38	15	80.26	14	80.14	18	80.13	14	81.2	байр 21-14=7 оноо 81.2-78.38=2.82 өссөн үзүүлэлттэй
БНКАЗУ	41	72.7	35	75.1	36	75.4	30	78	25	79.6	байр 41-25=16 оноо 79.6-72.7=6.9 өссөн үзүүлэлттэй
БНУЗУ	87	62.60	87	63.03	74	66.33	76	67.40	69	69.9	байр 87-69=18 оноо 69.9-62.6=7.3 өссөн үзүүлэлттэй
БНХАУ	84	62.93	78	64.28	78	65.29	46	73.64	31	77.9	байр 84-31=53 оноо 77.9-62.9=15 өссөн үзүүлэлттэй
Гүрж Улс	24	77.45	16	80.20	9	82.04	6	83.28	7	83.7	байр 24-7=17 оноо 83.7-77.45=6.2 өссөн үзүүлэлттэй

Хүснэгтээс үзэхэд, судалгаанд авагдсан улс тус бүрийн бизнес эрхлэлтийн индекс (эрэмбэлэгдсэн оноо, байр) сүүлийн 5 жилд өссөн үзүүлэлттэй байна.

Хөрөнгө оруулалтын эрх зүйн харилцааг зохицуулсан хууль тогтоомжид нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан цаг хугацааны хувьд авч үзэхэд, Казахстанд 1990 оноос хойш хэрэгжүүлсэн 5 үе шаттай бодлогыг хэрэгжүүлэх явцад 1990, 1994, 1997, 2003, 2015 онуудад, Узбекистанд анх 1998 онд Хөрөнгө оруулалтын хууль батлагдсанаас хойш 2016, 2017, 2019 онуудад, БНХАУ-ын Гадаадын хөрөнгө оруулалтын тухай хуульд 2019 онд, Австралийн Гадаадын хөрөнгө оруулалтын тухай хууль 2021 онд тус тус нэмэлт, өөрчлөлт оруулж ирсэн байна. Харин Гүрж улсад Хөрөнгө оруулалтыг дэмжих тухай хууль анх 1996 онд батлагдсан бол хөрөнгө оруулалтын таатай нөхцөлийг бүрдүүлэх, дэмжих хүрээнд Газрын тухай хууль, Эдийн засгийн эрх чөлөөний хууль зэрэг бие даасан хуулиудыг шинэчлэн батлах, холбогдох бусад хууль тогтоомжуудад нэмэлт, өөрчлөлт оруулах замаар эрх зүйн орчны шинэчлэл хийгдэж ирсэн байна.

Судалгаанд авагдсан орнуудын бизнес эрхлэлтийн индекс 2016-2020 онуудад сайжирснаас үзэхэд тухайн цаг хугацааны туршид судалгаанд авагдсан 5 оронд явагдсан хөрөнгө оруулалтыг дэмжих бодлого, эрх зүйн орчны өөрчлөлт нь эдийн засагт эерэг нөлөө үзүүлсэн байна.

Судалгаанд мөн дотоодын нийт бүтээгдэхүүн (ДНБ), хөрөнгө оруулалтын нийт хэмжээ, гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт зэрэг үзүүлэлтүүдийг авч үзсэн болно.

(Дэлгэрэнгүй мэдээллийг судалгааны хэсгээс үзнэ үү)

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

СУДАЛГААНЫ ДЭЛГЭРЭНГҮЙ

НЭГДҮГЭЭР БҮЛЭГ. ДЭЛХИЙН УЛС ОРНУУДЫН ХӨРӨНГӨ
ОРУУЛАЛТЫН БОДЛОГО БА ЧИГ ХАНДЛАГА

1.1. Хөрөнгө оруулалтын бодлого, чиг хандлагын тойм

Онол-практикийн хувьд: Гадаадын хөрөнгө оруулалтыг шууд буюу бодит хөрөнгө оруулалт (*Real investment*) шууд бус буюу багцын хөрөнгө оруулалт (*Portfolio investment*) гэж ангилдаг.⁹

Гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт (ГШХО)¹⁰ гэдэг нь нэг улсын компани, үндэстэн дамнасан корпорац эсвэл хувь хүн аль нэгэн өөр улсад шууд хөрөнгө оруулах эсхүл компанийн хувьцааг эзэмшихийг хэлнэ. ГШХО нь Greenfield буюу санхүүжилтийн төслөөр дамжуулан шинэ бизнес эхлүүлэх, эсхүл компани нэгдэх болон худалдан авах (M&As)¹¹ гэсэн хоёр хэлбэртэй байж болно.

Шууд бус хөрөнгө оруулалтыг “гадаадын багцын хөрөнгө оруулалт” гэж нэрлэдэг. Энэ нь нэг улсын компани, санхүүгийн байгууллага эсвэл хувь хүн гадаадын хөрөнгийн бирж дээр компанийн хувьцаа бонд худалдаж авахыг хэлнэ. Энэ төрлийн хөрөнгө оруулалт нь үнэт цаас гаргагч компанийн хяналтын багцыг эзэмших зорилгогүй бөгөөд богино хугацааны шинжтэй, ханшийн таатай өөрчлөлт болон хүүгийн зөрүүнээс богино хугацаанд ашиг олох зорилгоор хийгддэг. Багцын хөрөнгө оруулалт нь хөрөнгө оруулалтын багцаа төрөлжүүлэх замаар хөрөнгийнхөө эрсдэлийг удирдах боломжийг олгодог.

Шууд (бодит) хөрөнгө оруулалт ба шууд бус (портфелийн) хөрөнгө оруулалтын **ялгаатай шинжүүд**:

1.Хөрөнгө оруулалтын зорилго өөр байна. Шууд хөрөнгө оруулалт нь: хөрөнгийн удирдлагад нөлөөлөх зорилготой байдаг бол портфелийн хөрөнгө оруулагч нь эрсдэлийг тараан байршуулж, хөрөнгө оруулалтын өгөөж хүртэх зорилготой.

2.Хөрөнгө оруулалтын актив өөр байна. Портфелийн хөрөнгө оруулалтын актив нь үнэт цаас байдаг бол шууд хөрөнгө оруулалтын объект нь компанийн хөрөнгө, дүрмийн сан болон эрх байдаг байна.

⁹ <https://trade.ec.europa.eu/access-to-markets/en/content/types-investment>

¹⁰ [https://www.oecd-ilibrary.org/finance-and-investment/foreign-direct-investment-fdi/indicator-group/english_9a523b18-en#:~:text=Foreign%20direct%20investment%20\(FDI\)%20is,enterprise%20resident%20in%20another%20economy.](https://www.oecd-ilibrary.org/finance-and-investment/foreign-direct-investment-fdi/indicator-group/english_9a523b18-en#:~:text=Foreign%20direct%20investment%20(FDI)%20is,enterprise%20resident%20in%20another%20economy.)

¹¹ <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/9789264045743-19>

(M&A- гадаадын хөрөнгө оруулагчид одоо байгаа хөрөнгийн хувьцааг эзэмших, нэгдэх эсвэл компанийг худалдан авах)

3.Хөрөнгө оруулалтын хугацаа өөр байна. Шууд хөрөнгө оруулалт нь урт хугацаатай, хөрвөх чадвар багатай их хэмжээний анхдагч хөрөнгө оруулалт байдаг бол портфелийн хөрөнгө оруулалт анхдагч зардал багатай, олон нийтэд нээлттэй арилжаалагддаг, хүссэн үедээ худалдан борлуулж оруулсан хөрөнгөө гарган авах боломжтой, нээлттэй арилжааны хэрэгслүүд байдаг.

4.Эрсдэлийн түвшин өөр байна. Шууд хөрөнгө оруулагчийн хөрөнгө оруулалтын эрсдэл нь компанийн үйл ажиллагаа, ашигт ажиллагаанаас шууд хамааралтай байх бөгөөд эзэмшиж байгаа компани, эсхүл хөрөнгийн үнэлгээ өсөх үед ашиг, өгөөж нь нэмэгдэж байдаг бол портфелийн хөрөнгө оруулагч олон янзын үнэт цаасны активт эрсдэлээ тараан байршуулж, алдагдал хүлээхээр бол зөвхөн оруулсан хөрөнгийнхөө хэмжээгээр эрсдэл хүлээдгээрээ ялгаатай байна. Ашиг, өгөөжийн тухайд шууд хөрөнгө оруулагчийн хүртэх ашиг харьцангуй өндөр байдаг байна.

Гадаадын хөрөнгө оруулалтын чиг хандлага

НҮБ-ын Худалдаа, хөгжлийн бага хурал (UNCTAD)-аас гаргасан 2023 оны “Дэлхийн хөрөнгө оруулалтын тайлан”-гаас үзэхэд, олон улсын санхүүгийн зах зээлийн тогтворгүй байдал, цар тахлын дараах эдийн засгийн уналт, өрийн дарамт, Украины дайн, үндэстэн дамнасан компаниудын хөрөнгө оруулалт багассан зэрэг олон нөхцөл байдлаас шалтгаалан 2022 оны байдлаар дэлхийн хэмжээнд олон улсын төслийн санхүүжилтийн хэлцлийн дүн 2021 онтой харьцуулахад 25 хувиар, хил дамнасан нэгдэл болон худалдан авах (M&A) борлуулалт 4 хувиар, гадаадын хөрөнгө оруулалтын нийт дүн 12 хувиар буурсан үзүүлэлтэй байна.

Украины дайнтай зэрэгцэн бий болсон түүхий эдийн үнийн огцом өсөлт намжсан ч дайн үргэлжилж, геополитикийн байдал хурцадмал хэвээр байгаа зэрэг нөхцөл байдлаас үүдэн 2023 онд ч мөн Гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт (ГШХО) буурах хандлага үргэлжилнэ гэж НҮБ-ын Худалдаа, хөгжлийн бага хурал¹² (UNCTAD)-аас дүгнэсэн байна.

Эдгээр нөхцөл байдалтай уялдуулан 2021-2023 онд дэлхийн улс орнууд хөрөнгө оруулалтын бодлогын шинэчлэл хийх ажиллагаагаа эрчимжүүлж, хөрөнгө оруулалтын таатай нөхцөл бүрдүүлэхийг чармайж байна. Хөгжиж буй орнуудын тухайд гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтыг татахын тулд татварын урамшуулал гэх мэт хөрөнгө оруулалтыг дэмжих, хөнгөвчлөх арга хэмжээг нэн тэргүүнд авч хэрэгжүүлсэн бол хөгжингүй орнууд байгаль орчинд эерэг нөлөө бүхий хөрөнгө оруулалтыг дэмжих нэмэлт тариф, ногоон гэрчилгээ зэрэг санхүүгийн хөшүүргүүдийг ашиглах хандлагатай байна.

¹² https://unctad.org/system/files/official-document/wir2023_en.pdf

Хөрөнгө оруулалтын бодлогын чиг хандлагыг авч үзвэл, дэлхийн ихэнх улс орнууд хөрөнгө оруулалтын таатай орчин бүрдүүлэхэд анхаарахын зэрэгцээ стратегийн салбаруудад хөрөнгө оруулалт татахад үндэсний аюулгүй байдлыг чухалчлан авч үзэх зохицуулалтыг хууль тогтоомждоо тусгах чиг хандлагатай болсон байна. Судалгаанаас үзэхэд, 2021 онд дэлхийн нийт ГШХО-ын 66 хувь нь үндэсний аюулгүй байдлын шалгуураар орж байсан бол 2022 онд 71 хувь болж өсжээ. Энэхүү арга хэмжээг ихэвчлэн ГШХО-ыг шалгах аргачлалыг ашиглан хэрэгжүүлж байгаа бөгөөд улс орон бүрд ялгаатай байна.

Хөрөнгө оруулалтын гэрээний арбитрын хандлагыг авч үзвэл, 2022 онд гарсан Хөрөнгө оруулагч болон улс хоорондын маргааны 80 орчим хувь нь 1990-ээд оноос өмнө байгуулсан гэрээ байна. 2022 онд олон улсын арбитрын шүүхэд маргаан үүсгэсэн гэрээнүүдийн ихэнх нь эрчим хүчний гэрээ байна. Эдгээр хуучин гэрээнүүд нь уур амьсгалын өөрчлөлтийн эсрэг үйл ажиллагаа, эрчим хүчний шилжилт болон Тогтвортой хөгжлийн зорилтуудад эрсдэл дагуулж байгаа нь ОУХОГ-ний зохицуулалтуудыг шинэчлэх шаардлагыг нэмэгдүүлж байна. 2022 онд 15 орон ОУХОГ-г шинээр байгуулсан бол 58 улс хөрөнгө оруулалтын гэрээгээ цуцалсан байна.

Олон улсын хөрөнгө оруулалтын бодлого, чиг хандлагаас үзэхэд, 2022 онд улс орнуудын ихэнх нь хүлээгдэж буй эдийн засгийн уналтын эсрэг хөрөнгө оруулалтын бодлого боловсруулжээ. Нийт 66 улс гадаадын хөрөнгө оруулалтад нөлөөлөх 146 бодлогын арга хэмжээг хэрэгжүүлсэн нь 2021 оныхоос 35 хувиар өссөн байна. Хөрөнгө оруулалтыг дэмжсэн арга хэмжээний тоо бараг хоёр дахин буюу 55-аас 102 болж өссөн бол хөрөнгө оруулалтад нөлөөлөхүйц таатай бус бодлогын тоо тогтвортой байна. Хөгжиж буй орнуудын хувьд эдийн засгаа сэргээн хөгжүүлэх бодлогын хүрээнд хөрөнгө оруулалт татахыг чухалчилсаар байна. 2022 оны байдлаар, нийт хөрөнгө оруулалтын таатай арга хэмжээний дөрөвний гурвыг хөгжиж буй орнууд авч хэрэгжүүлжээ. Хөрөнгө оруулалтыг хөнгөвчлөх санаачилга болон сэргээгдэх эрчим хүч, уур амьсгалтай холбоотой бусад хөрөнгө оруулалтыг дэмжих урамшууллын бодлого хамгийн олон удаа хэрэгжсэн арга хэмжээний нэг байв.

Хөгжингүй орнуудын хувьд: хөрөнгө оруулалтын бодлогоо хязгаарлах буюу чангатгах чиг хандлагатай байна. ГШХО-д нөлөөлөх үндэсний аюулгүй байдлын зохицуулалтын хүрээн дэх хязгаарлах, чангатгах бодлого нь хөрөнгө оруулалтад сөрөг нөлөө үзүүлэх арга хэмжээний 44 хувийг эзэлж байгаа бөгөөд ихэнхийг нь хөгжингүй орнууд авч хэрэгжүүлсэн байна. Эдгээр бодлогууд нь үндэсний аюулгүй байдлын асуудалтай шууд болон шууд бусаар холбогдох чухал дэд бүтэц, үндсэн технологитой холбоотой байна. Өндөр хөгжилтэй орнуудад нэвтрүүлсэн арга хэмжээнүүдээс

хамгийн түгээмэл нь шууд хөрөнгө оруулалтыг шалгах болон гэнэтийн ашгийн татвар ногдуулах арга хэмжээ байна. Харин хөгжиж буй орнуудын хувьд хөрөнгө оруулалтыг хязгаарлах бодлогыг ихэвчлэн үндэсний аюулгүй байдал, стратегийн хөрөнгийг хамгаалах чиглэлээр хэрэгжүүлж байна.

Хөрөнгө оруулалтыг хөнгөвчлөх, дэмжих арга хэмжээ

Хөгжингүй орнуудын хөрөнгө оруулалтыг дэмжих бодлого, арга хэмжээнүүд нь сэргээгдэх эрчим хүч, нүүрстөрөгчийн саармагжилтыг дэмжих болон байгаль орчинд эерэг нөлөө бүхий бусад төрлийн хөрөнгө оруулалтыг дэмжихэд чиглэгдэж байна.¹³ Судалгаанаас үзэхэд, **хөгжиж буй орнууд** дахь хөрөнгө оруулалтыг хөнгөвчлөх арга хэмжээ нь хөрөнгө оруулалтыг дэмжих таатай арга хэмжээний бараг 52 хувийг эзэлж байна. Тэгвэл хөгжиж буй орнууд хөрөнгө оруулалтыг хөнгөвчлөх, дэмжих арга хэмжээний хүрээндээ:

- (1) Хөрөнгө оруулалтыг дэмжих шинэ төрлийн урамшууллын механизмыг нэвтрүүлэх;
- (2) ГШХО-ыг дэмжих, гааль, татварыг хөнгөвчлөх, хууль эрх зүйн болон институцийн шинэчлэл хийх;
- (3) ГШХО-ыг либералчлах зэрэг чиглэлээр бодлогын арга хэмжээнүүдийг авч хэрэгжүүлж байна.

Жишээ болгон зарим орнуудыг авч үзье.

Хөгжингүй орнуудад авч хэрэгжүүлсэн арга хэмжээний туршлагаууд

Итали Улс хөдөө аж ахуйн хог хаягдал болон био хий ашиглан тогтвортой биометан үйлдвэрлэх, цахилгаан станц барихад урамшуулал олгосон. Тухайлбал, дээд хэмжээ нь: 40 хувь хүртэлх хөрөнгө оруулалтын зардал, биометан үйлдвэрлэхэд 15 жилийн урамшууллын тариф тогтоосон.

Бүгд Найрамдах Солонгос Улс чип, батарей, вакцин үйлдвэрлэх зэрэг стратегийн ач холбогдолтой салбарт гадаадын хөрөнгө оруулалтын 50 хүртэлх хувьд мөнгөн хэлбэрээр нөхөн олговор олгохоор шийдвэрлэсэн.

Испани Улс сэргээгдэх эрчим хүчний салбарын хөрөнгө оруулалтад урамшуулал нэвтрүүлж, сэргээгдэх эх үүсвэрээс эрчим хүч ашигладаг байгууллагууд, хувийн хэрэгцээндээ зориулан сэргээгдэх эрчим хүч дулааны эх үүсвэр суурилуулсан айл өрх, байгууламжуудад 100 хувийн элэгдэл тооцдог болсон байна. Үүний үр дүнд нөхөн сэргээгдэхгүй эх үүсвэр буюу чулуужсан эрчим хүчний эх үүсвэр ашигладаг байгууламжуудыг сольсон байна.

¹³ <https://unctad.org/publication/world-investment-report-2023>

АНУ эрчим хүч, уур амьсгалтай холбоотой хөтөлбөрүүдэд 369 тэрбум ам.долларын урамшуулал олгохоор болсон бөгөөд үүнд: татварын хөнгөлөлт, буцалтгүй тусламж, үндэсний хэмжээний эрчим хүчний цэвэр эх үүсвэр үйлдвэрлэлийн бүрэлдэхүүн хэсгүүдийг дэмжих судалгааны зээлүүд багтжээ. Мөн тус улс цэвэр цахилгаан үйлдвэрлэх, эрчим хүчний цэвэр эх үүсвэр дэд бүтцэд хөрөнгө оруулалт хийхэд татварын хөнгөлөлт үзүүлж, утааг бууруулах, үр ашгийг дээшлүүлэх хөрөнгө оруулалтад үйлдвэрлэлийн татварын хөнгөлөлт үзүүлжээ. Мөн хөдөө аж ахуйн байгаль орчинд үзүүлэх нөлөөллийг бууруулах хөтөлбөрүүдийг хөрөнгө оруулагчдад санал болгосон.

Хөгжиж буй орнуудад авч хэрэгжүүлсэн арга хэмжээний туршлагаууд

(Хөрөнгө оруулалтыг дэмжих урамшууллын шинэ хэлбэрүүд)

Хөгжиж буй 22 оронд хөрөнгө оруулагчдад зориулсан урамшууллыг нэвтрүүлсэн байх бөгөөд тэдгээрийн ихэнх нь тэргүүлэх салбаруудад чиглэгдсэн төсвийн хөрөнгийн өгөөжийг нэмэгдүүлсэн, эсхүл эдийн засгийн тусгай бүс байгуулах замаар үзүүлсэн хөнгөлөлт, урамшуулал байна. Тухайлбал,

Алжир Улс чөлөөт худалдааны бүсийн тухай хуулийг хэрэгжүүлж, тээврийн хэрэгсэл, суудлын автомашинтай холбоотой татвар, нийгмийн даатгалын шимтгэлээс бусад ихэнх татвар, хураамжаас чөлөөлсөн.

Аргентин Улс автомашины салбарт хөрөнгө оруулагчдад татварын хөнгөлөлт үзүүлж, шинэ бүтээгдэхүүн худалдан авахад төлсөн нэмэгдсэн өртгийн албан татварыг (НӨАТ) буцаан олгох, үйлдвэрлэсэн бүтээгдэхүүний экспортын татвараас бүрэн чөлөөлөх (тэг хувийн хүүтэй) зэрэг татварын хөнгөлөлт үзүүлсэн.

Египет Улс үндсэн салбар, бүс нутгуудад ГШХО-ын санхүүжилттэй төслүүдэд орлогын албан татварын үнийн дүнгийн 55 хүртэлх хувийг урамшуулал зарласан. Хөрөнгө оруулалтын төсөл болон түүний үргэлжлэлийн 50-иас доошгүй хувийг гадаад валютаар санхүүжүүлсэн тохиолдолд урамшуулал олгоно.

Этиоп Улс нь бизнес эрхлэх буюу өргөтгөх зөвшөөрөл авсан өдрөөс эхлэн хөрөнгө оруулагчдыг орлогын албан татвараас чөлөөлж, хөрөнгө оруулагчдад хөрөнгө оруулалтын бараа, барилгын материал, авто тээврийн хэрэгслийг гаалийн татваргүй импортлох боломжийг олгосон.

Саудын Араб Улс анх удаа Логистикийн нэгдсэн бүс нээж, хөрөнгө оруулагчид (100 хувь эзэмшиж буй гадаад иргэдийг оролцуулан)-ыг 50 жил татвараас чөлөөлөхөөр болсон байна. Үүнээс гадна хөрөнгө

оруулалтын үйлчилгээ, угсралтын ажилд НӨАТ-ын давуу боломж олгодог байна.

ГШХО-ыг дэмжих, хууль эрх зүйн болон институцийн шинэчлэл

Хэд хэдэн улс орнууд 2022 онд ГШХО-ыг дэмжих шинэ буюу сайжруулсан хууль эрх зүйн зохицуулалт, институцийн механизмыг баталсан байна. Жишээлбэл:

Бангладеш Улс 2022 оны Бангладешийн патентын тухай хуулийн төслийг баталж, патент хамгаалалтын хугацааг 16-20 жил болгон сунгасан.

Мексик Улс хөрөнгө оруулагчдад эдийн засаг, арилжааны мэдээлэл, янз бүрийн бүс нутгуудад хөрөнгө оруулах боломжуудын талаарх мэдээлэл, үндэсний зохицуулалтын журмуудын талаарх зааварчилгаа өгөх, ханган нийлүүлэлтийн сүлжээний компаниуд болон борлуулагчидтай харилцаа холбоо тогтооход туслахаас гадна “Invest in Mexico” бизнесийн төвийг нээж ажиллуулсан.

Саудын Араб Улс Саудын Арабын Хөрөнгө оруулалтыг дэмжих газрыг байгуулсан бөгөөд тус байгууллага нь Хөрөнгө оруулалтын яамтай хамтран хууль тогтоомж, журам, гарын авлагад санал авч, бодлого, эрх зүйн орчныг сайжруулах үүрэгтэй ажилладаг юм.

Шри Ланк Улс ГШХО болон хувийн хэвшлийн хөрөнгө оруулалтыг дэмжих шинэ технологи, хөрөнгө оруулалтыг дэмжих яам байгуулсан.

ГШХО-ыг либералчлах

Хөгжиж буй орнуудын 2022 онд хэрэгжүүлсэн ГШХО-д илүү таатай бодлогын арга хэмжээний 21 хувийг ГШХО-ын либералчлах үйл ажиллагаа эзэлж байна. Тухайлбал,

Хятад улс сүүлийн жилүүдэд Хятадын Засгийн газар жил бүр хязгаарлалттай салбарын жагсаалтыг шинэчилж, жагсаалтад орсон ААН-үүдийн тоо хэмжээг багасгаж байгаа нь гадаадын хөрөнгө оруулалтыг нээлттэй болгох, либералчлах зорилготой байна.

Энэтхэг улс төрийн мэдлийн амьдралын даатгалын корпорацын 20 хүртэлх хувьд ГШХО оруулахыг зөвшөөрсөн бодлогын нэмэлт, өөрчлөлтийг баталсан. Энэхүү нэмэлт, өөрчлөлт оруулах хүртэл гадаадын институционал хөрөнгө оруулагчид хувийн даатгалын компаниудын 74 хүртэлх хувийг, төрийн өмчийн банкнуудын 20 хүртэлх хувийг эзэмших эрхтэй байсан ч төрийн өмчит даатгагчийн хувьцааг эзэмших эрхгүй байсан юм.

Арабын Нэгдсэн Эмират Улс (АНЭУ-ыг бүрдүүлдэг Абу Даби, Ажман, Дубай, Фужайра, Рас Аль Хайма, Шаржа, Умм Аль Кувейн) нь сүүлийн жилүүдэд ГШХО-ын дэглэмээ либералчлах арга хэмжээнүүдийг авч батлан хамгаалах, харилцаа холбоо зэрэг стратегийн ач холбогдолтой салбараас бусад бараг бүх салбарт 100 хувь гадаадын хөрөнгө оруулалттай компани байгуулах эрхийг хөрөнгө оруулагчид болон бизнес эрхлэгчдэд олгосон байна. Өмнө нь гадаадын өмчлөлийн дээд хязгаар 49 хувь, үлдсэн 51 хувь нь тус улсын иргэд эзэмших ёстой байв.

Хөрөнгө оруулалтыг хязгаарлах, чангатгах арга хэмжээ

2022 онд үндэсний аюулгүй байдлын үүднээс хөрөнгө оруулалтыг хянан шалгаж (Screening) буй орнуудын тоо нэмэгдсээр 37-д хүрсэн байна. Эдгээр улсууд нь дэлхийн ГШХО-ын урсгалын 71 хувийг бүрдүүлдэг хөгжингүй орнууд байгаагаас үзвэл дэлхийн хэмжээнд гадаадын хөрөнгө оруулалтын дийлэнх нь хяналт, шалгалтаар дамжиж байна гэсэн үг юм.

Европын Холбооноос ГШХО-ыг шалгах механизмыг баталж¹⁴, 2020 оны 10 дугаар сараас гишүүн 18 улс хоорондоо мэдээлэл солилцон, хянан шалгах ажиллагааг хамтран хэрэгжүүлж байна.

Мөн түүнчлэн, НҮБ-ын Худалдаа, хөгжлийн бага хурал¹⁵(UNCTAD)-аас улс орнуудын үндэсний аюулгүй байдлыг хангах үүднээс, хөрөнгө оруулалтыг шалгах цогц журам тогтоосон бөгөөд 29 орны хөрөнгө оруулалтыг шалгах механизмын талаар дүн шинжилгээ хийжээ.¹⁶ Хөрөнгө оруулалтыг шалгах механизмыг тогтоосон стандартчилагдсан арга барил байхгүй бөгөөд тодорхой байдал, хамрах хүрээ, ил тод байдал зэрэг үзүүлэлтээр улс орнууд харилцан адилгүй байна. Зарим улс оронд хөрөнгө оруулагчийн гарал үүслийн хяналт нь улсын эдийн засгийн салбар дээр үндэслэн хийгддэг бол зарим нь хөрөнгө оруулагч аж ахуйн нэгжийн өмчийн хэлбэрт (төрийн болон хувийн хэвшлийнх үү) үндэслэдэг. Зарим тохиолдолд эдгээр механизмууд нь хөрөнгө оруулалтад ихээхэн саад тотгор учруулж, хүлээн авагч орны эрх баригчдад захиргааны өндөр ачаалал үүсгэдэг байна.

Гадаадын хөрөнгө оруулалтыг хязгаарлах, хянан шалгах горимын тухай

2022 онд улс орнуудад гадаадын хөрөнгө оруулалтыг хязгаарлах, хянан шалгах зохицуулалт хийсэн жишээг улс орнуудаар авч үзвэл:

¹⁴<https://www.crowell.com/a/web/gKUEe7SMhyJgLFaaF8pQry/a-review-of-the-eu-fdi-screening-regulation-and-its-scope.pdf>

¹⁵ <https://unctad.org/about>

¹⁶ <https://unctad.org/publication/evolution-fdi-screening-mechanisms-key-trends-and-features>

АНУ-ын Гадаадын хөрөнгө оруулалтын хороо буюу CFIUS¹⁷ (*The Committee on Foreign Investment in the United States*) нь эрх мэдлээ өргөжүүлж, санхүүжилтээ нэмэгдүүлсээр байна. АНУ-ын Гадаадын хөрөнгө оруулалтын хорооны 2021 оны жилийн тайланд ГХО-ын хяналт 2020 оныхоос бараг 40 хувиар өссөн гэж дурджээ. Хамгийн сүүлд 2022 оны 9 дүгээр сарын 15-ны өдөр АНУ-ын Ерөнхийлөгч Жо Байден АНУ-ын Гадаадын хөрөнгө оруулалтын хороонд үндэсний аюулгүй байдлын хяналт, шалгалт хийх зааварчилгаа өгөх зорилготой захирамж (*Executive order*)¹⁸ гаргаж, Гадаадын хөрөнгө оруулалтын хорооны зохицуулалтын шаардлагыг өргөжүүлж, сайн дурын мэдүүлэг гаргах талаар нэмэлт зааварчилгаа өгөх, гүйлгээг хаасны дараа хянан шалгах боломжийг нээсэн байна.

Канадын Хөрөнгө оруулалтын тухай хуульд ашигт малтмалын чухал салбар дахь төрийн өмчит аж ахуйн нэгжид оруулсан хөрөнгө оруулалт нь үндэсний аюулгүй байдалд хохирол учруулж болзошгүй гэж үзсэн тохиолдолд хориглохоор зохицуулсан.

Итали Улс газрын гүний дулааны нөөц, 5G сүлжээ, үүлэн технологитой холбоотой худалдан авалт, кибер аюулгүй байдлаас бусад хөрөнгө, технологийг сайжруулах зорилгоор эрчим хүч, тээвэр, харилцаа холбооны салбар дахь стратегийн хөрөнгө оруулалт дээр тусгай эрх мэдлээ өргөжүүлсэн.

Япон Улс чухал байгууламж, хил орчмын арлуудын үйл ажиллагаанд саад учруулахуйц үл хөдлөх хөрөнгийг зүй бусаар ашиглахаас урьдчилан сэргийлж үндэсний аюулгүй байдлын эрх ашгийг хамгаалах зорилгоор “тусгай хяналттай бүс”-д байрлах үл хөдлөх хөрөнгийн объектуудад урьдчилан мэдэгдэх журмыг нэвтрүүлсэн.

Оросын Холбооны Улс үндэсний аюулгүй байдлын үүднээс стратегийн ач холбогдолтой гэж үзсэн үйл ажиллагааны жагсаалтыг өргөтгөж, түлш, эрчим хүчний цогцолборын байгууламжид эмзэг байдлын дүн шинжилгээ хийх, эдгээр байгууламжийн биет хамгаалалт, далай, дотоодын усаар тээврээр ачаа тээвэрлэх болон холбогдох бусад үйл ажиллагаа, мэдээллийн технологийн үйлчилгээг жагсаалтад багтаасан.

Их Британи Умард Ирландын Нэгдсэн Хаант Улс (ИБУИНХУ) Үндэсний аюулгүй байдал, Хөрөнгө оруулалтын тухай хуулийг баталснаар 2022 оны 01 дүгээр сараас эхлэн Их Британийн Засгийн газар үндэсний аюулгүй байдлын үүднээс сэжиг бүхий хувьцаа эзэмшил, худалдан авах (M&A) гүйлгээг хянах, хөндлөнгөөс оролцох параметруудийг нэвтрүүлсэн цогц

¹⁷ <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/RL/RL33388>

¹⁸ <https://home.treasury.gov/policy-issues/international/the-committee-on-foreign-investment-in-the-united-states-cfius>

хуулийг хэрэгжүүлж эхлээд байна. Энэ хуулийн хүрээнд Засгийн газраас харилцаа холбоо, батлан хамгаалах, мэдээллийн технологийн дэд бүтэц, эрчим хүч, тээвэр, хиймэл оюун ухаан, тооцоолох техник хангамж, робот техник зэрэг 17 гол салбарын гүйлгээг хаах, зогсоох, хаахыг хойшлуулах, цуцлах эрхтэй болсон байна. Хууль зөрчсөн тохиолдолд нийт бараа эргэлтийнх нь 5 хүртэлх хувь эсхүл 10 сая фунт стерлинг (*аль нь их байна*) торгууль тавих, таван жил хүртэл хорих ял оноох хүртэл заалттай байна.

Франц Улс эмзэг гэж тооцогдох салбаруудын жагсаалтыг шинэчлэн тодорхойлж, гадаадын хөрөнгө оруулалтад урьдчилан зөвшөөрөл авах шаардлагатай гэж үзсэн. Энэ жагсаалтад батлан хамгаалах, үндэсний аюулгүй байдалтай шууд холбоотой үйл ажиллагаанаас гадна үндэсний ашиг сонирхлын үүднээс амин чухал гэж үзсэн эдийн засгийн 10 салбарын дэд бүтэц, биотехнологи, бараа, үйлчилгээ, чухал салбар дахь судалгаа, шинжилгээний ажлуудыг багтаасан байна.

Германы гадаад худалдааны хуулиуд (*Гадаад худалдаа, төлбөрийн тухай хууль (Außenwirtschaftsgesetz)*), түүнд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтүүдээр гадаадын хөрөнгө оруулагчдад чиглэсэн захиргааны хүнд суртлын шаардлага, мөн хязгаарлалтын шинэ шаардлагуудыг тавьжээ. Шинэ зохицуулалтын дагуу хэрэв гадаадын хөрөнгө оруулагч Германы компаний саналын эрхтэй хувьцааны 10 ба түүнээс дээш хувийг эзэмшсэн бол Засгийн газар олон нийтийн хэв журам, аюулгүй байдалд заналхийлж буй эсэхийг хянаж, шаардлагатай бол худалдан авахыг хязгаарлах буюу хориглох боломжтой. ГШХО-ын хязгаарлалтыг эрүүл мэнд, хиймэл оюун ухаан, робот техник, биотехнологи, квант технологийн салбаруудад тогтоосон байна. Эрүүл мэндийн салбарт тогтолцоог удаан хугацаанд хадгалахад зайлшгүй шаардлагатай бараа бүтээгдэхүүнийг үйлдвэрлэдэг компаниудад хатуу зохицуулалт хийсэн. Энэ зорилгоор гоц халдварт өвчнийг эмчлэх вакцин, антибиотик, эмнэлгийн хамгаалалтын хэрэгсэл, эмнэлгийн бараа үйлдвэрлэгчдийг хамгаалалтад авах аж ахуйн нэгжийн жагсаалтад нэмж орууллаа.

БНХАУ-ын ГШХО-ыг 2020 оны 01 дүгээр сарын 01-ний өдрөөс хэрэгжиж эхэлсэн БНХАУ-ын Гадаадын хөрөнгө оруулалтын тухай хууль болон түүнийг хэрэгжүүлэх журмаар зохицуулж байна. Эдгээр хуулийн дагуу БНХАУ-ын Засгийн газар гадаадын хөрөнгө оруулалтыг хориглосон эсхүл зохицуулалттайгаар оруулах салбаруудын жагсаалтыг гаргадаг байна. Хөрөнгө оруулах хориотой үйлдвэрүүдэд тамхи, дотоодын шуудангийн үйлчилгээ, БНХАУ-ын хуулийн фирмүүдийн хууль эрх зүйн зөвлөх үйлчилгээ, шашны болон заавал дагаж мөрдөх боловсрол, мэдээ, хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл орно. Гадаадын хөрөнгө оруулалтын зохицуулалттай салбаруудад гадаад болон дотоодын хөрөнгө оруулагчдын өмчлөлийн харьцаа, удирдлагын багийн бүрэлдэхүүнд тавих хязгаарлалт зэрэг

янз бүрийн шалгуурыг хангасан байхыг шаарддаг. Гадаадын хөрөнгө оруулалтыг хориглох эсвэл зохицуулах салбаруудын жагсаалтаас гадна тус улс үндэсний аюулгүй байдлын хяналтын дэглэмийг баталсан. 2021 оны 01 дүгээр сарын 18-ны өдрөөс хэрэгжиж эхэлсэн Гадаадын хөрөнгө оруулалтын үндэсний аюулгүй байдлын үнэлгээний арга хэмжээнд гадаадын хөрөнгө оруулалтын үндэсний аюулгүй байдлын хяналтад хамрагдах хэд хэдэн чиглэлийг тодорхойлсон. Үүнд, цэргийн байгууламж болон түүнд холбогдох бизнес, хөдөө аж ахуй, дэд бүтэц, эрчим хүч, нөөц ашиглалт, тодорхой тоног төхөөрөмжийн үйлдвэрлэл, соёлын бүтээгдэхүүн, үйлчилгээ орно.

Мексик Улс лити газрын элементийг үндэсний нөөц хэмээн зарлаж, тус улсын нутаг дэвсгэрт ашигт малтмалын хайгуул хийх, ашиглах, бүх концесс, лиценз, гэрээ, зөвшөөрлийг хориглосон. Энэ бүх үйл ажиллагааг гагцхүү төрийн байгууллага нь гүйцэтгэнэ.

Филиппин Улс нутаг дэвсгэрийн бүрэн бүтэн байдал, үндэсний аюулгүй байдалд заналхийлж болзошгүй цэргийн салбар, кибер дэд бүтэц, дамжуулах хоолойн тээвэр болон иргэдийн аюулгүй байдал, сайн сайханд заналхийлж болзошгүй бусад үйл ажиллагаанд ГШХО-ыг хянан шалгах механизмыг нэвтрүүлсэн.

Гэнэтийн ашгийн татварыг нэмэх арга хэмжээ

Гадаадын хөрөнгө оруулалтыг чангатгах өөр нэг хандлага бол Европын хэд хэдэн улсад гэнэтийн ашгийн татварыг нэвтрүүлсэн явдал байв. Жишээлбэл,

Хорват Улс 2022 онд 42.6 сая ам.доллароос дээш орлоготой бүх компанид хамаарах Аж ахуйн нэгжийн гэнэтийн ашгийн татварын тухай хуулийг баталсан. 2018–2021 оны санхүүгийн жилүүдэд татвар ногдуулах дундаж ашгийн 20 хувиас дээш орлогод 33 хувийн татвар ногдуулсан.

Итали Улс эрчим хүч, газрын тос, байгалийн хийн салбарт үйл ажиллагаа явуулдаг аж ахуйн нэгжүүдэд түр зуурын эв санааны нэгдлийн татвар гэх татвар ногдуулсан. Энэ нь 2022 оны төсвийн жилийн орлогын 75-аас доошгүй хувийг бүрдүүлж буй цахилгаан эрчим хүч, байгалийн хий, нефтийн бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл, импорт, борлуулалтаас ашиг олж буй аж ахуйн нэгжүүдэд хамаарна.

Португал Улс эрчим хүч, хүнсний түгээлтийн салбарт түр зуурын эв санааны нэгдлийн татварыг нэвтрүүлсэн. Тухайлбал, өмнөх дөрвөн жилийн (2018-2021 он) татвар ногдох ашгийн 120 хувиас давсан тохиолдолд 2022, 2023 онд татвар ногдох ашигт 33 хувийн татвар ногдуулсан.

ИБУИНХУ эрчим хүчний компаниудад гэнэтийн ашгийн шинэ татвар ногдуулж 2022 онд 25-35 хувь болгож нэмэгдүүлсэн. Үүнээс гадна, цахилгаан эрчим хүч үйлдвэрлэх нөөц (*цахилгаан хураагуур*) ажиллуулдаг компаниудын онцгой ашигт түр зуурын 45 хувийн татвар ногдуулсан байна.

1.2 Тогтвортой хөгжлийн зорилт ба гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтын төлөв байдал (2022 оны байдлаар)

Тогтвортой хөгжлийн зорилт ба гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт

2023 онд НҮБ-ын Худалдаа, хөгжлийн бага хурал (UNCTAD)-аас гаргасан “Дэлхийн хөрөнгө оруулалтын тайлан” (*World Investment report 2023*)¹⁹-д тогтвортой хөгжлийн зорилт, сэргээгдэх эрчим хүчний салбарт хөрөнгө оруулалтыг дэмжих асуудлуудыг авч үзсэн байна.

НҮБ-ын ерөнхий нарийн бичгийн дарга А.Гутеррес хэлэхдээ: “Тогтвортой хөгжлийн зорилтыг амжилттай хэрэгжүүлэх, сэргээгдэх эрчим хүчинд шилжих зорилтуудыг хэрэгжүүлэх хүрээнд хөгжиж буй улс орнуудыг хямд төсөр санхүүжилтээр урт хугацаанд хангах боломжийг нэмэгдүүлэх нь чухал байна. Үүний тулд Тогтвортой хөгжлийн зорилт (ТХЗ)-ын хүрээнд болон бусад аргаар дэмжлэг, урамшуулал үзүүлэх нь чухал байна” хэмээн онцлон тэмдэглэжээ.

Уг дэмжлэг, урамшууллын хүрээнд олон талт хөгжлийн банкуудын зүгээс эрсдэлийн удирдлагын хандлага болон бизнесийн загвараа өөрчилж, өөрийн хөрөнгийн хөшүүргийг түлхүү ашиглах, улмаар хөгжиж буй орнуудад оруулах хувийн санхүүжилтийг нэмэгдүүлэх сонирхлыг бий болгох нь зүйтэй байна. Нийтийн (төрийн) хөгжлийн банкуудын хувьд, төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн хүрээнд тогтвортой шилжилтийн катализатор болон ажиллаж, илүү өргөн хүрээнд тусалж, дэмжих шаардлагатай байна. Хөгжиж буй улс орнуудын сэргээгдэх эрчим хүчний салбарт хувийн хэвшлийн хөрөнгө оруулалтыг их хэмжээгээр²⁰ татан төвлөрүүлэхгүйгээр дэлхийн эрчим хүчний хэрэгцээг хангаж, манай гаригийн ирээдүйн аюулгүй байдлыг хангах баталгаа байхгүй юм.²¹

Хөгжиж буй улс орнууд руу чиглэсэн хөрөнгө оруулалтын өсөлт нь томоохон эдийн засагтай цөөхөн улс орнуудад л төвлөрч байна. Жижиг эдийн засагтай олон улс орнуудад оруулж буй хөрөнгө оруулалтын урсгал тогтмол байгаа бол буурай хөгжилтэй улс орнуудад чиглэсэн

¹⁹ https://unctad.org/system/files/official-document/wir2023_en.pdf

²⁰ massive

²¹ Дэлхийн хөрөнгө оруулалтын тайлан 2023 (Тойм), НҮБ-ын Худалдаа, хөгжлийн бага хурал-WORLD INVESTMENT REPORT 2023, UNITED NATIONS CONFERENCE ON TRADE AND DEVELOPMENT, UNCTAD/WIR/2023 (Overview) https://unctad.org/system/files/official-document/wir2023_overview_en.pdf

хөрөнгө оруулалтын суурь үзүүлэлт маш доогуур уналттай байна. Үүнийг салбарын түвшинд авч үзвэл, чипний хомстолоос үүдэн хагас дамжуулагч үйлдвэрлэх гэх мэтийн зарим салбарт хүчтэй өсөлт харуулж байгаа бол хөгжиж буй орнуудын бүтээмжийн чадавхыг илтгэх аж үйлдвэрийн салбаруудад тухайн үзүүлэлт буурсан байдалтай байна. ТХЗ-д хамаарах салбарууд, тухайлбал, сэргээгдэх эрчим хүчний салбарт олон улсын хөрөнгө оруулалтыг татаж чадсан бол ус ба цэвэрлэх байгууламж, хөдөө аж ахуй (ХАА), хоол хүнсний систем болон эрүүл мэнд, боловсрол гэх мэт бусад салбаруудад энэ үзүүлэлт хангалтгүй үзүүлэлттэй байна. ХАА, хоол хүнсний систем л гэхэд ТХЗ-ыг баталж байсан 2015 оны түвшнээс ч доогуур үзүүлэлттэй байна.

2021 оны хувьд анхаарал татсан нэгэн чухал зүйл бол эрчим хүчний үнэ өсөж, олон улс орон эрчим хүчний аюулгүй байдлаа сайжруулах сорилт тулгарав. Үүнээс улбаалан шатах түлшний хөрөнгө оруулалт буурч,сэргээгдэх эрчим хүч (СЭХ)-ний хөрөнгө оруулалт нэмэгдэх болов уу гэж таамаглаж байсан ч тийм зүйл болсонгүй. 2022 онд олборлох аж үйлдвэрийн салбарын хөрөнгө оруулалт тогтмол байж, сэргээгдэх эрчим хүчний шинэ төслийн тоо дээд амжилт тогтоов. СЭХ-ний олон улсын хөрөнгө оруулалт 2015 оноос хойш 3 дахин нэмэгдлээ.

Хөгжиж буй улс орнуудыг тогтвортой эрчим хүчээр хангахын тулд маш их хэмжээний сорилт тулгараад буй бөгөөд үүнийг маш өргөн цар хүрээтэй ажлын хэрэгжилтээр даван туулах шаардлагатай байна. Таван жилд тогтвортой хөгжлийн бондын хэмжээ 5 дахин өсөх ба дэлхийн хөрөнгийн зах зээл дэх ногоон санхүүжилтийн хэмжээ өсөж байгаа нь цаг уурын өөрчлөлтийн хор уршгийг бууруулахад чиглэсэн хувийн хэвшлийн хөрөнгө оруулалтыг татах хэрэгцээ шаардлага байгааг харуулж байна. Иймд хямд төсөр зардлаар цахилгаанаар хангах шилжилтийг дэмжин хаана хамгийн их тусламж дэмжлэгийн хэрэгцээ байна, тийшээ санхүүгийн эх үүсвэрийг хүргэх суваг бий болгох нь чухал юм.

Гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтын эдийн засагт үзүүлж буй нөлөөлөл

Дэлхийн хэмжээнд ГШХО-ын хэмжээ 2022 онд 12 хувиар буурч 1.3 тэрбум ам. доллар болсон нь хөгжингүй улс орнуудад санхүүгийн мөнгөн урсгал, гүйлгээний хэмжээ буурсантай голчлон холбоотой юм. Ихэнх бүс, салбарт шинэ хөрөнгө оруулалтууд зарлагдаж байгаагаас үзвэл, хөрөнгө оруулалтын бодит чиг ханддага илүү эерэг байдалтай байна.

Хөгжиж буй улс орнуудад ГШХО-ын хэмжээ бага зэрэг нэмэгдсэн байгаа хэдий ч энэ өсөлт нь цөөн хэдхэн хөгжиж буй том улс оронд төвлөрч байна. Хөгжиж буй жижиг улс орнуудад татан төвлөрүүлсэн хөрөнгө

оруулалт тогтмол байгаа бол буурай хөгжилтэй улс орнуудын хувьд буурсан байдалтай байна.

Дараах хүснэгтээр, гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт (ГШХО)-ыг 2022 оны байдлаар харахад хөгжингүй улс орнууд 378 тэрбум ам.долларт хүрч байхад хөгжиж байгаа улс орнуудад 916 тэрбум ам.долларт, буурай хөгжилтэй улс орнууд 22 тэрбум ам.долларт тус тус хүрсэн үзүүлэлтүүдтэй байна.

Хүснэгт 3. 2022 оны Олон улсын хөрөнгө оруулалтын хэмжээ, өсөлтийн хувь (орлогын бүлгээр)

Орлогын бүлэг	Гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт (тэрбум \$)	Гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт	Ногоон төсөл (ихэвчлэн аж үйлдвэр)	ОУ-ын төслийн санхүүжилт (ихэвчлэн дэд бүтэц)
Хөгжингүй улс орнууд	378	-37%	+4%	-16%
Хөгжиж буй улс орнууд	916	+4%	+37%	+6%
Буурай хөгжилтэй улс орнууд	22	+10%	+5%	-9%

Хөгжиж буй улс орнуудад дэлхийн нийт ГШХО-ын 70% ногдож байна. Мөн олон улсын хөрөнгө оруулалтын хэмжээг 2022 оны байдлаар бүсчлэн харьцуулбал: Европын улсууд -107 тэрбум ам.доллар, Хойд Америк 338 тэрбум ам.доллар, Африк 45 тэрбум ам.доллар, хөгжиж буй Азийн орнууд 662 тэрбум ам.доллар, Латин Америк Карибын тэнгисийн орнууд 208 тэрбум ам.долларт тус тус хүрсэн үзүүлэлттэй байна.

Хүснэгт 4. 2022 оны Олон улсын хөрөнгө оруулалтын хэмжээ, өсөлтийн хувь (бүсээр)

Бүсээр	Гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт (тэрбум \$)	Гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт	Ногоон төсөл (ихэвчлэн аж үйлдвэр)	ОУ-ын төслийн санхүүжилт (ихэвчлэн дэд бүтэц)
Европ	-107	..	-1%	+19%
Хойд Америк	338	-26%	+19%	+2%
Африк	45	-44%	+39%	+15%
Хөгжиж буй Ази	662	0%	+45%	+20%
Латин Америк ба Карибын тэнгис	208	+51%	+14%	-18%

Хөгжиж буй бүсүүдэд төслийн үйл ажиллагаа өсөлтөө хадгалсаар байна. Аж үйлдвэрийн чиг хандлагаар авч үзвэл, дэд бүтэц болон электроник, авто машин, тоног төхөөрөмжийн үйлдвэрлэл зэрэг салбар дахь төслийн тоо нэмэгдсэн байна. дэлхий дахинд үүссэн чипний хомстолоос улбаалан хөрөнгө оруулалтын хамгийн том төслийн тавны гурав нь хагас дамжуулагчийн үйлдвэрлэлд оногдож байна. Дижитал эдийн засгийн хөрөнгө оруулалт 2020-2021 онд эрс нэмэгдэж байснаа бодвол удааширсан байдалтай байна.

Хүснэгт 5. 2022 оны Олон улсын хөрөнгө оруулалтын өсөлтийн хувь (аж үйлдвэрээр)

Аж үйлдвэр	Өсөлтийн хувь
Дэд бүтэц	+6%
GVC ²² Эрчимжсэн аж үйлдвэр	+5%
Хагас дамжуулагч	+26%
Дижитал эдийн засаг	-10%
Эрчим хүч	-1%

Дэд бүтэц, эрчимжсэн аж үйлдвэр болон чип үйлдвэрлэлийн салбарын хөрөнгө оруулалт нэмэгдсэн байна. Эрчим хүчний салбарын хөрөнгө оруулалт тогтвортой хэвээр байгаа нь ч эрчим хүчний хямралаас шалтгаалан шатах түлшний хөрөнгө оруулалт бууралттай байна.

СЭХ-ний олон улсын хөрөнгө оруулалт 2015 онд Парисын хэлэлцээр батлагдсанаас хойш 3 дахин нэмэгдсэн хэдий ч энэхүү өсөлтийн ихэнх нь хөгжингүй улс орнуудад оногдож байна. Хөгжиж буй бүсэд ГШХО-ын өсөлт ДНБ-ний өсөлтөөс илэрхий давсан байдалтай байна. Хөгжиж буй 30 гаруй оронд СЭХ-тэй холбогдох нэг ч олон улсын хөрөнгө оруулалт бүртгэгдээгүй байна. Хөгжиж буй улс орнуудад эрчим хүчний хөрөнгө оруулалт хийхэд саад тотгор учруулж буй гол хүчин зүйл бол үндсэн хөрөнгийн зардал юм. Олон улсын хөрөнгө оруулагчийг төрийн хэвшил болон олон талт санхүүгийн байгууллагатай хамтын ажиллагаанд оруулах нь үндсэн хөрөнгийн зардлыг бууруулах нэг чухал арга зам юм.

Хүснэгт 6. 2022 оны Олон улсын хөрөнгө оруулалтын өсөлтийн хувь (Тогтвортой хөгжлийн зорилтын салбараар)

ТХЗ-ын салбар	Өсөлтийн хувь
Дэд бүтэц	+26%
Сэргээгдэх эрчим хүч	+8%
WASH Ус ба цэвэрлэх байгууламж	+20%
ХАА ба хоол хүнсний систем	+6%
Эрүүл мэнд ба боловсрол	+8%

²² Global Value Chains

ТХЗ-ын хөрөнгө оруулалт нэмэгдэж байгаа боловч зарим салбарт хэт удаан байна.

Хүснэгт 7. 2022 оны Олон улсын хөрөнгө оруулалтын өсөлтийн хувь (төрлөөр)

Төрөл	Өсөлтийн хувь
Ногоон төсөл (тоо)	+15%
Олон улсын төслийн санхүүжилт (тоо)	+8%
Хил дамнасан нэгдэл ба худалдан авалт (дүн)	-4%
Гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт (дүн)	-12%

Эрчим хүчний хөрөнгө оруулалтын үндсэн хөрөнгийн зардлыг бууруулахын тулд хөгжиж буй улс орнуудад эрсдэлийг арилгах өргөн хүрээтэй арга хэмжээний дэмжлэг үзүүлэх шаардлагатай байна. Хөрөнгө оруулалтын төлөвлөлт болон төсөл боловсруулахад техникийн шинжтэй тусламж түлхүү үзүүлэх шаардлагатай.

Мөн түүнчлэн, цаг уурын өөрчлөлтийн эсрэг үйл ажиллагааны бодлогын орон зайг өргөтгөх, тусламж дэмжлэгийг боловсронгуй болгох болон бэлтгэл хангахад олон улсын хөрөнгө оруулалтын гэрээ (ОУХОГ)-г нэн хурдан шинэчлэх шаардлага тулгарч байна. UNCTAD (НҮБ-ын Худалдаа, хөгжлийн бага хурал)-аас үндэсний болон олон улсын хөрөнгө оруулалтын бодлого, дэлхийн болон бүс нутгийн хамтын ажиллагаа, санхүүжилтийн механизм болон үндсэн хөрөнгийн зах зээлийн үнэлгээний талаарх зөвлөмжийг тусгасан “Бүхний төлөө тогтвортой эрчим хүчний хөрөнгө оруулалтын дэлхийн гэрээ²³”-ний төслийг боловсруулаад Абу Дабид 2023 оны 10 дугаар сард болох Дэлхийн хөрөнгө оруулалтын чуулганд хэлэлцүүлж, батлуулахаар бэлтгэл хангагдаж байна.

ХОЁРДУГААР БҮЛЭГ. ГАДААДЫН ЗАРИМ ОРНЫ ТУРШЛАГА

2.1.АВСТРАЛИЙН ХОЛБООНЫ УЛС

Австралийн Холбооны Улс нь гадаадын хөрөнгө оруулалтыг эдийн засгийнхаа салшгүй хэсэг гэж үздэг бөгөөд нээлттэй, сайн зохицуулалттай эдийн засаг, өндөр ур чадвартай ажиллах хүчнээрээ олон улсад нэр хүндтэй төдийгүй энэ нь дотоодын хуримтлалыг гадаадын хөрөнгө оруулалтаар нэмэгдүүлэх давуу тал болдог байна. Гадаадын хөрөнгө оруулалт нь шинэ үйлдвэр барьж байгуулах, одоо байгаа үйлдвэрүүд, дэд бүтцээ сайжруулах болон үйлдвэрийн бүтээмжийг нэмэгдүүлэх, шинэ ажлын байр бий болгох замаар эдийн засгийн чадавхыг нэмэгдүүлэхэд томоохон түлхэц болдог байна.

²³ Global Action Compact for Investment in Sustainable Energy for All

Гадаадын хөрөнгө оруулалтын дэмжлэгтэйгээр өссөн эдийн засгийн өсөлт нь Австралийн холбооны болон мужийн засгийн газрын татварын орлогыг нэмэгдүүлж, эмнэлэг, сургууль, зам болон бусад онцгой төрийн үйлчилгээнд шаардагдах хөрөнгийг нэмэгдүүлэх замаар тус улсын иргэн бүрд хүртээмжтэй байдаг. Хөрөнгө оруулахын сацуу шинэ бизнесийн үйл ажиллагаа эрхлэх нь экспортын нэмэлт боломжуудыг нээж, гадаад зах зээлүүдтэй холбогдсоноор экспортын ерөнхий үзүүлэлтийг нэмэгдүүлдэг байна. Австралийн зах зээлд шинэ технологи, үйлчилгээг авчрах замаар өрсөлдөөнийг дэмжиж, инновацыг нэмэгдүүлнэ.

Гадаадын хөрөнгө оруулалтын үр нөлөөгөөр эдийн засагт дараах эерэг үзүүлэлтүүд гарч байна:

- Хөдөлмөр эрхлэлт нэмэгдэх (*10 ажлын байр тутмын 1 нь гадаадын хөрөнгө оруулалттай бизнесийн салбарт харьяалагддаг*);
- Үндэсний эдийн засаг тэлэх (*гадаадын хөрөнгө оруулалттай бизнесүүд нь аж үйлдвэрийн нэмүү өртгийн ¼-ээс илүү хувийг бүрдүүлдэг*);
- Цалин хөлс нэмэгдэх (*гадаадын хөрөнгө оруулалттай бизнес эрхлэгчид нь ажилтнуудаа жилд дунджаар \$20.000 болон түүнээс илүү цалинжуулж байна*).

Сангийн яамны Гадаадын хөрөнгө оруулалтын газар нь тус улсын гадаадын хөрөнгө оруулалтын тогтолцоог удирдах, хяналт тавих ба Австралийн татварын алба болон Гадаадын хөрөнгө оруулалтын хяналтын зөвлөл (*Foreign Investment Review Board*), холбогдох бусад байгууллагуудтай хамтран ажилладаг байна. Гадаадын хөрөнгө оруулалтын хяналтын зөвлөл нь Австралийн хөрөнгө оруулалтын бодлого, түүний удирдлага, хэрэгжилтийн талаар Сангийн сайд болон Засгийн газарт зөвлөх үүрэгтэйгээр 1976 онд байгуулагдсан байна. Зөвлөл нь дараах үүргийг хэрэгжүүлнэ:

- Гадаадын хөрөнгө оруулалтын тухай болон холбогдох бусад хууль тогтоомж, бодлогод заасны дагуу Австралид хийх хөрөнгө оруулалтын саналыг судалж, Сангийн сайд болон холбогдох сайд нарт тухайн хөрөнгө оруулалтын талаарх санал зөвлөмжийг бэлтгэж танилцуулах;
- Хөрөнгө оруулалтын бодлого, хуулийн хэрэгжилтийн талаар Сангийн сайдад зөвлөх;
- Австрали болон бусад улс орнуудад хөрөнгө оруулалтын бодлого, хуулийн талаар мэдлэг, ойлголтыг нэмэгдүүлэх зэрэг болно.

2.1.1 Хууль эрх зүйн орчин

Австралийн Холбооны Улсад Гадаадын хөрөнгө оруулалттай холбогдон гарах харилцааг дараах хууль тогтоомжуудаар зохицуулж байна.²⁴ Үүнд:

- Гадаадын хөрөнгө оруулалтын тухай хууль (*Foreign Acquisitions and Takeovers Act 1975*);
- Гадаадын хөрөнгө оруулалтын тухай журам (*Foreign Acquisitions and Takeovers Regulation 2015*);²⁵
- Гадаадын хөрөнгө оруулалтын хураамжийн тухай хууль (*Foreign Acquisitions and Takeovers Fees Impositions Act 2015*);
- Гадаадын хөрөнгө оруулалтын хураамжийн тухай хуулийн нэмэлт өөрчлөлт (*Foreign Acquisitions and Takeovers Fees Imposition Amendment Act 2020*);
- Гадаадын хөрөнгө оруулалтын өөрчлөлт, шинэчлэлт (Австралийн Үндэсний аюулгүй байдлыг хамгаалах)-ийн тухай хууль (*Foreign Investment Reform (Protecting Australia's National Security) Act 2020*) болон холбогдох бусад хууль, журмуудаар зохицуулж байна.

Гадаадын хөрөнгө оруулалтын тухай хууль нь 8 бүлэг, 22 хэсэг, 139 зүйлтэй. Хууль нь дараах бүтэцтэй байна.

- Бүлэг 1. Нийтлэг үндэслэл;
- Бүлэг 2. Ач холбогдол бүхий болон мэдэгдвэл зохих үйл ажиллагаа;
- Бүлэг 3. Сангийн сайдын эрх, үйл ажиллагаа;
- Бүлэг 4. Мэдэгдвэл зохих болон чухал үйл ажиллагааны талаарх мэдэгдэл;
- Бүлэг 5. Хууль зөрчигчид хүлээлгэх хариуцлага;
- Бүлэг 6. Үйл ажиллагаатай холбоотой зардал;
- Бүлэг 7. Мэдээллийг бүртгэх, нууцлалыг хадгалах;
- Бүлэг 8. Бусад гэсэн хэсгүүдээс бүрдэж байна.

Хүснэгт 8. Австралийн Гадаадын хөрөнгө оруулалтын тухай хуулийн зохицуулалт

Бүлэг	Зохицуулалт	Зохицуулалтын агуулга
1 дүгээр бүлэг	Нийтлэг үндэслэл 1.Нийтлэг үндэслэл 2.Тодорхойлолт 3.Хуулийн үйлчлэх хүрээ	Хуулийн зорилго нь тодорхой газар нутагт гадаадын хөрөнгө оруулалт хийх, гадаадын хөрөнгө оруулалтаар тодорхой аж ахуйн нэгж, бизнесийн үйл ажиллагааг эрхлэх болон ашигт малтмалыг олборлох, тодорхой бизнесийг гадны хяналтанд авах зэрэг үйл ажиллагаатай холбогдон гарах харилцааг зохицуулахад оршино.

²⁴ <https://foreigninvestment.gov.au/compliance/fi-laws>

²⁵ <https://www.cliffordchance.com/content/dam/cliffordchance/briefings/2017/08/foreign-investment-regulation-in-australia.pdf>

2 дугаар бүлэг	1. Ач холбогдол бүхий болон мэдэгдвэл зохих үйл ажиллагаа 2. Ач холбогдол бүхий үйл ажиллагаа 3. Мэдэгдвэл зохих үйл ажиллагаа 4. Тавигдах шалгуур болон хяналт, шалгалтын өөрчлөлт 5. Чөлөөлсөн тухай гэрчилгээ 6. Нэгдсэн хамгаалалт бүхий болон нэгдмэл үйл ажиллагаа бүхий аж ахуйн нэгжүүд	Хуулиар Австралийн газар нутаг, эд баялаг, аюулгүй байдалтай холбоотой тодорхой үйл ажиллагааг болон Австралитай холбоотой бизнес, аж ахуйн нэгжийн үйл ажиллагааг зохицуулж байна. Эдгээр үйл ажиллагааг чухал, ач холбогдол бүхий үйл ажиллагаа (significant actions) гэнэ. Чухал ач холбогдол бүхий үйл ажиллагаа нь үнэт цаас, хөрөнгө, Австралийн газар эзэмших, эсхүл Австралийн корпорац, хөрөнгө оруулалтын сан болон бусад бизнест хөрөнгө оруулахыг хэлнэ.²⁶ Зарим чухал, ач холбогдол бүхий үйл ажиллагааг мэдэгдвэл зохих үйл ажиллагаа гэнэ. Үүнд: • Австралийн аж ахуйн нэгж болон хөдөө аж ахуйн бизнест шууд хувь эзэмших; • Австралийн аж ахуйн нэгжийн дийлэнх хувь эзэмших; • Австралийн газар нутагт хувь эзэмших зэрэг орно.²⁷ Эдгээр үйл ажиллагаа нь мөнгөний босгын сорилыг давсан тохиолдолд мэдэгдвэл зохих үйл ажиллагаа гэж үзнэ. Тухайн хөрөнгө оруулалтыг үндэсний ашиг сонирхлын сорил болон үндэсний аюулгүй байдлын сорил ашиглан үнэлнэ. Тодорхой мөнгөний босго (monetary threshold)-ийг давсан хөрөнгө оруулалтыг үндэсний ашиг сонирхлын сорилоор үнэлнэ. Үндэсний ашиг сонирхлын сорилд дараах хүчин зүйлсийг багтаана. Үүнд: • үндэсний аюулгүй байдал; • өрсөлдөөн; • Австралийн Засгийн газраас хэрэгжүүлж буй бусад бодлого шийдвэрт нөлөөлөх нөлөө, тухайлбал, татварын орлого болон байгаль орчин; • эдийн засаг, нийгэмд үзүүлэх нөлөө; • хөрөнгө оруулагчийн талаарх мэдээлэл. Тодорхой мөнгөний босго даваагүй хэр нь үндэсний аюулгүй байдалд сөргөөр нөлөөлж болзошгүй хөрөнгө оруулалтыг үндэсний аюулгүй байдлын сорилоор үнэлнэ. Үндэсний аюулгүй байдлын сорилд дараах хүчин зүйлсийг онцлон заасан байна: • үндэсний аюулгүй байдал, тусгаар тогтнолыг сахин хамгаалах; • Австралийн олон улс дахь нэр хүнд, харилцаа холбоог бэхжүүлэх; • эдийн засгийн хохирлоос урьдчилан сэргийлэх; • онцгой, чухал дэд бүтцийг хамгаалах.

²⁶ <https://foreigninvestment.gov.au/guidance/general/key-concepts#screening>

²⁷ <https://foreigninvestment.gov.au/guidance/general/key-concepts#screening>

3 дугаар бүлэг	1.Сангийн сайдын эрх, үйл ажиллагаа 2.Сангийн сайдын эрх 3.Сангийн сайдын эрх мэдэлтэй холбоотой заалтууд	Гадаад хүн эрхлэн явуулж байгаа болон гадаад хүн удирдлагын бүрэлдэхүүнд нь орсон үйл ажиллагааг чухал, ач холбогдол бүхий үйл ажиллагаанд хамааруулна. Аливаа этгээд чухал, ач холбогдол бүхий үйл ажиллагаа явуулахаар зэхсэн болон явуулж байгаа тохиолдолд тухайн үйл ажиллагаатай холбоотой Сангийн сайд нь дараах эрхийг хэрэгжүүлж болно (ингэхдээ уг үйл ажиллагаа нь үндэсний аюулгүй байдал, ашиг сонирхолд харшлах эсэхийг сайтар нягтална): (a)тухайн үйл ажиллагааг Хамтын нөхөрлөлөөс эсэргүүцээгүй эсэхийг шийдвэрлэх; (b)үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай нөхцөлүүдийг тогтоох; (c)үйл ажиллагааг хориглох; (d)үйл ажиллагааг зогсоохыг шаардах, зогсоох.
4 дүгээр бүлэг	Мэдэгдвэл зохих болон чухал үйл ажиллагааны талаарх мэдэгдэл	Тухайн үйл ажиллагааг хэрэгжүүлж эхлэхээс өмнө Сангийн сайдад мэдэгдэх шаардлагатай. Мэдэгдвэл зохих үйл ажиллагааг мэдэгдэл хүргүүлээгүй эхлүүлсэн тохиолдолд шийтгэл ногдуулна . Чухал, ач холбогдол бүхий үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэхээр зэхсэн тухай мэдэгдсэнээс хойш тодорхой заасан хугацаанд үйл ажиллагааг эхлүүлэхийг хориглоно (<i>ихэвчлэн 40 хоног, эсхүл бүртгэгдсэн өдрөөс хойш 90 хүртэлх хоногийн нэмэлт хугацаанд</i>).
5 дугаар бүлэг	1. Хууль зөрчигчид хүлээлгэх хариуцлага 2.Зөрчил 3.Шийтгэл	Дараах зүйлсийг дагаж мөрдөөгүй тохиолдолд шийтгэл ногдуулна: а) үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэхийг хориглосон, эсхүл үйл ажиллагааг зогсоохыг шаардсан; b) шаардлагатай нөхцлүүдийг хэрэгжүүлээгүй болон бусад.
6 дугаар бүлэг	Үйл ажиллагаатай холбоотой зардал	Хуулийн дагуу үйл ажиллагаа эхлүүлэхээр гаргасан санал, хүсэлт, мэдэгдэл зэрэгт заасан тодорхой төлбөрийг ногдуулна.
7, 8 дугаар бүлэг	1.Мэдээллийг бүртгэх, нууцлалыг хадгалах 2.Мэдээллийн бүртгэл хөтлөх 3.Нууцлалыг хадгалах Бусад зүйлс	Чухал, ач холбогдол бүхий үйл ажиллагаа болон мэдэгдвэл зохих үйл ажиллагааны талаар бүртгэл, тэмдэглэл хөтөлнө. Тэмдэглэлийн нууцлалыг хадгалж, тодорхой тохиолдлуудад задруулж болно. Энэ хуулиар зөвшөөрснөөс бусад тохиолдолд мэдээллийг олж авсан, ашигласан болон задруулсан этгээдэд хуулийн хариуцлага хүлээлгэнэ .

2.1.2 Хөрөнгө оруулалтын хуулийн шинэчлэлт

Хөрөнгө оруулалтын эрх зүйн орчны шинэчлэл нь үндэсний эрх ашиг, аюулгүй байдлыг хадгалах, хамгаалах чиглэлд голчлон анхаарч дараах чиглэлүүдээр өөрчлөлтүүд хийсэн байна:

- Австралийн үндэсний аюулгүй байдлыг сахин хамгаалах;
- Тогтвортой хөрөнгө оруулалтыг дэмжих;
- Хууль дүрмийг мөрдүүлэх, хэрэгжүүлэх байгууллагууд, ногдуулах шийтгэл;
- Гадаадын хөрөнгө оруулалтын хяналт үнэлгээний тогтолцооны нэгдмэл байдал;
- Мэдээлэл цуглуулах, хуваалцах, солилцох үйл ажиллагааг хялбарчлах;
- Мөнгөний босго;
- Гадаадын хөрөнгө оруулалтын хураамжийн тогтолцоо (*илүү шударга, хялбар байх*).

Австралийн үндэсний аюулгүй байдлыг сахин хамгаалах чиглэлд

Засгийн газраас үндэсний аюулгүй байдлын шинэ сорилыг нэвтрүүлэх бөгөөд үүнд дараах зүйлсийг хамруулна:

- a. Хөрөнгө оруулалтын хэмжээг үл харгалзан үндэсний аюулгүй байдлын үүднээс шаардлагатай тохиолдолд гадаадын хөрөнгө оруулалтад тодорхой нөхцөлүүдийг тогтоох болон хориглох эрхийг Сангийн сайдад олгох;
- b. Үндэсний аюулгүй байдалтай холбоотой үйл ажиллагаанд гадаадын хөрөнгө оруулагч хөрөнгө оруулахаар зэхсэн тохиолдолд асуудлыг хамаарах байгууллага, этгээдэд заавал мэдэгдэх;
- c. Гадаадын этгээдийн өмчит аж ахуйн нэгж, байгууллага үндэсний аюулгүй байдалд нөлөөлөх чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулж эхэлсэн тохиолдолд зайлшгүй мэдэгдэх;
- d. Мэдэгдэл шаардахгүй аливаа хөрөнгө оруулалтыг үндэсний аюулгүй байдлын үүднээс шалгах боломжийг олгох;
- e. Хөрөнгө оруулагчдад тодорхой хөрөнгө оруулалтад хөрөнгө оруулалтын баталгаа гаргуулахын тулд сайн дураар мэдэгдэх болон хөрөнгө оруулагчийн тусгай зөвшөөрөл авах хүсэлт гаргах боломжийг олгох;
- f. Үндэсний аюулгүй байдалд эрсдэл учирсан тохиолдолд Сангийн сайдад тухайн хөрөнгө оруулалтад тодорхой нөхцөлийг тогтоох, тогтоосон нөхцөлийг өөрчлөх, зөвшөөрөгдсөн бодит хөрөнгө оруулалтаас татгалзах эрхийг олгох зэрэг болно.

Тогтвортой хөрөнгө оруулалтыг дэмжих

Засгийн газар нь “Гадаадын засгийн газрын хөрөнгө оруулагч” гэж ангилагдсан аж ахуйн нэгжүүдийн тодорхой хөрөнгө оруулалтыг татвараас чөлөөлнө. Энэ чөлөөлөлт нь гадаадын засгийн газрын хөрөнгө оруулагчид нь тухайн аж ахуйн нэгжийн хөрөнгө оруулалт, эсхүл үйл ажиллагааны шийдвэр болон аж ахуйн нэгжийн үндсэн хөрөнгөд нөлөөлөл, хяналт байхгүй тохиолдолд хэрэгжинэ.

Хууль дүрмийг мөрдүүлж, хэрэгжүүлэх байгууллагууд, ногдуулах шийтгэл

- Засгийн газар нь бусад бизнес эрхлэгчдийн үйл ажиллагаанд хяналт тавих эрхийнхээ дагуу хөрөнгө оруулалт хийгдсэн байгууллага, аж ахуйн нэгжийн үйл ажиллагааны талбар руу тогтсон хяналт, шинжилгээ хийх зорилгоор нэвтрэх эрхтэй. Энэ нь хөрөнгө оруулагчид хууль журмын дагуу үйл ажиллагаагаа эрхэлж байгаа эсэхэд хяналт тавих, аливаа зөрчлийг илрүүлэх зэрэгт тус дөхөм болдог байна.
- Засгийн газар нь тодорхой хөрөнгө оруулагчдад тавьсан нөхцөлүүд болон хөрөнгө оруулалтын тухай хууль зөрчигдөхөөс урьдчилан сэргийлэх, түүнийг шийдвэрлэх зорилгоор хөрөнгө оруулагчдад чиглэл өгөх эрхтэй.
- Засгийн газар нь урьдчилан сэргийлэлтийг үр дүнтэй байлгах зорилгоор Гадаадын хөрөнгө оруулалтын тухай хуульд заасны дагуу ногдуулах иргэний болон эрүүгийн шийтгэлийг нэмэгдүүлнэ.
- Засгийн газар нь зөрчлийн эсрэг авах арга хэмжээгээ өргөжүүлэн бүх төрлийн гадаадын хөрөнгө оруулалтыг хамруулахаар шийдвэрлэсэн бөгөөд хэрэгжилтэд шат дараатай, эрх тэгш хандана.
- Гадаадын хөрөнгө оруулагч нь тус улсад хөрөнгө оруулалт хийх хүсэлт гаргахдаа буруу ташаа мэдээлэл гаргаж өгсөн болон чухал, шаардлагатай мэдээллийг орхигдуулсан тохиолдолд Засгийн газар нь үүнийг засаж засварлуулах, хөрөнгө оруулалтыг түдгэлзэх бүрэн эрхтэй.

Гадаадын хөрөнгө оруулалтын хяналт үнэлгээний тогтолцооны нэгдмэл байдал

- Засгийн газар нь гадаадын хөрөнгө оруулагчдаас бодит болон хувь тэнцүүлэн эзэмшиж байгаа аливаа хөрөнгийн өсөлт нь урьд өмнө зөвшөөрөгдсөн хэмжээнээс давсан тохиолдолд дахин мэдүүлэг авч, зөвшөөрөл олгоно.
- Засгийн газраас мөнгө зээлдүүлэх үйл ажиллагааны хамрах хүрээг багасгаснаар гадаадын мөнгө зээлдүүлэгчид мөнгө зээлдүүлэх

гэрээний дагуу Засгийн газраас зөвшөөрөл аваагүй тохиолдолд үндэсний аюулгүй байдалд нөлөөлөхүйц бизнест мөнгө зээлдүүлэх эрхгүй.

- Засгийн газар нь гадаадын хөрөнгө оруулагчаас Хамтын нөхөрлөл, муж, нутаг дэвсгэрийн засгийн газар, орон нутгийн засаг захиргааны байгууллагаас хөрөнгө оруулалтын зөвшөөрөл авахыг шаардана.
- Австралийн иргэний эцэг, эх болон эхнэр, нөхөр гадаад улсын иргэн нь Австралид газар худалдаж авах тохиолдолд гадаадын хөрөнгө оруулалтын зөвшөөрөл авах шаардлагатай.

Мэдээлэл цуглуулах, хуваалцах, солилцох үйл ажиллагааг хялбарчлах

- Засгийн газар нь Австрали дахь гадаадын хөрөнгө оруулалтын хяналтыг нэмэгдүүлэх үүднээс одоо бүртгэлтэй байгаа хөдөө аж ахуйн газар, ус, оршин суух газрын бүртгэлийг нэгтгэн, өргөжүүлэх Гадаад өмчлөгчдийн шинэ бүртгэлийг хийхээр төлөвлөв.
- Засгийн газар нь Гадаадын хөрөнгө оруулалтын тухай хууль болон Татварын албаны хуульд заасны дагуу хөрөнгө оруулалтын тогтолцоог боловсронгуй болгох үүднээс төрийн байгууллагуудын хооронд гадаадын хөрөнгө оруулалтын мэдээллийг хурдан шуурхай солилцох заалтуудын хамрах хүрээг нэмэгдүүлэхээр шийдвэрлэв.
- Засгийн газар нь үндэсний аюулгүй байдлын үүднээс хамгаалагдсан, нууцлалтай мэдээллийг олон улсын түншүүдтэйгээ хуваалцах боломжийг олгохын тулд мэдээлэл солилцох талаар шинэ заалтууд оруулна.

Мөнгөний босго тогтоох тухай

Холбогдох мөнгөний босго нь хөрөнгө оруулагч нь хэн болох, хөрөнгө оруулагч нь аль улсаас гаралтай зэрэг хүчин зүйлсээс хамаарах хэдий ч ихэнх хөрөнгө оруулагчдад стандарт мөнгөний босго нь гадаадын хувийн хөрөнгө оруулагчдын Австрали дахь хөгжингүй худалдааны нутаг дэвсгэрт хөрөнгө оруулахад тогтоосон 275 сая Австрали доллар болно.

Гадаадын хөрөнгө оруулалтын хураамжийн шударга, хялбар байх тогтолцоо

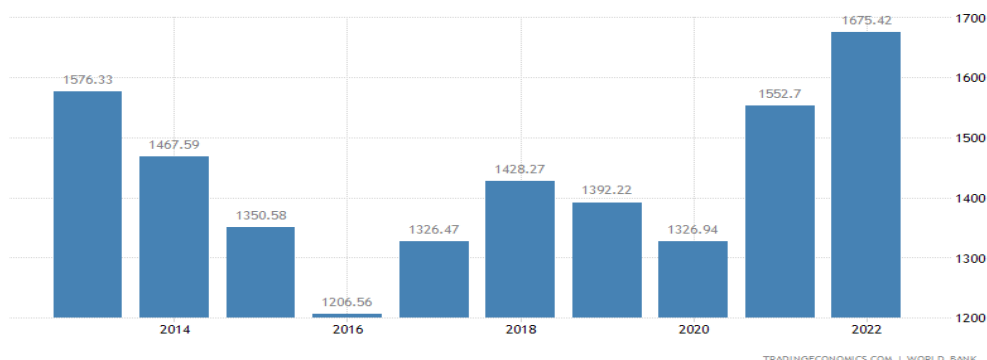
Гадаадын хөрөнгө оруулалтын хураамжийн тогтолцоо нь гадаадын хөрөнгө оруулалтыг удирдан явуулах зардлыг Австралийн татвар төлөгчид бус гадаадын хөрөнгө оруулагчид өөрсдөө хариуцах бодлогыг баримталдаг. Энэ зарчмыг баримтлахын сацуу хураамжийн тогтолцоо нь хөрөнгө оруулагчдад мөн хялбар, шударга байх зарчмыг баримтална.

2.1.3 Хуулийн шинэчлэлтийн эдийн засагт үзүүлсэн нөлөөлөл

Австрали нь хөрөнгө оруулалтын эрх зүйн орчны өөрчлөлт, шинэчлэлтийг хийсээр ирсэн бөгөөд хамгийн сүүлд 2020 онд холбогдох хуулиудад нэмэлт, өөрчлөлтүүдийг хийн 2021 оны 01 дүгээр сараас хэрэгжүүлж эхэлсэн байна. Хууль, эрх зүйн өөрчлөлт, шинэчлэлт нь хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлж, эдийн засаг нь өссөн үзүүлэлттэй байна. 2022 оны эцсийн байдлаар Дотоодын нийт бүтээгдэхүүн 1,675.42 тэрбум ам.доллар хүрсэн байна.

Зураг 1. Австралийн 2013-2022 онуудын ДНБ (тэрбум ам.доллар)

Эх сурвалж: <https://tradingeconomics.com/australia/gdp>

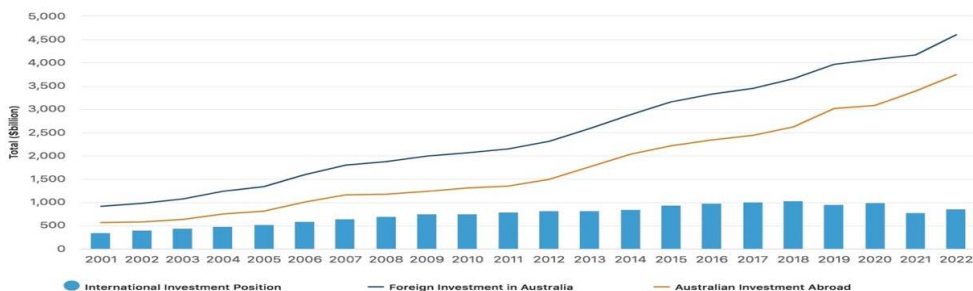

2022 оны эцсийн байдлаар Австралийн хөрөнгө оруулалтын нийт хэмжээ 856.8 тэрбум долларт хүрч өмнөх оны мөн үеэс 81.7 тэрбум доллароор өссөн байна. Үүнээс: гадаадын хөрөнгө оруулалт нь 432.9 тэрбум доллароос 4,598.8 тэрбум доллар болж өсжээ. Харин Австралиас гадаадын бусад улс оронд хийгдсэн хөрөнгө оруулалтын нийт хэмжээ 351.2 тэрбум доллароор 3,742.0 тэрбум доллар болж тус тус өссөн үзүүлэлттэй байна.²⁸

Зураг 2. Австрали дахь гадаадын хөрөнгө оруулалт болон тус улсаас гадагшаа чиглэсэн хөрөнгө оруулалтын өсөлт (тэрбум доллар)²⁹

²⁸<https://www.abs.gov.au/statistics/economy/international-trade/international-investment-position-australia-supplementary-statistics/latest-release>

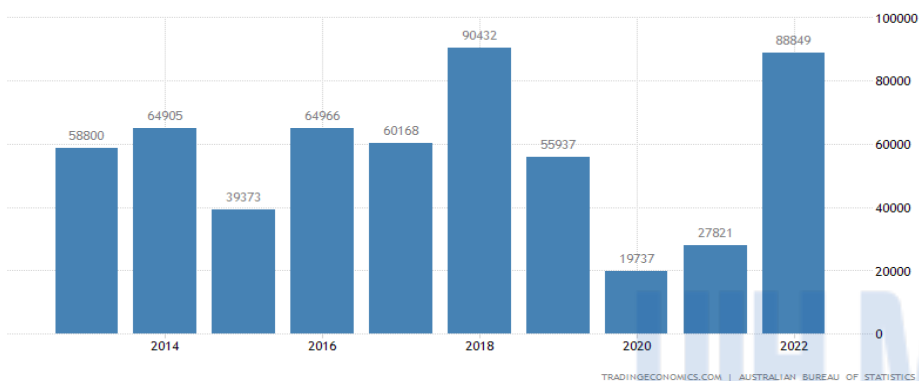
²⁹<https://www.abs.gov.au/statistics/economy/international-trade/international-investment-position-australia-supplementary-statistics/latest-release>

Эх сурвалж: Австралийн Статистикийн хороо

Австралид хөрөнгө оруулж буй гадаадын томоохон хөрөнгө оруулагчдыг гадаадын хөрөнгө оруулалтад эзлэх хувиар нь жагсаавал АНУ 24.1%, ИБУИНХУ 22.2%, Бельги 7.9%, Япон 5.7%, Сингапур 3.3%, харин БНХАУ 1.9% буюу Х байранд орж байгаа бөгөөд Хятад Улсын хөрөнгө оруулалт сүүлийн 10 жилийн хугацаанд огцом өссөн үзүүлэлттэй байна. Эдгээр улсуудын Австралид оруулж буй хөрөнгө оруулалтын дийлэнх хувийг шууд болон үнэт цаасны хөрөнгө оруулалт бүрдүүлдэг байна.³⁰

Зураг 3. Австралийн 2013-2022 онуудын ГШХО-ын хэмжээ (сая ам.доллар)

Эх сурвалж: <https://tradingeconomics.com/australia/foreign-direct-investment>

Гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтыг салбараар нь авч үзвэл Уул уурхай, Үл хөдлөх хөрөнгөтэй холбоотой үйл ажиллагаа, Санхүү, даатгалын үйл ажиллагаа, Үйлдвэрлэл, Бөөний худалдаа болон жижиглэнгийн худалдаа зэрэг салбарууд нь дийлэнх хөрөнгө оруулалтыг татсан байх бөгөөд 2020-2022 оны байдлаар хөрөнгө оруулалтын хэмжээ мөн өссөн үзүүлэлттэй байна.³¹

³⁰<https://www.dfat.gov.au/trade/trade-and-investment-data-information-and-publications/foreign-investment-statistics/statistics-on-who-invests-in-australia>

³¹<https://www.dfat.gov.au/trade/trade-and-investment-data-information-and-publications/foreign-investment-statistics/australian-industries-and-foreign-investment>

Дэлхийн банкнаас жил бүр эрхлэн гаргадаг “Бизнес эрхлэлтийн индекс” (Doing Business)-ээр Австралийн хувьд 2016 онд 21 дүгээр байр буюу 78.38 онооноос 2020 онд 14 байр буюу 81.2 оноо хүртэл 7 байр буюу 2.82 оноогоор ахисан үзүүлэлттэй байна.

Хүснэгт 9. Дэлхийн банкны “Ease of doing Business” индексээр Австралийн эзэлсэн байр, авсан оноо (2016-2020)

	2016	2017	2018	2019	2020
Байр	21	15	14	18	14
Оноо	78.38	80.26	80.14	80.13	81.2

Эх сурвалж: сурвалж:Дэлхийн банкны “Doing Business” (2016-2020)
<https://archive.doingbusiness.org/en/reports/global-reports/doing-business-reports>

2.2. БҮГД НАЙРАМДАХ КАЗАХСТАН УЛС

2.2.1. Хууль эрх зүйн орчин

Казахстан Улсад хөрөнгө оруулалтын асуудлыг зохицуулдаг тусгайлсан хууль байхгүй бөгөөд энэ асуудлыг Бизнес эрхлэлтийн тухай хуулийн (Кодекс) 25 дугаар бүлэгт зохицуулсан байна. Хуулийн тус бүлэг нь 273-аас 296-2 хүртэл нийт 31 зүйлтэй.

Хуулийн 274 дугаар зүйлд тодорхойлсноор, хөрөнгө оруулагч гэж Казахстан Улсад хөрөнгө оруулалт хийж буй хувь хүн болон хуулийн этгээдийг, том хөрөнгө оруулагч гэж сарын тооцооллын индексийг³² хоёр сая дахин нэмэгдүүлснээс багагүй дүнтэй хөрөнгө оруулалт хийх хувь хүн болон хуулийн этгээдийг хэлнэ.

Хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагаа гэж хувь хүн, хуулийн этгээд ашгийн төлөө байгууллагын дүрмийн санг байгуулахад оролцох, эсхүл түүний бизнесийн үйл ажиллагаанд ашиглагдах, түүнчлэн төр хувийн хэвшлийн түншлэлийн төслийг, түүний дотор концессын төслийг хэрэгжүүлэхэд ашиглагдах үндсэн хөрөнгийг бий болгох, нэмэгдүүлэх үйл ажиллагааг хэлнэ.

Хөрөнгө оруулагч нь Казахстан Улсын хуульд өөрөөр заагаагүй бол бизнесийн ямар ч төрлийн объектод хөрөнгө оруулах эрхтэй. Гэхдээ улсын аюулгүй байдлыг хангах зорилгоор зарим төрлийн үйл ажиллагаанд болон нутаг дэвсгэрт хөрөнгө оруулахыг хязгаарлаж, хориглож болно.

³² Үүнийг Казахстан Улсын хууль тогтоомжийн дагуу тэтгэвэр, тэтгэмж, нийгмийн халамж үйлчилгээний бусад төлбөр, түүнчлэн торгууль, татвар болон бусад төлбөрийг тооцохдоо хэрэглэдэг бөгөөд 2023 оны байдлаар 3450 тенгетэй тэнцүү байна. <https://www.gov.kz/memleket/entities/kgd-zhetysu/press/news/details/479860?lang=kk>

Хөрөнгө оруулалтын төслийг хуулийн 284 дүгээр зүйлд зааснаар хөрөнгө оруулалтын хэмжээ болон бусад нөхцөлөөс хамаарч хөрөнгө оруулалтын төсөл, тэргүүлэх хөрөнгө оруулалтын төсөл, тусгай хөрөнгө оруулалтын төсөл гэж ангилдаг.

Казахстан Улсад хөрөнгө оруулалтад төрөөс үзүүлж буй дэмжлэг нь үндэсний, гадаадын гэж ялгахгүйгээр бүх хөрөнгө оруулагчид нэгэн адил үйлчилдэг.

Төрөөс хөрөнгө оруулалтыг дэмжихдээ баталгаагаар хангах, татварын хөнгөлөлт болон хуульд заасан бусад дэмжлэгийг үзүүлэх замаар дэмжиж байна. Үүний зорилго нь эдийн засгаа хөгжүүлэхийн тулд хөрөнгө оруулалтын таатай орчин бүрдүүлэх, шинэ үйлдвэр байгуулах, үйлдвэрлэлийг өргөтгөх, шинэчлэх, Казахстан Улсын боловсон хүчний чадварыг дээшлүүлэх, түүнчлэн хүрээлэн буй орчныг хамгаалахын тулд хөрөнгө оруулалтыг хөхиүлэн дэмжихэд оршино.

Баталгаагаар хангах

Хуулийн 276 дугаар зүйлд хөрөнгө оруулагчийн үйл ажиллагааны эрх зүйн баталгааг хангах талаар зохицуулсан. Үүнд хөрөнгө оруулагчийн хууль ёсны эрх, ашиг сонирхлыг хууль тогтоомжид заасны дагуу ямар нэг болзолгүйгээр бүрэн хамгаалахаар заасан байна. Хөрөнгө оруулагч нь төрийн байгууллага, албан тушаалтны буруугаас хохирсон бол Казахстан Улсын Иргэний хуулийн дагуу хохирлоо нөхөн төлүүлэх эрхтэй. Түүнчлэн хуулийн 277 зүйлд зааснаар хөрөнгө оруулагч Казахстан Улсын хууль тогтоомжийн дагуу татвар болон төсөвт төлөх албан төлбөрүүдээ төлсний дараа үйл ажиллагаанаас олсон орлогоо хүссэнээрээ ашиглах эрхтэй байна.

Мөн талууд тохиролцсоны үндсэн дээр гэрээнд өөрчлөлт оруулахаас бусад тохиолдолд хөрөнгө оруулагч болон төрийн байгууллагын хооронд байгуулсан гэрээний нөхцөлийн тогтвортой байдлын баталгааг хангахаар болсон. Түүнээс гадна хуульд тогтвортой байдлыг хангахаар өөр хэд хэдэн чухал зохицуулалтыг оруулсан байна. Тухайлбал, хуулийн 286 дугаар зүйлд татварын хууль болон хүн амын шилжин суурьших тухай хуулийн гадаадаас ажиллах хүч татах тухай хэсэгт өөрчлөлт ороход хөрөнгө оруулалтын тогтвортой байдлыг хангахаар тусгасан. Мөн хуулийн 295-2 дугаар зүйлд Казахстан Улсын соёрхон баталсан олон улсын гэрээний улмаас, мөн талуудын тохиролцсоны үндсэн дээр хэлцэлд нэмэлт өөрчлөлт оруулахаас бусад тохиолдолд тус улсын хууль тогтоомжид өөрчлөлт орсон ч хөрөнгө оруулалтын хэлцлийн заалтууд түүнийг байгуулсан өдрөөс хойш 25 жилийн хугацаанд хүчинтэй байхаар зохицуулсан байна.

Татварын болон бусад хөнгөлөлт

Хөрөнгө оруулалтын болон тэргүүлэх хөрөнгө оруулалтын төсөлд:

- гаалийн татвар болон импортын нэмэгдсэн өртгийн татвараас чөлөөлөгдөх;
- төрөөс материаллаг дэмжлэг үзүүлэх
- тэргүүлэх хөрөнгө оруулалтын төсөлд;
- татварын хөнгөлөлт үзүүлэх

Тусгай хөрөнгө оруулалтын төсөлд:

- гаалиар оруулах татвараас чөлөөлөгдөх;
- Казахстан Улсын татварын хууль тогтоомжид заасны дагуу татвараас чөлөөлөгдөхөөр тус тус зохицуулсан байна.

Бизнес эрхлэлтийн тухай хуулийн 25 дугаар бүлгийн 273-аас 296-2 дугаар зүйлүүдэд хөрөнгө оруулалтын асуудлыг дараах байдлаар зохицуулсан байна.

Хүснэгт 10. БНКаЗУ-ын Бизнес эрхлэлтийн тухай хуулийн 25 дугаар бүлэг

Зүйл	Зохицуулалт	Зохицуулалтын агуулга
273 дугаар зүйл	Хөрөнгө оруулалтын харилцааг зохицуулах тухай	Казахстан Улсын хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагаа, хөрөнгө оруулалтыг дэмжих эрх зүйн болон эдийн засгийн үндэслэл, хөрөнгө оруулалтыг хэрэгжүүлэхэд хөрөнгө оруулагчдын эрхийг хамгаалах баталгаа, хөрөнгө оруулалтыг төрөөс дэмжих арга хэмжээг тодорхойлох, мөн хөрөнгө оруулагчтай холбоотой маргааныг шийдвэрлэх харилцааг энэ хуулиар зохицуулна . Харин улсын төсвөөс хөрөнгө оруулалт хийх болон ашгийн бус байгууллагад, түүний дотор боловсрол олгох, хүмүүнлэгийн, шинжлэх ухааны, шашны зорилгоор хөрөнгө оруулахтай холбогдох харилцааг зохицуулахгүй. Хөрөнгө оруулалтын гэрээний дагуу гадаадаас ажиллах хүч татах асуудлыг Хүн амын шилжих хөдөлгөөний тухай хуулиар зохицуулна.
274 дугаар зүйл	Хөрөнгө оруулалт, хөрөнгө оруулагч, том хөрөнгө оруулагч,	Хөрөнгө оруулагчаас оруулсан бүх хэлбэрийн хөрөнгийг хөрөнгө оруулалт гэж үзнэ (хувийн хэрэглээнд зориулагдсан бараа бүтээгдэхүүнээс бусад). Үүнд: түрээсийн гэрээ байгуулсан тохиолдолд санхүүгийн түрээсийн зүйл, түүнийг ашиглах эрх;

	хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагааны тухай ойлголтууд	хуулийн этгээдийн дүрмийн санг, эсхүл бизнес эрхлэх үйл ажиллагаанд ашиглагдах үндсэн хөрөнгийг нэмэгдүүлдэг хөрөнгө төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн төсөл, түүний дотор концессын төслийг хэрэгжүүлэхэд ашиглах үндсэн хөрөнгийг нэмэгдүүлдэг хөрөнгө. Хөрөнгө оруулагч гэж Казахстан Улсад хөрөнгө оруулалт хийж буй хувь хүн болон хуулийн этгээдийг хэлнэ. Том хөрөнгө оруулагч гэж Казахстан Улсад сарын тооцооллын индексийг ³³ 2 сая дахин нэмэгдүүлснээс багагүй дүнтэй хөрөнгө оруулалт хийх хувь хүн, хуулийн этгээдийг хэлнэ. Хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагаа гэж хувь хүн, хуулийн этгээд ашгийн төлөө байгууллагын дүрмийн санг байгуулахад оролцох, эсхүл түүний бизнесийн үйл ажиллагаанд ашиглагдах, түүнчлэн төр хувийн хэвшлийн түншлэлийн төслийг, түүний дотор концессын төслийг хэрэгжүүлэхэд ашиглагдах үндсэн хөрөнгийг бий болгох, нэмэгдүүлэх үйл ажиллагааг хэлнэ.
275 дугаар зүйл	Хөрөнгө оруулалтын объектууд	Хөрөнгө оруулагч нь хуульд заасны дагуу бизнесийн ямар ч төрлийн объектод хөрөнгө оруулах эрхтэй. Хөрөнгө оруулагч нь хөрөнгө оруулалт хийхдээ энэ хууль, Казахстан Улсын бусад хууль тогтоомж, холбогдох гэрээ, хэлцэлд тодорхойлсон эрх, үүргийг хэрэгжүүлнэ. Улсын аюулгүй байдлыг хангах зорилгоор зарим төрлийн үйл ажиллагаанд болон нутаг дэвсгэрт хөрөнгө оруулахыг хязгаарлаж, эсхүл хориглож болно.
276 дугаар зүйл	Казахстан Улсын нутаг дэвсгэрт хөрөнгө оруулагчдын үйл ажиллагааг хамгаалах эрх зүйн баталгаа	Хөрөнгө оруулагчийн хууль ёсны эрх, ашиг сонирхлыг Казахстан Улсын Үндсэн хууль, энэ хууль, бусад хууль тогтоомж болон Казахстан Улсын соёрхон баталсан олон улсын гэрээ хэлэлцээрт заасны дагуу ямар нэг болзолгүйгээр бүрэн хамгаална. Хэрэв хөрөнгө оруулагч нь төрийн байгууллага, албан тушаалтны хууль бус үйлдлийн (эс үйлдлийн) улмаас хохирсон бол Казахстан Улсын иргэний хуулийн дагуу түүний хохирлыг барагдуулна. Мөн талууд тохиролцсоны үндсэн дээр гэрээнд өөрчлөлт оруулахаас бусад тохиолдолд хөрөнгө оруулагч болон төрийн байгууллагын хооронд байгуулсан гэрээний тогтвортой байдлын баталгааг хангана .

³³ Үүнийг Казахстан Улсын хууль тогтоомжийн дагуу тэтгэвэр, тэтгэмж, нийгмийн халамж үйлчилгээний бусад төлбөр, түүнчлэн торгууль, татвар болон бусад төлбөрийг тооцохдоо хэрэглэдэг бөгөөд 2023 оны байдлаар 3450 тенгетэй тэнцүү байна. <https://www.gov.kz/memleket/entities/kgd-zhetysu/press/news/details/479860?lang=kk>

		Харин дараах тохиолдолд баталгаа хэрэгжихгүй . Казахстан Улсын хууль тогтоомж, даган мөрдөх олон улсын гэрээ хэлэлцээр шинээр батлагдан гарснаар, эсхүл тэдгээрт өөрчлөлт орсноор импортлох, үйлдвэрлэх, онцгой албан татвар ногдуулах журам, нөхцөл өөрчлөгдөх тохиолдолд; Казахстан Улсын хууль тогтоомжид үндэсний аюулгүй байдал, нийтийн хэв журам, эрүүл мэндийг хамгаалах, ёс суртахууныг хангах зорилгоор нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан тохиолдолд.
277 дугаар зүйл	Хөрөнгө оруулагчийн орлогоо ашиглах эрх	Хөрөнгө оруулагч Казахстан Улсын хууль тогтоомжийн дагуу татвар болон төсөвт төлөх албан төлбөрүүдээ төлсний дараах үйл ажиллагаанаас олсон орлогоо хүссэнээрээ ашиглах эрхтэй. Мөн Казахстан Улсын нутаг дэвсгэрт тус улсын банк болон валютын тухай хууль тогтоомжид заасны дагуу үндэсний болон гадаад валютаар банканд данс нээлгэх эрхтэй байна.
278 дугаар зүйл	Хөрөнгө оруулагчдыг төрийн байгууллагуудын нээлттэй байдал болон хөрөнгө оруулалт хийхэд хэрэгцээт мэдээллээр хангах	Төрийн байгууллага нь хөрөнгө оруулагчдын хэрэгцээнд эрх зүйн баримт бичгүүд болон албан мэдээ, мэдээллийг хууль тогтоомжид заасан журмын дагуу хэвлэн нийтлэх үүрэгтэй. Хуулийн этгээдийн бүртгэл, дүрэм журам, эд хөрөнгийн бүртгэл, олгогдсон тусгай зөвшөөрөл, түүнчлэн хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагаа, ашгийн талаарх хуулиар хамгаалагдсан болон нууцад хамааралтай мэдээллээс бусад мэдээллийг хөрөнгө оруулагч чөлөөтэй авах эрхтэй.
279 дүгээр зүйл	Хөрөнгө оруулагчийн эд хөрөнгийг улсын мэдэлд болон тусгай хэрэгцээнд дайчлан авах тохиолдолд түүний эрхийн баталгааг хангах	Хуульд заасан онцгой тохиолдолд хөрөнгө оруулагчийн эд хөрөнгийг улсын хэрэгцээнд дайчлан авах (улсын хэрэгцээнд болон тусгай хэрэгцээнд) ба үүний улмаас хөрөнгө оруулагчид хохирол учирсан бол улсаас хохирлыг бүрэн төлнө. Хөрөнгө оруулагчийн эд хөрөнгийг тусгай хэрэгцээнд авах тохиолдолд түүнд тухайн хөрөнгийн зах зээлийн үнээр тооцож нөхөн төлбөр олгоно. Хэрэв нөхөн төлбөрийн хэмжээнд гомдолтой байвал шүүхэд гомдол гаргах эрхтэй. Мөн онцгой нөхцөл дууссаны дараа хөрөнгөө буцаан авах боломжтой.
280 дугаар зүйл	Хөрөнгө оруулагчийн эрхийг өөр этгээдэд шилжүүлэх	Гадаад улсын Засгийн газар, эсхүл түүний эрх олгосон төрийн байгууллага Казахстан Улсын нутаг дэвсгэрт хийгдсэн хөрөнгө оруулалтын баталгааны дагуу (даатгалын гэрээ) хөрөнгө оруулагчид төлбөр төлж, хөрөнгө оруулагчийн уг хөрөнгө оруулалтад хамаарах эрхийг гадаад улсын Засгийн газарт, эсхүл түүний эрх олгосон төрийн байгууллагад шилжүүлэхээр болсон (шаардлага хүргүүлсэн) бол хөрөнгө оруулагч Казахстанд хөрөнгө оруулалтаа хийсэн, эсхүл тухайн гэрээнд заасан зарим үүргээ биелүүлсэн тохиолдолд л Казахстан Улс энэхүү шилжүүлэхийг хууль ёсны гэж үзнэ.

281 дүгээр зүйл	Хөрөнгө оруулалтыг төрөөс дэмжих зорилго	Эдийн засгаа хөгжүүлэхийн тулд хөрөнгө оруулалтын таатай нөхцөл бүрдүүлэх, шинэ үйлдвэр байгуулах, үйлдвэрлэлийг өргөтгөх, шинэчлэх, Казахстан Улсын боловсон хүчний чадварыг дээшлүүлэх, түүнчлэн хүрээлэн буй орчныг хамгаалахын тулд хөрөнгө оруулалтыг хөхиүлэн дэмжихэд оршино. Төрөөс хөрөнгө оруулалтын хөнгөлөлт олгох болон (эсхүл) татварын хууль тогтоомжид өөрчлөлт орох тохиолдолд тогтвортой байдлыг хадгалах баталгаа өгөх зэргээр дэмжлэг үзүүлнэ.
282 дугаар зүйл	Хөрөнгө оруулалтын асуудал хариуцах эрх бүхий байгууллагын тухай	Хөрөнгө оруулалтын асуудал хариуцах эрх бүхий байгууллага нь төрөөс хөрөнгө оруулалтыг дэмжихэд тусгай хөрөнгө оруулалтаас бусад хөрөнгө оруулалтын гэрээ, хэлцэл хийхэд оролцох, тэдгээрийн хэрэгжилтэд хяналт тавих үүрэгтэй. Тус байгууллага: Бүрэн эрхийнхээ хүрээнд болон ажил үүргээ хэрэгжүүлэхийн тулд Засгийн газраас тогтоосон журмын дагуу холбогдох төрийн байгууллагын мэргэжилтнүүд, мөн хувь хүн, хуулийн этгээдээс зөвлөх, шинжээчдийг татан оролцуулах эрхтэй. Хөрөнгө оруулагчид зориулсан “нэг цонх” үйлчилгээний хүрээнд хөрөнгө оруулагчдыг дэмжих арга хэмжээг уялдуулан зохион байгуулах, мониторинг хийх ажлыг хэрэгжүүлнэ. Казахстан Улсад хөрөнгө оруулалт хийж буй тус улсын оршин суугч бус хөрөнгө оруулагчид хөрөнгө оруулагчийн виз олгох тухай хүсэлтийг зохих журмын дагуу уламжилна. Хөрөнгө оруулалтын төсөлд төрийн өмчит газраас газар олгоход тухайн төслийг хөрөнгө оруулалтын төсөл мөн болохыг тодорхойлдог журмыг боловсруулж батална. Энэ байгууллагын үйл ажиллагааг Засгийн газраас баталсан журмын дагуу зохицуулна.
282-1 дүгээр зүйл	Хөрөнгө оруулагчдад зориулсан “нэг цонх”-ны үйлчилгээ	Энэ нь хөрөнгө оруулагчдад бичиг баримт бүрдүүлэх, бэлтгэх ажлыг хөнгөвчлөх, тэдний төрийн байгууллагатай шууд харьцах харилцааг хязгаарлах зорилготой, мөн хөрөнгө оруулалт татах чиг үүрэгтэй үндэсний компани, түүний бүс нутаг дахь салбар, төлөөлөгчийн газар, бүс нутгийн хөрөнгө оруулалт татах чиг үүрэгтэй болон бусад байгууллагуудын үйлчилгээг авахад хөрөнгө оруулагчдад дэмжлэг үзүүлэх зорилготой төвлөрсөн үйлчилгээ юм. “Нэг цонх”-ны үйлчилгээг зохион байгуулах зарчим, хөрөнгө оруулалт татахад харилцан ажиллах болон холбогдох бусад журмыг хөрөнгө оруулалтын асуудал хариуцах эрх бүхий байгууллага тогтооно.

282-2 дугаар зүйл	Хөрөнгө оруулалтыг татах чиг үүрэг бүхий үндэсний компани, түүний бүс нутаг дахь салбар, төлөөлөгчийн газрын тухай	Үндэсний компани нь Засгийн газрын шийдвэрээр байгуулагдах бөгөөд тус компани (түүний салбар, төлөөлөгчийн газар) хөрөнгө оруулалтыг дэмжихдээ дараах үйл ажиллагааг хэрэгжүүлнэ: • Хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлэх зорилгоор судалгаа, шинжилгээ хийх; • Хөрөнгө оруулагчдын үйл ажиллагаанд дэмжлэг үзүүлэх; • Казахстан Улсын хөрөнгө оруулалтын имижийг бүрдүүлэх, давуу тал, боломжийг сурталчлан таниулах; • Хөрөнгө оруулагчтай хийсэн хэлцлийн дагуу албан ёсоор хэлэлцэж тохирсон ажил үүргийн хэрэгжилтэд хяналт тавих; • Хөрөнгө оруулагчдын оролцоотой хэрэгжих үйлдвэрлэл-инновацийн төслүүдэд мониторинг хийх; • “Нэг цонх” үйлчилгээний хүрээнд хөрөнгө оруулагчтай харилцан хамтарч ажиллах; • Бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэл, ялангуяа тэргүүлэх бараа бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлд хөрөнгө оруулалт татах чиглэлээр ажиллах.
283 дугаар зүйл	Хөрөнгө оруулалтад олгох хөнгөлөлт, түүний төрлүүд	Хөрөнгө оруулалтын хөнгөлөлт гэж хөрөнгө оруулалтын төсөл хэрэгжүүлж буй Казахстан Улсын хуулийн этгээдэд, мөн түүний хэрэгцээнд санхүүгийн түрээсийн гэрээний үндсэн дээр хөрөнгө оруулалтын төсөлд шаардлагатай технологийн тоног төхөөрөмж импортлогч түрээсийн компанид Казахстан Улсын хууль тогтоомжийн дагуу олгогдох зорилтот хөнгөлөлтийг хэлнэ. Казахстан Улсын хуулийн этгээд гэж тус улсын хууль тогтоомжид заасан журмын дагуу байгуулагдсан хуулийн этгээдийг хэлнэ. Үүнд гадаад улсын оролцоотой байгуулагдсан хуулийн этгээд мөн орно. Хөрөнгө оруулалтын болон тэргүүлэх хөрөнгө оруулалтын төсөлд олгох хөнгөлөлт. • гаалийн татвар болон импортын нэмэгдсэн өртгийн татвараас чөлөөлөгдөх; • төрөөс материаллаг дэмжлэг үзүүлэх. Тэргүүлэх хөрөнгө оруулалтын төсөлд татварын хөнгөлөлт үзүүлнэ. Тусгай хөрөнгө оруулалтын төсөлд олгох хөнгөлөлт. • гаалиар оруулах татвараас чөлөөлөгдөх; • Казахстан Улсын татварын хууль тогтоомжид заасны дагуу татвараас чөлөөлөгдөх.

284 дүгээр зүйл	Хөрөнгө оруулалтын төсөл	Хөрөнгө оруулалтын төсөл гэж шинээр үйлдвэрлэлийн байгууламж барих, мөн одоо байгаа үйлдвэрлэлийн байгууламжийг өргөтгөх болон (эсхүл) шинэчлэхэд хөрөнгө оруулалт хийх цогц үйл ажиллагааг хэлнэ. Үүнд төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн төсөл, түүн дотор концессын төсөл хэрэгжүүлэх явцад байгуулах, өргөтгөх болон (эсхүл) шинэчлэгдэх үйлдвэрлэлийн байгууламж мөн орно. Тэргүүлэх хөрөнгө оруулалтын төсөл гэж шинэ үйлдвэрлэлийн байгууламж барихын тулд хуулийн этгээд улсын төсвийн тухай хуульд заасан, хөрөнгө оруулалтын хөнгөлөлт эдлэх хүсэлт гаргасан өдөр хүчин төгөлдөр мөрдөх сарын тооцооллын индексийг³⁴ 2 сая дахин нэмэгдүүлснээс багагүй дүнтэй хөрөнгө оруулалт хэрэгжүүлэх төсөл; одоо байгаа үйлдвэрлэлийн байгууламжийг өргөжүүлэх болон (эсхүл) шинэчлэхийн тулд хуулийн этгээд үндсэн зүйлүүдийг өөрчлөн байгуулахад, үүнд үйл ажиллагаа явуулж буй үйлдвэрийн хүчин чадлыг шинэчлэхдээ (техникийн шинэчлэл, сэргээн засварлах, шинэчлэн өөрчлөх) улсын төсвийн тухай хуульд заасан, хөрөнгө оруулалтын хөнгөлөлт эдлэх хүсэлт гаргасан өдөр хүчин төгөлдөр мөрдөх сарын тооцооллын индексийг 5 сая дахин нэмэгдүүлснээс багагүй дүнтэй хөрөнгө оруулалт хэрэгжүүлэх төслийг хэлнэ. Тусгай хөрөнгө оруулалтын төсөл гэж эдийн засгийн тусгай бүсийн оролцогч, эсхүл гаалийн хууль тогтоомжийн дагуу чөлөөт агуулах эзэмшигчээр бүртгүүлсэн Казахстан Улсын хуулийн этгээд хэрэгжүүлсэн (хэрэгжүүлэх) төсөл; эдийн засгийн тусгай бүсийн оролцогчоос худалдаж авсан, эсхүл Казахстан Улсын хуулийн этгээдээс моторт тээврийн хэрэгслийн угсралтын гэрээ байгуулан хэрэгжүүлсэн төслийг хэлнэ.
285 дугаар зүйл	Хөрөнгө оруулалтын хөнгөлөлт олгох журам	Хөнгөлөлт эдлэхийн тулд холбогдох байгууллагад хүсэлт гарган хуулийн дагуу шаардлагатай материалыг бүрдүүлж өгнө. Хөнгөлөлтийг хөрөнгө оруулалтын асуудал хариуцах эрх бүхий байгууллага болон Казахстан Улсын хуулийн этгээдийн хооронд байгуулсан хөрөнгө оруулалтын гэрээний үндсэн дээр олгоно. “Нэг цонх”-ны үйлчилгээгээр тэргүүлэх хөрөнгө оруулалтын төсөлд хөнгөлөлт олгож болох ба ийнхүү олгох зарчмыг Засгийн газар тогтооно.

³⁴ Үүнийг Казахстан Улсын хууль тогтоомжийн дагуу тэтгэвэр, тэтгэмж, нийгмийн халамж үйлчилгээний бусад төлбөр, түүнчлэн торгууль, татвар болон бусад төлбөрийг тооцохдоо хэрэглэх бөгөөд 2023 оны байдлаар 3450 тенгетэй тэнцүү байна. <https://www.gov.kz/memleket/entities/kgd-zhetysu/press/news/details/479860?lang=kk>

286 дугаар зүйл	Хөрөнгө оруулалтын хөнгөлөлт олгоход тавигдах шаардлагууд	<i>Хөнгөлөлтийг дараах этгээдэд олгоно:</i> • хөрөнгө оруулалтын төсөл, тэргүүлэх хөрөнгө оруулалтын төсөл хэрэгжүүлэгч Казахстан Улсын хуулийн этгээд; • тусгай хөрөнгө оруулалтын төсөлд хамааралтай эдийн засгийн тусгай бүсийн оролцогч, эсхүл чөлөөт агуулах эзэмшигч Казахстан Улсын хуулийн этгээд, мөн угсралтын холбогдох гэрээ, хэлцэл байгуулсан тээврийн хэрэгсэл болон (эсхүл) түүний эд анги, хөдөө аж ахуйн техник хэрэгсэл болон (эсхүл) түүний эд ангийг үйлдвэрлэгч; • хөрөнгө оруулалтын төслийн хүрээнд хөрөнгө оруулалтын хэлцэл байгуулагч хуулийн этгээд. <i>Тэргүүлэх хөрөнгө оруулалтын төсөлд хөнгөлөлт олгоход тавигдах шаардлагууд:</i> • Казахстан Улсын хуулийн этгээд байх; • шинээр үйлдвэрлэлийн байгууламж барих тохиолдолд улсын төсвийн тухай хуульд заасан, хөнгөлөлт эдлэх хүсэлт гаргасан өдөр хүчинтэй сарын тооцооллын индексийг 2 сая дахин; одоогийн байгаа үйлдвэрлэлийн байгууламжийг өргөтгөх болон (эсхүл) шинэчлэлт хийх тохиолдолд энэхүү индексийг 5 сая дахин; шинээр хүнс болон хөнгөн үйлдвэрлэлийн байгууламж барих тохиолдолд энэхүү индексийг 1 сая дахин; • аялал жуулчлалын тэргүүлэх бүсүүдэд жуулчдын хэрэгцээнд шаардлагатай байгууламж барих тохиолдолд энэхүү индексийг 200 мянга дахин нэмэгдүүлснээс багагүй дүнтэй хөрөнгө оруулалтыг хэрэгжүүлэх. Үүнд тус улсын татварын болон боловсролын тухай хуульд заасан боловсролын байгууллага, түүнчлэн эдийн засгийн тусгай бүс болон аж үйлдвэрийн бүсийн тухай хуульд заасан, эдийн засгийн тусгай бүсэд үйл ажиллагаа явуулдаг байгууллага орохгүй. <i>Тусгай хөрөнгө оруулалтын төсөлд хөнгөлөлт олгоход дараах шаардлагын аль нэгийг хангасан байна:</i> • Казахстан Улсын эдийн засгийн тусгай бүс болон аж үйлдвэрийн бүсийн тухай хуульд заасны дагуу эдийн засгийн тусгай бүсийн оролцогчоор бүртгүүлсэн байх; • Гаалийн тухай хуульд заасны дагуу чөлөөт агуулах эзэмшигчээр бүртгүүлсэн байх; • Моторт тээврийн хэрэгслийн угсралтын гэрээ байгуулсан байх. Үүнээс гадна хөрөнгө оруулагч хөнгөлөлт эдлэхийн тулд энэ хуулийн 292 дугаар зүйлд заасан бичиг баримтыг бүрдүүлж өгнө.

		Хөнгөлөлт, түүний хэрэгжүүлэх хугацааг энэ хууль, бусад хууль эрх зүйн акт болон хөрөнгө оруулалтын гэрээнд заасан байдаг.
287 дугаар зүйл	Гаалийн татвараас чөлөөлөх	Хөрөнгө оруулалтын гэрээний үндсэн дээр хөрөнгө оруулалтын төсөл хэрэгжүүлэгч Казахстан Улсын хуулийн этгээд нь хууль тогтоомжид заасны дагуу технологийн тоног төхөөрөмж, тэдгээрийн эд анги, дагалдах сэлбэг хэрэгслүүд, түүхий эд болон (эсхүл) материал импортлох тохиолдолд; Лизингийн компани нь санхүүгийн түрээсийн гэрээний үндсэн дээр хөрөнгө оруулалтын төсөл хэрэгжүүлж буй Казахстан Улсын хуулийн этгээдэд хөрөнгө оруулалтын төслийн хүрээнд нийлүүлэх технологийн тоног төхөөрөмж импортлохдоо; Тусгай хөрөнгө оруулалтын гэрээний дагуу тусгай хөрөнгө оруулалтын төсөл хэрэгжүүлэгч Казахстан Улсын хуулийн этгээд тус улсын хууль тогтоомжид зааснаар технологийн тоног төхөөрөмж, түүний эд анги, дагалдах сэлбэг хэрэгслүүдийг импортлохдоо гаалийн татвараас чөлөөлөгдөнө. Технологийн тоног төхөөрөмж, түүний эд ангийг импортлохдоо гаалийн татвараас чөлөөлөгдөх хугацаа хөрөнгө оруулалтын гэрээний хугацаатай ижил байна, гэхдээ энэ гэрээ байгуулагдсан өдрөөс хойш 5 жилээс хэтрэхгүй. Технологийн тоног төхөөрөмж, түүний дагалдах хэрэгслийг импортлохдоо 5 жил гаалийн татвараас чөлөөлөгдөх хөнгөлөлт нь үндсэн хөрөнгөд оруулах хөрөнгө оруулалтын хэмжээнээс хамаарч, мөн хөрөнгө оруулалтын төсөл Засгийн газраас гаргасан тэргүүлэх үйл ажиллагааны жагсаалтад хамаарах тохиолдолд Казахстан Улсын хуулийн этгээдэд олгогдоно. Түүхий эд болон (эсхүл) материал импортлохдоо гаалийн татвараас чөлөөлөгдөх хөнгөлөлт нь ажлын хөтөлбөрийн дагуу үндсэн хөрөнгийг ашиглуулахаар өгсөн өдрөөс эхлэн 5 жил хэрэгжинэ. Гаалийн татвараас чөлөөлөгдөх хугацаа нь хөрөнгө оруулалтын гэрээний хугацаатай ижил байна, гэхдээ ажлын хөтөлбөрийн дагуу ашиглагдахаар өгсөн өдрөөс эхлэн 5 жилээс хэтрэхгүй. Ажлын хөтөлбөр гэж үйлдвэрлэлийн байгууламжийг ашиглалтад өгөх хүртэл хөрөнгө оруулалтын төслийг хэрэгжүүлэхдээ хийгдэх ажлын хуваарь бөгөөд үүнийг хөрөнгө оруулалтын гэрээний хавсралтаар хэрэглэнэ. Тусгай хөрөнгө оруулалтын төслийг хэрэгжүүлэхдээ дараах нөхцөлийн дагуу гаалийн татвараас чөлөөлөгдөнө: Эдийн засгийн тусгай бүсэд оролцогч этгээд 15 жил, гэхдээ энэ нь уг бүсийн үйл ажиллагаа үргэлжлэх хугацаанаас хэтрэхгүй.

		Чөлөөт агуулах эзэмшигч нь тусгай хөрөнгө оруулалтын гэрээг бүртгүүлснээс хойш 15 жилээс хэтрэхгүй хугацаанд Моторт тээврийн хэрэгслийн угсралтын гэрээ байгуулсан Казахстан Улсын хуулийн этгээд нь тусгай хөрөнгө оруулалтын гэрээ бүртгэгдсэнээс хойш 15 жилээс хэтрэхгүй хугацаанд.
288 дугаар зүйл	Төрөөс хөрөнгө оруулалтад материаллаг дэмжлэг үзүүлэх	Материаллаг дэмжлэгт улсын өмчид хамаарах газар, барилга, байгууламж, машин механизм, тоног төхөөрөмж, тооцооллын техник хэрэгслүүд, хэмжих, хянах хэрэгсэл, тээврийн хэрэгсэл (суудлын автомашинаас бусад), үйлдвэрлэлийн болон аж ахуйн тоног төхөөрөмж, багаж хэрэгслүүд багтана. Дэмжлэгийн дээд хэмжээ нь Казахстан Улсын хуулийн этгээдээс үндсэн хөрөнгөд оруулсан хөрөнгө оруулалтын дүнгийн 30 хувиас хэтрэхгүй . Үүнээс хэтрэх тохиолдолд хөрөнгө оруулалтын төсөл хэрэгжүүлэгч Казахстан Улсын хуулийн этгээд өөрөө зөрүү дүнг төлөөд авах боломжтой. Материаллаг дэмжлэгийн мөнгөн дүнг үнэлэхдээ (тооцоолохдоо) Казахстан Улсын хууль тогтоомжид заасан журмын дагуу зах зээлийн үнээр тооцоолно . Материаллаг дэмжлэг нь улсын өмч байх ба Казахстан Улсын хуулийн этгээдэд хөрөнгө оруулалтын төслийг хэрэгжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх зорилгоор эд хөрөнгө, эсхүл газар ашиглах эрхийг тодорхой хугацаанд төлбөргүй ашиглуулахаар шилжүүлнэ.
289 дүгээр зүйл	Казахстан Улсын хууль тогтоомжид өөрчлөлт оруулах тохиолдолд хөрөнгө оруулалтын тогтвортой байдлыг хангах баталгаа	Хуулийн 286 дугаар зүйлийн 5-д заасан тэргүүлэх хөрөнгө оруулалтын төслийг, эсхүл 2015 оны 01 дүгээр сарын 01-ний өдрийн хүртэл байгуулагдсан хөрөнгө оруулалтын гэрээнүүдэд заасан стратегийн хөрөнгө оруулалтын төслийг хэрэгжүүлэгч, эсхүл хөрөнгө оруулалтын хэлцлийн хүрээнд хөрөнгө оруулалтын төслийг хэрэгжүүлэгч хуулийн этгээдийг дараах тохиолдолд тогтвортой байдлын баталгаагаар хангана: • Татварын хууль тогтоомжид өөрчлөлт оруулах; • Хүн амын шилжин суурьших тухай хууль тогтоомжид гадаадаас ажиллах хүч татахтай холбогдох өөрчлөлтийг оруулах. Хөрөнгө оруулалтын гэрээний хэрэгжилт энэ хуульд заасны дагуу хугацаанаас өмнө дуусгавар болох тохиолдолд баталгаа хүчингүй болно. Энэ хуулийн 295-3 дугаар зүйлд зааснаар хөрөнгө оруулалтын үүргийн хэлцэл байгуулсан хуулийн этгээдэд Татварын хуульд заасны дагуу 10 жилийн хугацаанд татварын хууль тогтоомжийн тогтвортой байдалд баталгаа өгнө.

290 дүгээр зүйл	Татварын хөнгөлөлт	Татварын хөнгөлөлтийг Казахстан Улсын татварын хууль тогтоомжид заасны дагуу үзүүлэх ба дараах төрлүүд байна. 1.Тэргүүлэх хөрөнгө оруулалтын төслийн хувьд аж ахуйн нэгжийн орлогын татварыг 100 хувь бууруулах; газрын татварын хэмжээнд 0 коэффициент хэрэглэнэ. хөрөнгийн татварыг татварын санд 0 хувийн хэмжүүрээр тооцох. 2.Хөрөнгө оруулалтын төслийн хувьд (тэргүүлэх хөрөнгө оруулалтын төсөлд хамааралгүй) хөрөнгө оруулалтын гэрээний хүрээнд түүхий эд болон (эсхүл) материалын импортын НӨАТ-аас чөлөөлөгдөнө. 3.Тусгай хөрөнгө оруулалтын төслийн хувьд тусгай хөрөнгө оруулалтын гэрээний хүрээнд түүхий эд болон (эсхүл) материалын импортын НӨАТ-аас татварын хууль тогтоомжийн дагуу чөлөөлөгдөнө. Хөрөнгө оруулалтын гэрээнд татварын хөнгөлөлтийн төрөл тус бүрийн хэрэгжүүлэх хугацааг тодорхойлох бөгөөд энэ нь Татварын хуульд заасан хугацаанаас хэтрэхгүй. Хөрөнгө оруулалтын гэрээний хэрэгжилт энэ хуульд заасан журмын дагуу хугацаанаас өмнө дуусгавар болох тохиолдолд хөнгөлөлт хүчингүй болно.
291 дүгээр зүйл	Хүчингүй болсон (Хөрөнгө оруулалтын урамшуулал)	
292 дугаар зүйл	Хөрөнгө оруулалтын хөнгөлөлт эдлэх хүсэлт гаргахад тавигдах шаардлага	Хөрөнгө оруулалтын хөнгөлөлт эдлэхийн тулд хүсэлтээ энэ хуульд заасан материалын хамт бүрдүүлж өгнө. Тусгай хөрөнгө оруулалтын төсөл хэрэгжүүлэгчийн хүсэлтийг тусгай хөрөнгө оруулалтын гэрээний асуудал хариуцах эрх бүхий байгууллагаас гаргасан журмын дагуу хүлээн авна.
293 дугаар зүйл	Хөрөнгө оруулалтын хөнгөлөлт эдлэх хүсэлтийг шийдвэрлэх хугацаа	Хүсэлтийг хүлээн авч бүртгэснээс хойш ажлын 20 хоног дотор шийдвэрлэнэ. Ийнхүү хүсэлтийг хүлээн авч бүртгэх, шийдвэрлэх журмыг хөрөнгө оруулалтын асуудал хариуцах эрх бүхий байгууллага тогтооно. Энэ зүйлийн заалтууд тусгай хөрөнгө оруулалтын төсөлд хамааралгүй.

294 дүгээр зүйл	Хөрөнгө оруулалтын гэрээ байгуулах	Энэ нь хөрөнгө оруулалтыг хэрэгжүүлэх болон хөрөнгө оруулалтад олгох хөнгөлөлтийн талаар тусгасан, хөрөнгө оруулалтын төслийг хэрэгжүүлэх тухай гэрээ юм. Хөрөнгө оруулалтын асуудал хариуцах эрх бүхий байгууллага нь хөрөнгө оруулалтын хөнгөлөлт олгох тухай шийдвэр гарсан өдрөөс ажлын 10 хоногт багтааж Засгийн газраас баталсан загвар гэрээний дагуу хөрөнгө оруулалтын гэрээг бэлтгэнэ. Гэрээнд гарын үсэг зурагдсанаас хойш ажлын 5 хоног дотор хөрөнгө оруулалтын асуудал хариуцах эрх бүхий байгууллага түүнийг бүртгэх бөгөөд энэ өдрөөс хүчин төгөлдөр болж гэрээ байгуулагдсанд тооцно. Ажлын хөтөлбөрийн дагуу хэрэгжүүлэх ажлыг хөрөнгө оруулалтын гэрээ дуусахаас 9 сарын өмнө дуусгасан байх ёстой. Казахстан Улсын хуулийн этгээд санхүүгийн түрээсийн гэрээ байгуулан хөрөнгө оруулалтын төслийг хэрэгжүүлж байгаа бол хөрөнгө оруулалтын гэрээний хугацаа нь санхүүгийн түрээсийн гэрээний хугацаа дууссанаас хойш 9 сарын дараа дуусгавар болно.
295 дугаар зүйл	Хөрөнгө оруулалтын гэрээг цуцлах	Хөрөнгө оруулалтын хөнгөлөлт нь хөрөнгө оруулалтын гэрээний хугацаа дуусгавар болсноор, эсхүл энэ зүйлд заасан журмын дагуу хугацаанаас өмнө дуусгавар болно. Хөрөнгө оруулалтын гэрээг талууд тохиролцсоны үндсэн дээр, эсхүл нэг талын саналаар хугацаанаас нь өмнө цуцалж болно. Түүнчлэн хөрөнгө оруулагч хөрөнгө оруулалтын гэрээгээр хүлээсэн үүргээ биелүүлээгүй, эсхүл хангалттай биелүүлээгүй, мөн гэрээнд өөрчлөлт оруулах тохиолдолд хөрөнгө оруулагч нь хөрөнгө оруулалтын төслийг үргэлжлүүлэн хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай бичиг баримтыг бүрдүүлж өгөөгүй бол хөрөнгө оруулалтын асуудал хариуцах эрх бүхий байгууллагаас мэдэгдэл хүргүүлсэн өдрөөс 3 сарын дараа нэг талын саналаар гэрээг хугацаанаас өмнө дуусгавар болгоно. Хөрөнгө оруулалтын гэрээ нь түүнийг хэрэгжүүлэгч Казахстан Улсын хуулийн этгээд буюу нэг талын саналаар, эсхүл гэрээнд оролцогч талууд тохиролцсоны үндсэн дээр цуцлагдсан бол тухайн хуулийн этгээд хөрөнгө оруулалтын гэрээний дагуу хөрөнгө оруулалтын хөнгөлөлт эдэлснээр төсөвт төлөөгүй татвар болон гаалийн татварыг төлөх үүрэгтэй. Түүнчлэн материаллаг дэмжлэг олгогдсон бол улсад буцааж өгнө, эсхүл уг дэмжлэг олгогдсон өдрийн анхны үнийн дүнг төлөх ба үүнийг хөрөнгө оруулалтын асуудал хариуцах эрх бүхий байгууллагаас хөрөнгө оруулалтын гэрээг хугацаанаас өмнө дуусгавар болгох тухай шийдвэр гаргасны дараа хуанлийн 30 хоног дотор хэрэгжүүлнэ. Мөн хөрөнгө оруулалтын төсөлд олгосон буцалтгүй тусламжийг бүрэн төлүүлнэ.

295-1 дүгээр зүйл	Тусгай хөрөнгө оруулалтын гэрээ байгуулах, цуцлах	Тусгай хөрөнгө оруулалтын гэрээ гэж тусгай хөрөнгө оруулалтын төсөлд хөрөнгө оруулалтын хөнгөлөлт олгох тухай гэрээг хэлнэ. Казахстан Улсын Засгийн газраас тогтоосон тусгай хөрөнгө оруулалтын гэрээ байгуулах эрх бүхий байгууллага нь тусгай хөрөнгө оруулалтын төсөлд хөрөнгө оруулалтын хөнгөлөлт олгох хүсэлтийг хүлээн авсан өдрөөс хойш ажлын 15 хоног дотор тус байгууллагаас батлагдан гарсан гэрээний загварын дагуу тусгай хөрөнгө оруулалтын гэрээг бэлтгэнэ. Тусгай хөрөнгө оруулалтын гэрээг байгуулах, дуусгавар болгох журам, нөхцөлийг Засгийн газраас тогтоосон тусгай хөрөнгө оруулалтын гэрээ байгуулах эрх бүхий байгууллага боловсруулж баталдаг. Талууд тохиролцсоны үндсэн дээр тусгай хөрөнгө оруулалтын гэрээг хугацаанаас нь өмнө цуцлах тохиолдолд Казахстан Улсын хуулийн этгээд тусгай хөрөнгө оруулалтын гэрээнд заасан хөрөнгө оруулалтад олгох хөнгөлөлтийн дагуу чөлөөлөгдсөн гаалийн татварыг төлөхгүй.
295-2 дугаар зүйл	Хөрөнгө оруулалтын хэлцэл	Засгийн газрын шийдвэрийн дагуу Засгийн газраас эрх олгосон этгээд болон хуулийн этгээд (үүнд <i>Астана олон улсын санхүүгийн төвийн харьяалалд бүртгэлтэй хуулийн этгээдийн орно</i>) хооронд байгуулагдах бөгөөд төсвийн тухай хуульд заасан, тухайн санхүүгийн жилийн 01 сарын 01-ний өдөр хүчин төгөлдөр мөрдөх сарын тооцооллын индексийг 7.5 сая дахин нэмэгдүүлснээс багагүй дүнтэй хөрөнгө оруулалт хийгдэх хөрөнгө оруулалтын төсөл хэрэгжүүлэх гэрээг хөрөнгө оруулалтын хэлцэл гэнэ. Хэлцэл байгуулах үед түүнд Казахстан Улсын хууль тогтоомжид заасан хөнгөлөлтийг олгоход тавигдах шаардлага, журмын талаар оруулна. Түүнээс гадна хэлцэлд оролцогч талуудын харилцан хүлээх үүргийг тусгана. Хэлцлийн хүчинтэй үйлчлэх хугацаа, түүнд өөрчлөлт оруулах, цуцлах журам, нөхцөлийг хөрөнгө оруулалтын асуудал хариуцах эрх бүхий байгууллагаас баталсан журмын дагуу тогтооно. Казахстан Улсын соёрхон баталсан олон улсын гэрээний улмаас, мөн талуудын тохиролцсоны үндсэн дээр хэлцэлд нэмэлт өөрчлөлт оруулахаас бусад тохиолдолд тус улсын хууль тогтоомжид өөрчлөлт орсон ч хөрөнгө оруулалтын хэлцлийн заалтууд түүнийг байгуулсан өдрөөс хойш 25 жилийн хугацаанд хүчинтэй байна.

295-3 дугаар зүйл	Хөрөнгө оруулалтын үүргийн хэлцэл	Хөрөнгө оруулалтын үүргийн хэлцэл нь Казахстан Улсын Засгийн газар болон хуулийн этгээдийн хооронд байгуулагдах гэрээ бөгөөд үүний дагуу хуулийн этгээд нь үндсэн хөрөнгө худалдан авах, үйлдвэрлэх, барихад шаардлагатай зардлыг санхүүжүүлэх үүргийг хүлээнэ. Үүнд олон улсын санхүүгийн тайлангийн стандарт болон Казахстан Улсын нягтлан бодох бүртгэл, санхүүгийн тайлангийн тухай хууль тогтоомжийн дагуу өөрийн хөрөнгийн үнэ цэнийг нэмэгдүүлж буй бусад зардлыг мөн оруулна. Хэлцлийн хугацаа нь хүсэлт гаргасан оныг оролцуулан 8 жил байх бөгөөд хөрөнгө оруулалтын хэмжээ нь хүсэлт гаргасан оны 01 сарын 01-ний өдрөөс эхлэн мөрдөх улсын төсвийн тухай хуульд заасан сарын тооцооллын индексийг 75 сая дахин нэмэгдүүлснээс багагүй байна. Хөрөнгө оруулалтын үүргийн хэлцлийг дараах нөхцөлүүдийг нэгэн зэрэг хангасан хуулийн этгээдтэй байгуулна: • хуулийн этгээд нь бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэгч байх (үүнд нүүрстөрөгчит ашигт малтмал үйлдвэрлэдэг газрын хэвлий ашиглагч болон газрын тос үйлдвэрлэгч орохгүй); • энэ хуульд заасны дагуу том, эсхүл дунд бизнес эрхлэгч байх; • онцгой албан татвар ногдуулах бараа бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэдэггүй байх; • татварын тусгай дэглэм эдэлдэггүй байх. Хэлцэл байгуулах тухай хүсэлтийг хөрөнгө оруулалтын асуудал хариуцах эрх бүхий байгууллагад гаргах ба тус байгууллага нь хүсэлт хүлээн авснаас хойш ажлын 20 хоногийн дотор хэлцэл байгуулах тухай Засгийн газрын тогтоолын төслийг бэлтгэнэ. Хэлцлийг байгуулах, өөрчлөх, дуусгавар болгох журмыг хөрөнгө оруулалтын асуудал хариуцах эрх бүхий байгууллага боловсруулж Засгийн газар батална. Хөрөнгө оруулалтын үүргийн хэлцэл байгуулсан хуулийн этгээд энэ зүйлийн 1 дүгээр заалтын 1 дэх хэсэгт тусгасан үүргийг гэрээний хавсралт хэсэг болох хөрөнгө оруулалтын хуваарийн дагуу биелүүлэх бөгөөд түүнд заасан санхүүжилтийн хамгийн багадаа тал хувийг эхний 4 жилд хэрэгжүүлнэ. Түүнээс гадна хэлцэл хэрэгжих хугацаанд төсвийн тухай хуульд заасан, санхүүжилт эхлэх жилийн 01 сарын 01-ний өдөр хүчин төгөлдөр мөрдөх сарын тооцооллын индексийг 20 мянга дахин нэмэгдүүлснээс багагүй дүнг Казахстан Улсын боловсон хүчнийг сургахад зарцуулах үүрэгтэй байна.

		Хөрөнгө оруулалтын үүргийн хэлцэл байгуулах нь энэ хуульд заасны дагуу хөрөнгө оруулалтын хөнгөлөлт олгох гэрээ байгуулахад саад болохгүй ба хөрөнгө оруулалтын үүргийн хэлцэл байгуулах үед хүчин төгөлдөр үйлчилж байх Казахстан УлсынТатварын хуулийн дагуу татварын хөнгөлөлтөд хамрагдана. Хэлцэл хэрэгжих хугацааг хуулийн 289 дүгээр зүйлийн 3 дугаар заалтын дагуу оролцогч талууд тохиролцсоны үндсэн дээр, эсхүл нэг талын саналаар дуусгавар болгож болно. Түүнээс гадна энэ зүйлийн 1 дүгээр заалтын 1 дэх хэсэг, 2 дугаар зүйл, 3 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэг, 4 дүгээр зүйлд заасан үүрэг болон шаардлагыг хангаагүй тохиолдолд Засгийн газраас мэдэгдэл хүргэх бөгөөд энэ өдрөөс 3 сарын дараа хэлцлийг нэг талын саналаар хугацаанаас өмнө дуусгавар болгоно.
296 дугаар зүйл	Хөрөнгө оруулалттай холбоотой маргааныг шийдвэрлэх	Хөрөнгө оруулалтын маргаан гэж хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагаатай холбогдуулан хөрөнгө оруулагч, том хөрөнгө оруулагч болон Засгийн газрын байгууллагуудын хооронд байгуулсан гэрээний үүрэгтэй холбоотой үүссэн маргааныг хэлнэ. Уг маргааныг хэлэлцэн тохиролцох замаар, эсхүл талууд өмнө хэлэлцэж тогтоосон маргаан шийдвэрлэх журмын дагуу шийдвэрлэнэ. Хөрөнгө оруулалтын маргааныг ийнхүү шийдвэрлэх боломжгүй бол олон улсын гэрээ, Казахстан Улсын хууль тогтоомжийн дагуу тус улсын шүүхэд, мөн талуудын хэлэлцэж тогтоосон арбитрын журмаар шийдвэрлэнэ. Хөрөнгө оруулалттай холбоогүй маргааныг Казахстан Улсын хууль тогтоомжийн дагуу шийдвэрлэнэ.
296-1 дүгээр зүйл	Хөрөнгө оруулалтын гэрээний нөхцөлийг дагаж мөрдсөн эсэхийг хянах хэлбэрүүд	Хөрөнгө оруулалтын гэрээний нөхцөлийг дагаж мөрдсөн эсэхийг хөрөнгө оруулалтын эрх бүхий байгууллага дараах хэлбэрээр хянаж шалгана . Энэ хуульд заасны дагуу ирүүлсэн тайланг судалж, дүн шинжилгээ хийсний үндсэн дээр хянах; ажлын хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх бичиг баримт, хөрөнгө оруулалтын гэрээний нөхцөлийг харгалзан хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагаа хэрэгжүүлж буй объектод очиж үзлэг хийх.

296-2 дугаар зүйл	Хөрөнгө оруулалтын гэрээний нөхцөлийн биелэлтэд хяналт тавих ажлыг зохион байгуулах, хэрэгжүүлэх журам	1.Хөрөнгө оруулалтын гэрээ байгуулагдсаны дараа Казахстан Улсын хуулийн этгээд хөрөнгө оруулалтын асуудал хариуцах эрх бүхий байгууллагаас тогтоосон загварын дагуу гэрээний хэрэгжилтийн хагас жилийн тайланг холбогдох бичиг баримтын хамт 07 сарын 25, 01 сарын 25-нд тус тус ирүүлнэ. 2.Хөрөнгө оруулалт болон тусгай хөрөнгө оруулалтын гэрээний хавсралтад талуудын тохиролцсоноор жилд 2 удаа өөрчлөлт оруулж болно. 3.Ажлын хөтөлбөр хэрэгжиж дуусаад, хөрөнгө ашиглалтад орсноос хойш 6 сарын дотор хөрөнгө оруулалт хийсэн объектод очиж шалгах ажлыг явуулна. 4.Хяналт, шалгалтын дүнг үндэслэн хөрөнгө оруулалтын асуудал хариуцах эрх бүхий байгууллагын төлөөлөгч болон хөрөнгө оруулалтын гэрээ байгуулсан Казахстан Улсын хуулийн этгээдийн удирдлага хөрөнгө оруулалтын ажлын явцын талаарх актад зохих журмын дагуу гарын үсэг зурна. 5.Хөрөнгө оруулалтын гэрээний ажлын хөтөлбөрийг биелүүлээгүй, эсхүл зохих ёсоор гүйцэтгээгүй тохиолдолд хөрөнгө оруулалтын асуудал хариуцах байгууллагаас хөрөнгө оруулалтын гэрээ байгуулсан Казахстан Улсын хуулийн этгээдэд зөрчлийн талаар бичгээр мэдэгдэл илгээх ба зөрчлийг арилгахад 3 сарын хугацаа олгоно. 6.Хөрөнгө оруулалтын эрх бүхий байгууллагаас хийсэн шалгалтын үр дүнд хөрөнгө оруулалтын төслийг хэрэгжүүлэхдээ гаалийн татвараас чөлөөлж импортоор оруулж ирсэн технологийн тоног төхөөрөмж, түүний эд анги, сэлбэг хэрэгсэл, түүхий эд, материалыг өгөөгүй, эсхүл ашиглагдаагүйг тогтоосон бол тэдгээрийн төлбөрийг хөрөнгө оруулалтын хөнгөлөлт эдэлсэн (гаалийн татвараас чөлөөлөгдсөн) Казахстан Улсын хуулийн этгээдэд хууль тогтоомжид заасны дагуу торгуулийн хамт төлүүлнэ. 7.Хөрөнгө оруулалтын гэрээ байгуулсан Казахстан Улсын хуулийн этгээд нь ажлын хөтөлбөр хэрэгжиж дууссанаас хойш 2 сарын дотор аудитын тайланг хөрөнгө оруулалтын асуудал хариуцах эрх бүхий байгууллагад ирүүлэх бөгөөд үүнд дараах зүйлийг тусгана. Үүнд: • ажлын хөтөлбөрийн дагуу хөрөнгө оруулалтын ажил үүргийн хэрэгжилтийн талаарх мэдээлэл; • ажлын хөтөлбөрийн дагуу худалдаж авсан үндсэн хөрөнгийг тодорхойлж бичих; • ажлын хөтөлбөрийн хэрэгжилтийг баталгаажуулсан баримт бичгийн нэгдсэн бүртгэл; • хөрөнгө оруулалтын гэрээний нөхцөлийг биелүүлсэн талаарх мэдээлэл.

		Хэрэв хөрөнгө оруулалтын гэрээнд хөрөнгө оруулалтын урамшуулал олгохоор тусгасан бол хөрөнгө оруулалтын гэрээ байгуулсан Казахстан Улсын хуулийн этгээд 2 сарын хугацаанд зохих шаардлагыг хангасан аудитын тайланг эрх бүхий байгууллагад хүргүүлнэ. 8. Улсын эдийн засгийн ашиг сонирхлыг хамгаалах зорилгоор хөрөнгө оруулалтын гэрээг цуцлах тухай мэдээллийг: зохих арга хэмжээ авах учир улсын орлогын байгууллагад, шаардлагатай бол төрийн бусад байгууллагад; төрөөс буцалтгүй тусламж (материаллаг дэмжлэг) олгосон хөрөнгө оруулалтын гэрээний дагуу улсын орлогын байгууллагууд, төрийн өмчийг удирдах эрх бүхий байгууллага, газар зохион байгуулалтын эрх бүхий төв байгууллага, түүнчлэн орон нутгийн гүйцэтгэх байгууллагуудад хүргүүлнэ. 9. Хөрөнгө оруулалтын гэрээ байгуулсан Казахстан Улсын хуулийн этгээд гэрээ хүчин төгөлдөр үйлчлэх хугацаанд: төрийн буцалтгүй тусламж (материаллаг дэмжлэг) болон ажлын хөтөлбөрийн дагуу худалдаж авсан эд хөрөнгийн үндсэн зориулалтыг өөрчлөх эрхгүй; төрийн буцалтгүй тусламж (материаллаг дэмжлэг) болон ажлын хөтөлбөрийн дагуу худалдаж авсан эд хөрөнгийг өмчөөс хасах эрхгүй. 10. Гаалийн албан татвараас чөлөөлөх объект зориулалтын дагуу ашиглагдаж буй эсэхэд тавих хяналтыг Евразийн эдийн засгийн комиссоос тогтоосон журмын дагуу явуулна.

2.2.2. Хөрөнгө оруулалтын эрх зүйн орчны шинэчлэлт

Казахстан Улсын хөрөнгө оруулалтын хууль, түүнд оруулсан нэмэлт өөрчлөлт, шинэчлэлийн талаар авч үзэхдээ Казахстан Улсын Каспийн их сургуулийн хуулийн ухааны доктор Светлана Морозын “Казахстан Улсын хөрөнгө оруулалтын хууль тогтоомж: өнгөрсөн, одоо, ирээдүй”³⁵ сэдэвт 2022 оны судалгааны тайланг ашиглав.

Энэ тайланд 1990 оноос өнөөг хүртэлх Казахстан Улсын хөрөнгө оруулалтын хуулийг хөгжлийн 5 үе шатад хуваан авч үзсэн бөгөөд хөгжлийн үе шат бүрийг тодорхойлж, хөрөнгө оруулагчдыг татах зорилгоор батлагдсан хууль, тэдгээрийн өөрчлөлт, шинэчлэлтийн талаар шинжлэн судалсан байна.

³⁵ INVESTMENTS AND PUBLIC FINANCE, Editors Svetlana Moroz Urszula K. Zawadzka-Pak, Białystok 2022 https://www.katpartners.kz/Articles/Investments%20and%20Public%20Finance_monograph.pdf

Хөгжлийн эхний үе

1990 оны 12 дугаар сарын 07-ний өдөр **Зөвлөлт Социалист Бүгд Найрамдах Казах Улсын гадаадын хөрөнгө оруулалтын тухай** хууль батлагдан гарсан бөгөөд анх удаа гадаадын хөрөнгө оруулалтын тухай ойлголтыг тодорхойлсон. Энэ хуульд гадаадын хөрөнгө оруулалтыг шаардлагатай баталгаагаар хангах зүйл заалтуудыг тусгасан ба ингэснээр гадаадын хөрөнгө оруулалт, дэвшилтэт технологи, менежментийн туршлага татахыг зорьсон байна. Хуулийн үндсэн заалтууд тунхаглалын шинж чанартай байсан хэдий ч хууль хэрэгжсэнээр дараах эерэг үр дүнд хүрсэн гэж үздэг:

- Аль хэдийн бий болсон хөрөнгө оруулалтын харилцааг хууль ёсны дагуу зохицуулах эрх зүйн орчныг бий болгосон.
- Хуульд гадаадын хөрөнгө оруулалтыг 4 жилийн хугацаанд татах журмыг тогтоосноор гадаадын хөрөнгийн урсгалд хувь нэмэр оруулсан.
- Хуульд анх удаа гадаадын хөрөнгө оруулагчдын эрх ашгийг хамгаалах гадаадын хөрөнгө оруулалтын баталгааны тухай хэсэг орсон нь боломжит хөрөнгө оруулагчдын сонирхлыг нэмэгдүүлж, тэдний үйл ажиллагаанд эерэг нөлөө үзүүлсэн.

Хөгжлийн хоёр дахь үе

1994 оны 12 дугаар сарын 27-ны өдөр Казахстан Улсын **Гадаадын хөрөнгө оруулалтын тухай** хууль батлагдсан. Энэ хуулиар улсын эдийн засагт гадаадын хөрөнгө оруулалт татах үндэслэлийг тодорхойлж, хөрөнгө оруулалтад төрийн баталгааг олгосон, гадаадын хөрөнгө оруулалтыг хариуцах зохион байгуулалтын бүтцийг бий болгосон, гадаадын хөрөнгө оруулагчидтай холбоотой маргааныг шийдвэрлэх журмыг тодорхойлсон байна. (*Казахстан Улсын Иргэний хууль (Ерөнхий хэсэг)* энэ хуультай нэг үед батлагджээ)

Хууль батлагдан гарсан нь тухайн үед үндэсний хөрөнгө оруулалт гэх зүйл байгаагүй тус улсын хувьд гадаадын хөрөнгө оруулалтыг татах нь хэчнээн чухал байсныг харуулсан гэж үздэг. Энэ үед батлагдсан хууль, эрх зүйн зохицуулалтуудын нэлээд хэсэг нь урт хугацааны хэтийн төлөвгүй түр зуур л хэрэгжсэн байна.

Хөгжлийн гурав дахь үе

1997 оны 02 дугаар сарын 28-ны өдөр Казахстан Улсын **Шууд хөрөнгө оруулалтад төрөөс дэмжлэг үзүүлэх тухай** хууль батлагдсан. Хуульд хөрөнгө оруулалтын үндсэн зорилтуудыг тодорхойлсон бөгөөд шинэ технологи, дэвшилтэт тоног төхөөрөмж, ноу-хау нэвтрүүлэх; дотоодын

зах зээлийг өндөр чанартай бараа, үйлчилгээгээр хангах; үндэсний үйлдвэрлэгчдийг төрөөс дэмжих, урамшуулах; экспортод чиглэсэн, импортыг орлох үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх; шинэ ажлын байр бий болгох; байгаль орчныг хамгаалах зэрэг харилцааг зохицуулсан байна.

Энэ хууль хэрэгжих болсноор дараах эерэг үр дүнд хүрсэн гэж дүгнэжээ:

- Казахстан Улс шууд хөрөнгө оруулалтын харилцааг зохицуулах тусгайлсан хуультай болсон.
- Хөрөнгө оруулалтын хууль тогтоомж нь хөгжлийнхөө явцад чанарын шинэ түвшинд хүрсэн.

Судалгааны тайланд тэмдэглэснээр, энэ хууль батлагдахаас өмнө тус улсын хөрөнгө оруулалтын бодлого хөрөнгө оруулалтад таатай орчин бүрдүүлэх гэхээс илүү гадаадын хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлэх, эрх зүйн зохицуулалт (дэглэмийг) бий болгоход чиглэж байсан. Энэ үед гадаадын хөрөнгө оруулалтыг газар ашиглахад голчлон зарцуулсан нь улсын эдийн засгийн хөгжилд бодитой нөлөө үзүүлээгүй, зөвхөн гадаадын хөрөнгө оруулагчдын ашиглаж байсан газрын хэмжээг нэмэгдүүлэхэд хүргэсэн тул үр ашиг бага байсан гэж дүгнэжээ. Үүний улмаас тухайн үед гадаадын хөрөнгө оруулалтын ихэнх хэсэг дамын шинжтэй болж хувирсан байна.

Тиймээс Шууд хөрөнгө оруулалтын тухай хууль батлагдсантай зэрэгцэн Гадаадын хөрөнгө оруулалтын тухай хуульд чухал нэмэлт, өөрчлөлтүүдийг оруулсан. Үүнд хүргэсэн шалтгаануудаас дурдвал, Казахстаны тал хүлээсэн үүргээ зөрчсөний улмаас үндэсний хөрөнгө оруулагчид болон гадаадын хөрөнгө оруулагчдын хооронд Засгийн газрын баталгаагаар байгуулсан гэрээг хэрэгжүүлэх явцад төрд учирсан томоохон хохирлыг дурдаж болно.

Хөгжлийн дөрөв дэх үе

2003 оны 01 дүгээр сарын 08-ны өдөр Казахстан Улсын **Хөрөнгө оруулалтын тухай** хуулийг баталсан. Энэ хуулиар хөрөнгө оруулалтын харилцааг зохицуулдаг хуулиудыг нэгтгэсэн. Түүнчлэн, Казахстан Улсад үйл ажиллагаа явуулж буй хөрөнгө оруулагчдад баталгаа гаргах болсон ба гадаадын болон үндэсний хөрөнгө оруулалтын хувьд нэгэн адил үйлчлэх эрх зүйн зохицуулалтуудыг тодорхойлсон байна. Тухайлбал, Казахстан Улсад үйл ажиллагаа явуулах хөрөнгө оруулагчдын эрхийг хууль ёсны дагуу хамгаалах баталгаа, үүнд хөрөнгө оруулагчдын эрх ашгийг Казахстан Улсын хууль тогтоомж, бусад зохицуулалтын актууд, түүнчлэн тус улсын соёрхон баталсан олон улсын гэрээгээр бүрэн бөгөөд болзолгүй хамгаалах; төрийн байгууллага нь хууль тогтоомжид нийцээгүй акт гаргасны улмаас, түүнчлэн эдгээр байгууллагын албан тушаалтны

хууль бус үйлдлийн (эс үйлдлийн) улмаас хөрөнгө оруулагчид учирсан хохирлыг Иргэний хуулийн дагуу нөхөн төлүүлэх баталгаагаар хангасан. Мөн орлогоо ашиглах баталгаа; хөрөнгийг улсын хэрэгцээнд болон шаардлагатай тохиолдолд албадан авахад хөрөнгө оруулагчдын эрхийн баталгааг хангахаар болсон.

Судалгааны **тайланд дүгнэснээр**, Хөрөнгө оруулалтын тухай хуулийн үндсэн зохицуулалт үндэсний болон гадаадын хөрөнгө оруулагчдад адил тэгш үйлчлэх эерэг санаа агуулсан боловч зарим талаараа дутагдалтай гэж үзсэн байна. Казахстан Улсад хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагаа явуулахад тэгш нөхцөл бүрдүүлэхийг зорьсон ч үндэсний хөрөнгө оруулагчдын эрх зүйн байдалд ямар ч өөрчлөлт ороогүй тул, харин гадаадын хөрөнгө оруулагчдын хууль эрх зүйн байдлыг үндэсний хөрөнгө оруулагчидтай адилтгасан нь тэдний байдлыг дордуулсан тул хэн хэнд нь ашигтай байгаагүй гэж үзжээ.

Эдгээрээс гадна хөрөнгө оруулалтын орчныг сайжруулах зорилгоор төрийн захиргааны бүтцэд олон шинэчлэл хийсний эцэст **2014 онд Хөрөнгө оруулалт, хөгжлийн яам**, Казахстан Улсын Ерөнхийлөгчийн дэргэд **Үндэсний хөрөнгө оруулагчдын зөвлөл, Хөрөнгө оруулалтын Омбудсман** зэрэг шинэ бүтцүүдийг байгуулсан байна.

Хөгжлийн тав дахь үе

2015 оны 10 дугаар сарын 29-ний өдөр Казахстан Улсын **Бизнес эрхлэлтийн тухай** хууль батлагдан гарсан. Ингэснээр Хөрөнгө оруулалтын тухай хууль хүчингүй болж, хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагааг Бизнес эрхлэлтийн тухай хуулиар зохицуулах болсон. Энэ хууль 2016 оны 01 дүгээр сарын 01-ний өдрөөс хэрэгжиж эхэлсэн ба мөн өдрөөс дараах хуулиуд хүчингүй болсон байна (Доорх хуулиудын хүрээнд зохицуулагдаж байсан харилцааг Бизнес эрхлэлтийн тухай хуулиар зохицуулах болсон):

- 2006 оны 01 дүгээр сарын 31-ний өдрийн Хувийн аж ахуй эрхлэх тухай;
- 1998 оны 03 дугаар сарын 31-ний өдрийн Тариалан, мал аж ахуйн фермийн тухай;
- 2003 оны 01 дүгээр сарын 08-ны өдрийн Хөрөнгө оруулалтын тухай;
- 2008 оны 12 дугаар сарын 25-ны өдрийн Өрсөлдөөний тухай;
- 2011 оны 01 дүгээр сарын 06-ны өдрийн Төрийн хяналт, шалгалтын тухай;
- 2012 оны 01 дүгээр сарын 09-ний өдрийн Үйлдвэрлэл, инновацийн үйл ажиллагааг төрөөс дэмжих тухай.

Бизнес эрхлэлтийн тухай хуулийг боловсруулахдаа аж ахуйн нэгжийн үйл ажиллагааг зохицуулдаг хэм хэмжээг системчлэх, Казахстан Улсад бизнес эрхлэх ерөнхий зарчмуудыг бий болгох, бизнес эрхлэх харилцааг зохицуулдаг олон тооны хуулиудыг нэгтгэсэн нэг хууль гаргахыг чухалчилж байсан.

Судалгааны тайланд тэмдэглэснээр, хөрөнгө оруулалтын асуудлыг зохицуулах хуулийн зарим зүйл заалтууд бодит амьдралд нийцээгүй бөгөөд онолын хувьд эргэлзээтэй гэж үзжээ:

- Бүх хөрөнгө оруулагчийг бизнес эрхлэгч гэж авч үзэх нь учир дутагдалтай.
- Өмнөх хууль буюу Хөрөнгө оруулалтын тухай хуулийн дутагдал, буруу тооцооллыг Бизнес эрхлэлтийн тухай хуулийн 25 дугаар бүлэгт тэр чигт нь оруулсан.
- Хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагаанд үзүүлэх дэмжлэгийн хүрээг эрс хумьж зөвхөн төрөөс үзүүлэх дэмжлэгээр хязгаарласан.

Судалгааны тайланд дүгнэснээр, хуулийн шинэчлэл нь хөрөнгө оруулагчдад хөнгөлөлтийн гэрээний нөхцөлийг дагаж мөрдөх, үүгээр тэдний үйл ажиллагаанд тавих хяналтыг чангатгахад чиглэгдсэн ба энэ нь нэг талдаа хөрөнгө оруулагчдад захиргааны шинэ саад бэрхшээл үүсгэж болзошгүй ч, нөгөө талдаа хөрөнгө оруулалтын харилцааг оновчтой болгож, нийтийн эрх ашгийг хамгаална гэж үзжээ.

Хөгжлийн тав дахь үе нь хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагааг бизнес эрхлэлтийн хууль тогтоомжид шингээх үе шат гэж тодорхойлогдохоос гадна Казахстан Улсад гадаадын хөрөнгө оруулагчдын оролцоотойгоор хөрөнгө оруулалтын идэвхийг нэмэгдүүлэх шинэ арга замыг эрэлхийлэх үе шат гэж тодорхойлсон байна. **Энэ үеэр Казахстан Улсад хөрөнгө оруулалтыг дэмжих чиглэлээр хийгдсэн бас нэг арга хэмжээ нь 2015 оны 12 дугаар сарын 07-ны өдөр “Астана олон улсын санхүүгийн төв” байгуулагдсан явдал юм.**

Энэ нь төв азийн орнууд, транскавказын орнууд, Евроазийн эдийн засгийн холбоо, Ойрх Дорнодын орнууд, Хятадын баруун хэсэг, Монгол, Европын орнуудыг хамардаг санхүүгийн төв юм. Түүний эрх зүйн зохицуулалт нь Англи, Уэльсийн хууль тогтоомж, дэлхийн санхүүгийн тэргүүлэх төвүүдийн стандарт, зарчим, хэм хэмжээ, жишигт суурилдаг. Төвийн үйл ажиллагааг түүний өөрийн хууль эрх зүйн актуудаар зохицуулах ба түүгээр зохицуулагдаагүй асуудлыг Казахстан Улсын хууль тогтоомжоор зохицуулдаг байна. Түүнээс гадна төвийн албан ёсны хэл англи хэл байх ба оффисын ажил мөн шүүх хуралдааныг англи хэл дээр явуулдаг. Бүх гүйлгээ англи хэл дээр хийгдэнэ.

“Астана олон улсын санхүүгийн төв” нь олон улсын түвшний шүүгчдийг оролцуулдаг, Казахстан Улсын шүүхийн тогтолцооноос тусдаа бие даасан шүүхтэй бөгөөд талуудын хооронд арбитрын хэлэлцээр байгуулсан тохиолдолд маргааныг хянан шийдвэрлэдэг.

Дээрхээс гадна хөрөнгө оруулах итгэлийг бий болгох, Казахстан Улсын хууль шүүхийн системд итгэх итгэлийг нэмэгдүүлэх зорилгоор **Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шалгах тухай хуульд тусгайлан заасны дагуу хөрөнгө оруулалтын маргааны талаарх иргэний хэрэг болон Засгийн газраас хөрөнгө оруулагчийн эсрэг гаргасан хөрөнгө оруулалтын талаарх маргааныг Астана хотын тусгайлсан тойрог дундын эдийн засгийн шүүх шийдвэрлэхээр зохицуулжээ.** Энэхүү заалт нь дор дурдсан хөрөнгө оруулагчид хамаарна.³⁶

- Бизнесийн үйл ажиллагаа явуулж буй гадаадын харьяа аж ахуйн нэгж (түүний салбар нэгж, төлөөлөгчийн газар);
- Казахстан Улсын хууль тогтоомжийн хүрээнд байгуулагдсан, саналын эрх бүхий хувьцааны 50 болон түүнээс дээш хувийг гадаадын хөрөнгө оруулагч эзэмшдэг гадаадын хөрөнгө оруулалт бүхий аж ахуйн нэгж;
- Засгийн газартай хөрөнгө оруулалтын гэрээ байгуулсан хөрөнгө оруулагч.

Астана хотын тусгайлсан эдийн засгийн шүүх нь эрх бүхий байгууллага болон албан тушаалтны гаргасан шийдвэрийг эсэргүүцэж гаргасан хөрөнгө оруулагчийн гомдлыг хэлэлцэн шийдвэрлэнэ.

2018 онд Хөрөнгө оруулалт, хөгжлийн яамыг Аж үйлдвэр, дэд бүтцийн хөгжлийн яам болгон өөрчлөн зохион байгуулснаар хөрөнгө оруулалт татах чиглэлээр төрийн бодлогыг тодорхойлох чиг үүргийг Үндэсний эдийн засгийн яаманд, уг бодлогыг хэрэгжүүлэх чиг үүргийг Гадаад хэргийн яаманд тус тус шилжүүлсэн байна.

Судалгааны тайланд, ийнхүү хөрөнгө оруулалтын чиглэлээр төрийн байгууллагуудын чиг үүргийг салгах нь зохимжгүй ба нэг яам хөрөнгө оруулалтын бодлогыг боловсруулах, нөгөө яам түүнийг хэрэгжүүлэх үүрэгтэй байгаа нь оновчтой бус гэж үзээд юуны өмнө хөрөнгө оруулалтын бодлогыг шинэчлэх шаардлагатайг онцолжээ.

Хөрөнгө оруулалтад төрөөс үзүүлэх дэмжлэг нь хөрөнгө оруулалтын хууль эрх зүйн орчны хөгжлийн явцад дараах байдлаар өөрчлөгдсөн байна.

³⁶ Civil procedural code of the Republic of Kazakhstan
Code of the Republic of Kazakhstan dated October 31, 2015 No. 377-V LRK., Article 27. Jurisdiction of civil cases to specialized courts, specialized compositions of the court and the court, 1-2, <https://adilet.zan.kz/eng/docs/K1500000377>

1997 оноос татварын хөнгөлөлт үзүүлэхдээ 10 жил хүртэлх хугацаанд татвараас бүрэн буюу хэсэгчлэн чөлөөлдөг байсан. Үүнд, орлогын албан татвар, газрын албан татвар, хөрөнгийн албан татварын хэмжээг гэрээ байгуулснаас хойш 5 жилд 100 хувь, дараагийн 5 жилд 50 хувиас хэтрэхгүй хэмжээнд бууруулахаар зохицуулсан (*Шууд хөрөнгө оруулалтад төрийн дэмжлэг үзүүлэх тухай хуулийн 7 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн 2 дахь дэд хэсэгт заасны дагуу*).

1999 оноос татварын хөнгөлөлт үзүүлэх хугацааг 5 жил болгон бууруулсан. Үүнд, гэрээ байгуулсан өдрөөс хойш 5 жил хүртэл газрын албан татвар, хөрөнгийн албан татвараас чөлөөлөх, түүнчлэн албан татвар ногдуулах орлого хүлээн авсан өдрөөс хойш 5 жил хүртэл, гэхдээ гэрээ байгуулсан өдрөөс хойш 8 жилээс илүүгүй хугацаагаар орлогын албан татвараас чөлөөлөхөөр болсон (*Шууд хөрөнгө оруулалтад төрийн дэмжлэг үзүүлэх тухай хуулийн 7 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн 2 дахь дэд хэсэгт заасны дагуу*).

2003 оноос татварын хөнгөлөлт үзүүлэх хугацааг үндсэн хөрөнгөд оруулсан хөрөнгө оруулалтын хэмжээнээс хамааран тогтоох, гэхдээ 5 жилээс илүүгүй хугацаагаар олгодог болсон (*Хөрөнгө оруулалтын тухай хуулийн 16 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасны дагуу*).

2014 оноос татварын хөнгөлөлт, хөрөнгө оруулалтын урамшууллыг зөвхөн хөрөнгө оруулалтын тэргүүлэх чиглэлийн төслүүдэд олгохоор болсон.

2016 оноос эхлэн тусгай хөрөнгө оруулалтын төсөлд татварын хөнгөлөлт үзүүлэхээр болсон байна:

- тусгай хөрөнгө оруулалтын гэрээний дагуу түүхий эд эсхүл материалын импортыг нэмэгдсэн өртгийн албан татвараас чөлөөлөх (*Бизнес эрхлэлтийн тухай хуулийн 25 дугаар бүлгийн 290 дүгээр зүйлийн 2 дахь хэсгийн 3 дахь дэд хэсэгт заасны дагуу*)³⁷;
- тэргүүлэх ач холбогдол бүхий хөрөнгө оруулалтын төсөлд аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татварыг 100 хувиар бууруулах, газрын албан татварын хэмжээнд 0 коэффициент хэрэглэх, хөрөнгийн албан татварыг 0 хувиар тооцох (*Бизнес эрхлэлтийн тухай хуулийн 25 дугаар бүлгийн 290 дүгээр зүйлийн 2 дахь хэсгийн 1 дэх дэд хэсэгт заасны дагуу*).³⁸

³⁷ Предпринимательский кодекс Республики Казахстан
Кодекс Республики Казахстан от 29 октября 2015 года № 375-V ЗРК., <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1500000375#z290>

³⁸ Предпринимательский кодекс Республики Казахстан
Кодекс Республики Казахстан от 29 октября 2015 года № 375-V ЗРК., <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1500000375#z290>

Судалгааны тайланд тэмдэглэснээр, Казахстан Улсын Засгийн газар эхлээд хөрөнгө оруулалтад үзүүлэх хөнгөлөлтийн жагсаалтаа тэлж аль болохоор нэмэгдүүлж, дараа нь бууруулах бодлого хэрэгжүүлсэн, гэхдээ татварын хөнгөлөлтийг бүрэн хасахаас татгалзаж, “татварын хөнгөлөлт” гэсэн нэр томъёог “хөнгөлөлт” гэж сольсон. Ийнхүү татварын хөнгөлөлтөөс бараг татгалзсан нь томоохон алдаа байсан гэж дүгнэсэн байна. Учир нь хөнгөлөлтийг бүх хөрөнгө оруулалтын төслүүдэд бус зөвхөн стратегийн болон тусгай төсөлд олгож байгаа нь хөрөнгө оруулалт татахад хангалтгүй гэж үзжээ.

Казахстан Улсын хувьд, 1990-ээд оны эхэн, дунд үед хэрэгжүүлж байсан шиг хөрөнгө оруулагчдыг “ямар ч үнээр хамаагүй” татах бодлого руугаа буцахгүй, бас 2000-аад оны эхэн үеэс өнөөдрийг хүртэл хэрэгжүүлж ирсэн хөрөнгө оруулагчдын үйл ажиллагаанд тавих төрийн хяналтыг чангатгах бодлогоо өөрчлөх шаардлагатайг судлаачийн зүгээс онцолсон байна.

Түүнчлэн судалгааны тайланд, Казахстан Улс тусгаар тогтносон цагаас хойш хөрөнгө оруулалтын таатай орчин бүрдүүлэх талаар дорвитой алхмууд хийж, энэ чиглэлээр тодорхой үр дүнд хүрсэн ч хүндрэлтэй асуудлууд багагүй байгаа гэдгийг онцолжээ.

Хөрөнгө оруулалтын бодлогодоо эрс өөрчлөлт хийх, төрийн удирдлагын тогтолцоог байнга шинэчлэх, хөрөнгө оруулагчдын үйл ажиллагааг зохицуулах үүрэг бүхий төрийн байгууллагуудыг бий болгох зэрэг нь зарим талаараа хөрөнгө оруулалт татах сонирхолд сөргөөр нөлөөлж байгааг мөн дурдсан байна.

2.2.3. Хуулийн шинэчлэлтийн эдийн засагт үзүүлсэн нөлөөлөл

Казахстан Улс нь тусгаар тогтносноос хойш хөрөнгө оруулалтын эрх зүйн орчноо хэд хэдэн удаа өөрчлөн шинэчилсэн бөгөөд хамгийн сүүлд 2016 онд хөрөнгө оруулалтын хуулиа өөрчилсөн. Энэхүү өөрчлөлт нь эдийн засагт хэрхэн нөлөөлснийг тоон болон чанарын үзүүлэлтийн хувьд авч үзье.

Эдийн засагт үзүүлэх тоон нөлөөлөл

Казахстан Улс байгалийн асар их баялагтай бөгөөд уул уурхайн салбарт оруулсан хөрөнгө оруулалтын үр нөлөөгөөр эдийн засаг нь хурдацтай өсөж өндөр орлоготой орны нэг болж чадсан. Гадаадын хөрөнгө оруулалтыг татахын тулд Хөрөнгө оруулалтын хуульдаа оруулсан өөрчлөлт нь Казахстан Улсын эдийн засагт хэрхэн нөлөөлснийг үзье.

Доорх зурагт ДНБ-ий хэмжээг 2012-2022 он хүртэл сүүлийн 10 жилийн байдлаар авч үзэв.

Зураг 4. Казахстан Улсын 2012-2022 онуудын ДНБ-ий өсөлт (хувиар)

Эх сурвалж: ДНБ-ий өсөлтийн тоог Дэлхийн банкны тоон мэдээллээс авав.
<https://databank.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG/1ff4a498/Popular-Indicators>

2003 онд хөрөнгө оруулалтын тусгайлсан хууль баталсны дараа 2003-2008 оны хооронд Казахстан Улсын эдийн засаг жилд дунджаар 9.6% өссөн бол 2008 оны санхүүгийн хямралын дараагаар 2014 он хүртэл жилд дунджаар 6.3% өссөн. 2014 оноос дэлхийн зах зээл дэх түүхий эдийн үнэ буурч, гадаад орчин тааламжгүй болсны үр дүнд эдийн засгийн өсөлт нь 3 жил дараалан буурч, 2016 онд 1.1% хүртэл буурсан байна.

Улмаар эдийн засгийн өсөлтөө эрчимжүүлэх арга хэмжээ авах шаардлагатай болсон бөгөөд хоёр арга хэмжээ авч хэрэгжүүлсэн. **Нэгдүгээрт**, Казахстан Улс Дэлхийн худалдааны байгууллагад элсэн орсон. **Хоёрдугаарт**, Хөрөнгө оруулалтынхаа хуулийг өөрчилсөн. Энэ 2 арга хэмжээ болон дэлхийн зах зээл дэх түүхий эдийн үнэ тогтворжсоноор эдийн засгийн өсөлт 4 гаран хувиар нэмэгдсэн байна. Үүнээс гадна нийт гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтын (ГШХО) хэмжээнд хэрхэн нөлөөлснийг харъя.

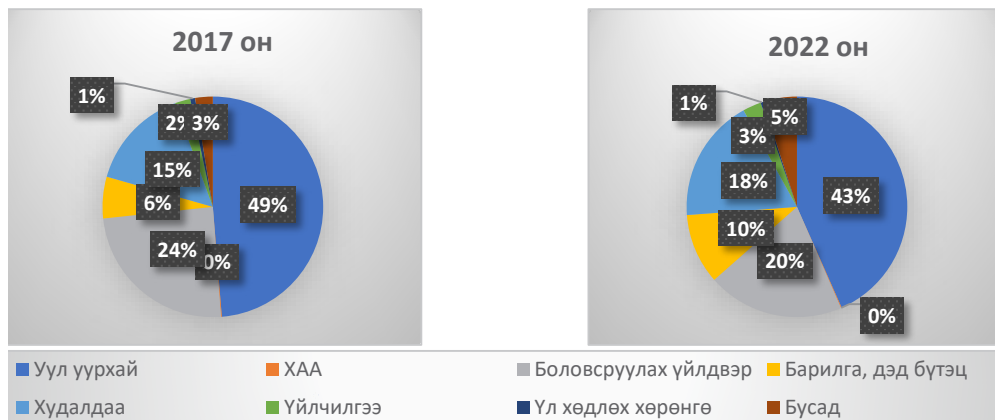
Зураг 5. Казахстан Улсын 2012-2022 онуудын ГШХО-ын хэмжээ (тэрбум ам.доллар)

Гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтын тоон үзүүлэлтийг Казахстаны Үндэсний банкны статистик мэдээллээс авав. <https://nationalbank.kz/ru/news/pryamyie-investicii-po-napravleniyu-vlozheniya>

2003 оноос хойш гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтын нийт хэмжээ нь тасралтгүй өсөж 2012 онд хамгийн дээд түвшин буюу 28.9 тэрбум ам.долларт хүрсэн. 2012 оноос хойш гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт буурах хандлагатай болсон ба 2016 онд Хөрөнгө оруулалтын хуулиа өөрчилсний дараа тогтворжин өсөх хандлагатай болжээ. Улмаар 2022 онд 28 тэрбум ам.долларт хүрч, 2012 оноос хойших хамгийн дээд түвшинд хүрсэн байна. Одоо хөрөнгө оруулалтын бүтцийн нөлөөллийг авч үзье.

Зураг 6. Казахстан Улсын хөрөнгө оруулалтын бүтэц (2017, 2022 онууд)

Хөрөнгө оруулалтын бүтцийн хувьд 2016 оны өөрчлөлтөөс хойш уул уурхайд оруулах хөрөнгө оруулалтын хувь буурч бусад салбарт оруулах хөрөнгө оруулалт нэмэгдсэн байна. Бусад салбарын хувьд боловсруулах салбарт оруулах хөрөнгө оруулалт үнийн дүнгээр өссөн боловч нийт хөрөнгө оруулалтад эзлэх хувь нь буурсан байна. Харин худалдаа, барилга, дэд бүтцийн салбарт оруулах хөрөнгө оруулалтын хувь хэмжээ өсжээ.

Эдийн засагт нөлөөлөх чанарын нөлөөлөл

Эдийн засгийн өсөлт болон гадаадын хөрөнгө оруулалтын хэмжээ нь гадаад, дотоод олон хүчин зүйлээс хамаарч байдаг тул хөрөнгө оруулалтын эрх зүйн орчны нөлөөллийг тоон үзүүлэлтээс гадна чанарын нөлөөллөөр харуулах нь зохистой. Хөрөнгө оруулалтын хууль эрх зүйн өөрчлөлт нь хөрөнгө оруулалтын орчныг сайжруулж, хөрөнгө оруулагчийн хандлагыг эерэг болгоход чиглэдэг. Хөрөнгө оруулалтын орчныг үнэлдэг олон улсын түгээмэл үзүүлэлтийн нэг нь Дэлхийн банкнаас гаргадаг “Ease of doing Business” индекс юм. Дэлхийн банкнаас энэхүү үзүүлэлтийг тодорхойлохдоо 2016 онд 189 орныг, 2017-2022 онуудад 190 орныг хамруулан авч үзсэн байна.

**Хүснэгт 11. Дэлхийн банкны “Ease of doing Business” индексээр
Казахстан Улсын эзэлсэн байр, авсан оноо (2016-2020)**

	2016	2017	2018	2019	2020
Байр	41	35	36	30	25
Оноо	72.7	75.1	75.4	78	79.6

Эх сурвалж: Дэлхийн банкны “Doing business” тайлан 2016-2020
<https://archive.doingbusiness.org/en/reports/global-reports/doing-business-reports>

2016 онд оруулсан өөрчлөлтөөс хойш Казахстан Улсын оноо жил бүр өссөн бөгөөд 2016 онд 72.7 оноотой байсан бол 2020 онд 79.6 болж өссөн байна. Мөн энэхүү үзүүлэлтээрээ 2016 онд дэлхийн 189 орноос 41 дүгээр байр эзэлсэн бол 2020 онд 25 дугаар байранд орж амжилтаа ахиулсан байна. Үүнээс үзэхэд, Казахстан Улсын хөрөнгө оруулалтын орчин өмнөхөөсөө илүү тааламжтай болсон нь харагдаж байна.

2.3.БҮГД НАЙРАМДАХ УЗБЕКИСТАН УЛС

Бүгд Найрамдах Узбекистан Улс (БНУзУ)-ын эдийн засаг нь газрын тос, байгалийн хий, металл, алт, зэрэг асар их нөөц, байгалийн баялгийн хүчээр тогтвортой өсөж байна. Узбекистан Улс хөвөнгийн үйлдвэрлэлээр дэлхийн хэмжээнд тавдугаар байр эзэлдэг бөгөөд хөдөө аж ахуй, жимс жимсгэнэ, хүнсний ногооны чиглэлээр төрөлжүүлж, хөгжүүлэх, хүн амын өсөлттэй холбоотойгоор ажлын байрыг шинээр бий болгож, нэмэгдүүлэх, гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт (ГШХО)-ыг татах таатай орчин бүрдүүлэх, цаашид хуулийн орчин сайжруулах арга замыг нэвтрүүлэх зэрэг асуудлууд эдийн засгийн өсөлтийг нэмэгдүүлнэ гэж үздэг.

Түүнчлэн, тус улс нь гадаад валютын нөөц, төрийн хөрөнгө оруулалт, шинэчлэлийн хүчирхэг хөтөлбөртэй, институцийн болон хувь хүний чадавх, хувьчлал, монополчлолыг задлах, хөрөнгийн зах зээлд шинэчлэлийг хийх хөгжлийн үе шатуудыг эхлүүлэх шаардлага тулгарсан байна.

2016 оноос хойш Узбекистан Улсын Засгийн газар шинэчлэлийн хөтөлбөрийг эхлэн хэрэгжүүлж, улсын сектороос хувийн хэвшил рүү шилжүүлэх арга хэмжээг шат дараатай авч хэрэгжүүлсэн байна.

Засгийн газрын 2017-2021 онд хэрэгжүүлэх “Үндэсний хөгжлийн стратеги”-д эдийн засгийг либералчлах, нийгмийн шинэчлэлийг хэрэгжүүлэх, төрийн удирдлагын тогтолцоог шинэчлэх, хууль дээдлэх ёсыг бэхжүүлэх асуудлыг онцгойлон тусгасан байна.

Хөрөнгө оруулалтын хуулийн 2019 оны шинэчлэлтээр, хувийн хэвшлийн өсөлт, ажлын байрыг нэмэгдүүлэх асуудлуудыг хөндсөн бөгөөд төрийн

удирдлагын шинэчлэл, төрийн байгууллагуудын давуу байдлыг бууруулж, төрийн өмчийг хувьчлах, хөрөнгө оруулалтыг татах, эдийн засгийн гол салбаруудыг өрсөлдөөнт зах зээлд нээлттэй ил тод болгох, тогтвортой байдлыг хангахад чиглүүлсэн байна.

2.3.1. Хууль эрх зүйн орчин

Бүгд Найрамдах Узбекистан Улс (БНУЗУ)-ын хөрөнгө оруулалтын асуудлыг 2019 оны 12 дугаар сарын 25-ны өдөр Хууль тогтоох Сенатын танхимд хэлэлцэн баталсан “Хөрөнгө оруулалт, хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагааны тухай” (*The Law on Investments and Investment Activity, LRU-598*) хуулиар зохицуулдаг. Тус хууль нь 2020 оны 01 дүгээр сарын 27-ны өдрөөс хүчин төгөлдөр хэрэгжиж эхэлсэн бөгөөд 12 бүлэг, 69 зүйл байна. Мөн түүнчлэн, Гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтай холбоотой Ерөнхийлөгчийн зарлиг болон Засгийн газрын тогтоол, хэд хэдэн эрх зүйн актууд байдаг. Үүнд:

- “Хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагааны тухай хууль”2019 (*Law on Investments and Investment Activities, ZRU-598*³⁹);
- “Аж ахуйн нэгжийн эрх чөлөөний баталгааны тухай хууль” 2021 (*Law on Guarantees of the Freedoms of Entrepreneurial Activity (ZRU-328, 2012)*);
- “Эдийн засгийн тусгай бүсийн тухай хууль”2020 (*Law on Special Economic Zone ZRU-604*);
- Бүтээгдэхүүн хуваах гэрээний тухай хууль (*Law on Production Sharing Agreement, 2001 312-II*);
- “Концессын тухай хууль”1995 (*Concession Law, 110-I*);
- “Хөрөнгө оруулалтын болон хувьцааны сангийн тухай хууль” (*Law on Investment and Mutual Funds, 2015, ZRU-392*);
- “Төр, хувийн хэвшлийн тухай хууль” (*Law on Public Private Partnership, 2019, ZRU 537*);

Гадаадын хөрөнгө оруулагчдад хамаарал бүхий бусад хууль тогтоомжууд:

- “Улсын төсвийн тухай хууль” (2021.12.30, ZRU-742);
- “Даатгалын үйл ажиллагааны тухай хууль”(2021.11.23, ZRU-730);
- “Газар тариалангийн бус газрыг хувьчлах тухай хууль” (2021.11.23 ZRU-728);
- “Тээврийн тухай хууль”(2021.08.09, ZRU-706);
- “Тусгай зөвшөөрөл олгох тухай хууль” (2021.07.14, ZRU-701);
- “Олон улсын байгууллагын конвенцыг соёрхон батлах тухай хууль”(2021.06.04, ZRU-693);

³⁹ <https://miit.uz/en/menu/investitsionnoe-regulirovanie>

- “Бүгд Найрамдах Узбекистан Улс дахь гадаадын иргэн, харьяалалгүй иргэдийн эрх зүйн байдлын тухай хууль” (2021.06.04, ZRU-692);
- “Төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр бараа, ажил үйлчилгээ худалдан авах тухай хууль” (2021.04.22 ZRU-684);
- “Байгаль орчны аудитын тухай хууль” (202.03.15, ZRU-678);
- “Аудитын тухай хууль” (2021.02.25, ZRU-677);
- “Олон улсын арилжааны арбитрын хууль” (2021.02.16, ZRU-674);
- “Хөвөн, нэхмэлийн кластерийг зохицуулах арга хэмжээний тухай” Ерөнхийлөгчийн зарлиг (2021.11.16 UP-14);
- Газрын хэвлийг ашиглагчдын албан татварын тухай Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн зарлиг (2021.10.06 UP-6319);
- “Аж ахуйн нэгжийн захиргааны болон татварын ачааллыг бууруулах, хууль ёсны ашиг сонирхлыг хамгаалах, сайжруулах арга хэмжээний тухай” Ерөнхийлөгчийн зарлиг (2021.09.15 UP-6314);
- “Гэрээний харилцааг сайжруулах арга хэмжээний тухай” Ерөнхийлөгчийн зарлиг (2021.09.14 UP-6313);
- “Гаалийн журмыг хялбаршуулах тухай” Ерөнхийлөгчийн зарлиг (2021.09.10 UP-6310);
- “Аж ахуйн нэгжийн татварын албыг боловсронгуй болгох тухай” Ерөнхийлөгчийн зарлиг (2021.09.07-ний өдрийн UP-6307);
- “Экспортлогч аж ахуйн нэгжийг дэмжих арга хэмжээний тухай” Ерөнхийлөгчийн зарлиг (2021.09.07 UP-6306);
- “Газрын харилцааны ил тод байдлыг хангах, газрын эрхийг хамгаалах, өмчлөх талаар авах арга хэмжээний тухай” Ерөнхийлөгчийн зарлиг (2021.06.08 UP-6243);
- “Хөрөнгийн зах зээлийг хөгжүүлэх арга хэмжээний тухай” Ерөнхийлөгчийн зарлиг (2021.04.13, UP-6207);
- “Аж ахуйн нэгжид үзүүлэх төрийн үйлчилгээг сайжруулах арга хэмжээний тухай” Ерөнхийлөгчийн зарлиг (2021.03.23 UP-6191);
- “Төрийн өмчийг хувьчлалыг эрчимжүүлэх тухай” Ерөнхийлөгчийн зарлиг (2021.02.11 UP-6167) зэрэг⁴⁰ болно.

“Хөрөнгө оруулалт, хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагааны тухай” (*The Law on Investments and Investment Activity*) хуульд гадаадын хөрөнгө оруулагчдын төрөөс олгосон эрхийн баталгаа, захиран зарцуулах, шилжүүлэх, хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагаа дуусгавар болсонтой холбогдуулан эргэн төлөгдөх, хөрөнгийг улсын өмчид авах, өмчлөх, эрх хамгаалах, олон нийтэд нээлттэй, ил тод байх баталгаагаар хангах, Засгийн газраас гаргасан бусад баталгаа, хөрөнгө оруулагчдын тусгай эрх (*виз, оршин суух зөвшөөрөл гэх мэт*), гадаадын ажилчдыг татах, хөрөнгө оруулалтын даатгал, гадаадын хөрөнгө оруулалтын хууль эрх зүйн хэм хэмжээ зэрэг асуудлуудыг тусгасан байна.

⁴⁰ <https://www.state.gov/reports/2022-investment-climate-statements/uzbekistan/>

Түүнчлэн, концессын үйл ажиллагаа, бүтээгдэхүүн хуваах гэрээ байгуулах, гүйцэтгэл, дуусгавар болгох, хөрөнгө оруулалтууд, хөрөнгө оруулалтын болон венчурын сан, хөрөнгийн зах зээлийн зохицуулалт, түүний доторх үнэт цаасны хэлцэл, төр, хувийн хэвшлийн түншлэл, эдийн засгийн тусгай бүс зэрэг харилцааг хуулиар зохицуулдаг байна.

Хөрөнгө оруулалтыг дэмжих асуудлыг нарийвчлан авч үзвэл:

- хөрөнгө оруулалтад татварын хөнгөлөлт үзүүлэх, хөрөнгө оруулагч, татвар төлөгчдөд тодорхой хугацаанд татварын хэмжээг бууруулж, зээл, зээлийн хуримтлагдсан хүүг үе шаттайгаар төлөх эрхээр хангах;⁴¹
- Засгийн газраас хөрөнгө оруулалтын санхүүжилтэд татвар, гаалийн хөнгөлөлт үзүүлэх зэрэг хэлбэрээр дэмжлэг олгодог байна.

Хуульд тусгаснаар, хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагаа эрхэлж буй этгээдэд мөнгөн хөрөнгө, үнэт цаас, хөдлөх болон үл хөдлөх хөрөнгө, түүнчлэн эд хөрөнгийн эрх, оюуны өмч, түүн дотор ноу-хау зэргийг хамаатуулдаг байна.

Хөрөнгө оруулалтын гэрээ байгуулах асуудлыг хуулиар тогтоосон. Уг хуульд Узбекистан Улсын Засгийн газар гадаадын хөрөнгө оруулагчидтай хөрөнгө оруулалтын гэрээ байгуулах эрхийг баталгаажуулж, үүний дагуу гадаадын хөрөнгө оруулагчдад нэмэлт хөнгөлөлт, давуу эрх олгодог байна. Харин хөрөнгө оруулагчид хөрөнгийн зах зээлд давамгайлах онцгой нөхцөл, эрх олгохыг хориглодог.

Хөрөнгө оруулалтын гэрээг цуцлах, тухайлбал, хөрөнгө оруулалтын гэрээг нэг талын саналаар цуцлах асуудлыг хуульд тусгасан байна. Гадаадын хөрөнгө оруулагчид хүлээсэн үүргээ биелүүлээгүй тохиолдолд Хөрөнгө оруулалт, үйлдвэр худалдааны яам нь гадаадын хөрөнгө оруулагчид түдгэлзүүлсэн шалтгааныг бичгээр хүргүүлж, мэдэгдэнэ. Гадаадын хөрөнгө оруулагчид нь хөрөнгө оруулалтын түдгэлзүүлсэн шалтгаан тайлбарыг 3 сарын дотор танилцаад хариу ирүүлэхгүй тохиолдолд Хөрөнгө оруулалт, үйлдвэр худалдааны яам нь Засгийн газарт энэ тухай хүргүүлнэ. Дараа нь гадаадын хөрөнгө оруулагчдын хөрөнгө оруулалтын гэрээг хугацаанаас өмнө нэг талын саналаар цуцална.

Тус хуулийн 44 дүгээр зүйлд зааснаар хөрөнгө оруулалтын гэрээгээр олгосон хөнгөлөлтийн дагуу чөлөөлөгдсөн бүх татвар, бусад албан татварыг гадаадын хөрөнгө оруулагчийн хүсэлтээр дуусгавар болгосон, мөн хугацаанаас нь өмнө дуусгавар болгосон тохиолдолд чөлөөлөгдсөн бүх татварыг буцаан олгоно гэж заасан байдаг.

⁴¹<https://www.mondaq.com/inward-foreign-investment/892338/note-on-the-law-of-the-republic-of-uzbekistan-on-investments-and-investment-activities>

Хүснэгт 12. БНУзУ-ын Хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагааны хуулийн зохицуулалт⁴²

Зүйл	Зохицуулалт	Зохицуулалтын агуулга
Нэгдүгээр бүлэг: Нийтлэг зүйл (1-4 зүйлтэй)		
1 дүгээр зүйл.	Хуулийн зорилт;	Энэ хуулийн зорилт нь : гадаад болон дотоодын хөрөнгө оруулагчдын болон хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагааны бүхий л харилцааг зохицуулахад оршино. Концессын үйл ажиллагаа, бүтээгдэхүүн хуваах гэрээ байгуулах, гүйцэтгэл, дуусгавар болгох, хөрөнгө оруулалтууд, хөрөнгө оруулалтын болон венчурын сан, хөрөнгийн зах зээлийн зохицуулалт, түүний доторх үнэт цаасны хэлцэл, төр, хувийн хэвшлийн түншлэл, эдийн засгийн тусгай бүс зэрэг харилцааг хуулиар зохицуулдаг байна. Хөрөнгө оруулалтын зарчмууд : хууль ёсны, олон нийтэд нээлттэй, ил тод байх, эрх чөлөө, шударга ёс, адил тэгш байдал, ялгаварлан гадуурхахгүй байх гэсэн зарчмуудтай.
2 дугаар зүйл.	Хөрөнгө оруулалтууд, хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагааны хууль тогтоомж;	
3 дугаар зүйл.	3 дугаар зүйл. Хуулийн нэр томъёоны тодорхойлолт;	
4 дүгээр зүйл.	Хөрөнгө оруулалтууд, хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагааны зарчмууд;	
Хоёрдугаар бүлэг: Хөрөнгө оруулалт, хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагааны объект болон субъект (5-14 зүйлтэй)		
5 дугаар зүйл.	Хөрөнгө оруулалтын объектын төрлүүд;	Хөрөнгө оруулалтын төрлүүдийг : Капитал хөрөнгө оруулалт;Санхүүгийн хөрөнгө оруулалт;Нийгмийн хөрөнгө оруулалт гэж хуваана. Хөрөнгө оруулалтыг хэрэгжүүлэх хэлбэр : хуулийн этгээд дүрмийн сангийн хөрөнгө болон хувьцаа авах журмаар оролцох;тус улсын харьяалалтай этгээд өрийн хэрэгслийг багтаасан үнэт цаас худалдан авах;байгалийн баялгийг хайх, олборлох, ашиглах концессыг эзэмших, бүтээгдэхүүн хуваах гэрээнд тохиролцон оролцох;өмчлөх эрх, түүний дотор оюуны өмч, зохиогчийн эрх, патент, барааны тэмдэг, ашигтай загвар, брэнд нэр, ноу-хау, бизнесийн нэр хүнд, худалдаа үйлчилгээний объект эзэмшиж буй газрыг өмчлөх;түрээсийн газар болон байгалийн баялгийг эзэмших, ашиглах эрхийг олж авах;
6 дугаар зүйл.	Хөрөнгө оруулалтыг хэрэгжүүлэх хэлбэр;	
7 дугаар зүйл.	Хөрөнгө оруулалтын нөөц;	
8 дугаар зүйл.	Хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагааны объект;	
9 дүгээр зүйл.	Хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагааны субъект;	
10 дугаар зүйл.	Хөрөнгө оруулагчийн эрх;	

⁴² Law of the Republic of Uzbekistan “On investments and investment activity”, 2019
<https://lex.uz/ru/docs/4751834#4753233>

11 дүгээр зүйл.	Хөрөнгө оруулагчийн үүрэг;	Хөрөнгө оруулагчид хуульд тогтоомжид харшлахгүй бусад хэлбэрээр хөрөнгө оруулалт хийж болно. Хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагаа нь хөрөнгө оруулалтын бусад хэлбэрийг хослуулах замаар хэрэгжүүлнэ. Хөрөнгө оруулалтын нөөцөд: • бэлэн мөнгө (<i>гадаад валют</i>), санхүүгийн хөрөнгө, түүний дотор зээл, хувьцаа, үнэт цаас; • үл хөдлөх хөрөнгө (<i>барилга, тоног төхөөрөмж, машин механизм, бусад үнэт зүйлс</i>) тэдгээрт хамаарах эрх; • оюуны өмчийн объектууд, үйлдвэрлэлийн зохион байгуулахад шаардлагатай бичиг баримт, ур чадвар, туршлага бүрдүүлсэн патентлагдсан болон патентгүй (ноу-хау) техник технологи, арилжааны бусад мэдлэг; • газар болон байгалийн баялгийг эзэмших, ашиглах эрх, өмчлөх эрхээс үүсэх эд хөрөнгийн бусад эрхүүд тус тус багтана. Хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагааны объектод: нийгмийн, бизнесийн, шинжлэх ухааны хууль тогтоомжоор хориглоогүй бусад төрлийн объектыг хамруулна. Харин хууль тогтоомжоор тогтоосон ариун цэвэр, эрүүл ахуй, цацраг, байгаль орчин, архитектур, хот төлөвлөлт болон бусад шаардлага хангаагүй этгээдийн эрх ашгийн сонирхол зөрчсөн объектод хөрөнгө оруулахыг хориглоно. Хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагааны субъектэд: тус улсад оршин суугчид, хувиараа бизнес эрхлэгчид, хуулийн этгээдүүд, төрийн болон орон нутгийн захиргааны байгууллага, гадаад улсын байгууллагууд, олон улсын байгууллага, хуулийн этгээд, харьяалалгүй этгээдийг тус тус хамруулна.
12 дугаар зүйл.	Хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагаанд оролцогчийн эрх;	
13 дугаар зүйл.	Хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагаанд оролцогчийн үүрэг;	
14 дүгээр зүйл.	Хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагаанд үнэ тогтоох;	

		Хөрөнгө оруулагчийн эрх: • хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагааг чөлөөтэй явуулах, хөрөнгө оруулалтын хэмжээ, төрөл, хэлбэр, хамрах хүрээ чиглэлийг тодорхойлох; • хуулийн этгээд, хувь хүнтэй хөрөнгө оруулалтын гэрээ байгуулах; • хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагааны үр дүнд олсон орлогын эзэмших, ашиглах, захиран зарцуулах, орлогыг худалдах, экспортлох; • татвар хураамж, бусад татвар төлсний дараа орлогыг захиран зарцуулах; • өмчлөх эрхэд хамаарах хөрөнгө, хүлээсэн үүрэг, түүний дотор зээлсэн хөрөнгийг татахад үүргийн баталгаа болгон ашиглах; • хөрөнгө оруулалт, бусад хөрөнгөд нөхөн олговор авах; • зээл авах хэлбэрээр хөрөнгө бүрдүүлэх; • төрийн байгууллага болон орон нутгийн байгууллагууд, албан тушаалтны шийдвэрийн улмаас учирсан хохирлыг нөхөн төлүүлэх. Хөрөнгө оруулагчийн үүрэг: • татвар хураамж төлөх; • гэрээгээр хүлээсэн үүргээ биелүүлэх; • хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагаатай холбоотой авлигатай тэмцэх, тендер, байгаль орчныг хамгаалах, аюулгүй байдал, эрүүл ахуйтай холбоотой хууль ёсны хэм хэмжээг даган мөрдөх; • гэрээгээр хүлээсэн үүргээ биелүүлээгүй тохиолдолд учирсан хохирлыг нөхөн төлөх; • бүрэн эрхийн хүрээнд төрийн болон эрх бүхий байгууллагуудын шаардлагыг биелүүлэх зэрэг үүргүүдтэй байна. Хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагаанд оролцогчийн эрх: • тендер болон цахим дэлгүүр, дуудлага худалдаанд оролцох; • хөрөнгө оруулагчдын захиалгыг биелүүлэх, гэрээ байгуулах; • хөрөнгө оруулагчийн өмнө хүлээсэн үүргээ биелүүлэхэд бусад этгээдийг татан оролцуулах.

		Хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагаанд оролцогчийн үүрэг: • Тендерийн тухай хууль, Авлигатай тэмцэх, Хөрөнгө оруулалтын тухай хууль, Хөдөлмөр, Хот төлөвлөлт, Байгаль орчныг хамгаалах зэрэг хууль тогтоомжийн хэм хэмжээ, дүрэм, стандартыг дагаж мөрдөх; • гэрээний дагуу хүлээсэн үүргээ гүйцэтгэх; • гэрээгээр хүлээсэн үүргээ биелүүлээгүй тохиолдолд учирсан хохирлыг нөхөн төлөх; • төрийн болон орон нутгийн захиргааны бүрэн эрхийн хүрээнд тавьсан шаардлагыг биелүүлэх үүрэгтэй. Хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагаанд үнэ тогтоох: Хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагаанд хуульд зааснаас бусад тохиолдолд тохиролцож болно. Хөрөнгө оруулалтын ажил үйлчилгээний үнийг биржийн болон дуудлага худалдаа, бусад зохион байгуулалтай тендерээр, зах зээлийн үнэ ханшаар тогтооно.
Гуравдугаар бүлэгт: Хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагааны субъект, хөрөнгө оруулалтыг эрхийг хамгаалах, төрийн баталгаа (15-23 зүйлтэй)		
15 дугаар зүйл.	Хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагааны субъектын эрхийн баталгаа;	Хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагааны субъектүүдийн эрхийг төр баталгаажуулдаг байна. Төр нь хөрөнгө оруулагчдын иргэншил, оршин суугаа газар, бизнес эрхлэх газар, хөрөнгө оруулалтын гарал үүслээр ялгаварлан гадуурхахгүй, адил тэгш эрх, үүргийг хүлээн баталгаажуулна. Хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагааны субьектийн үр дүнд олсон татвар, төлбөр төлсний дараах дахин хөрөнгө оруулалт хийхэд өөр хэлбэрээр ашиглаж болно. Төрийн байгууллага, гадаад болон дотоодын хөрөнгө оруулалттай байгууллагуудын мөнгө ашиглах, албадан гаргахыг хуулиар тогтоосон журмын дагуу хязгаарлаж болно. Хөрөнгө оруулагчид татвар, төлбөр төлөх, эх орон руугаа валют хөрвүүлэн буцаах тохиолдолд хязгаарлалт тавихгүй, үнэ төлбөргүй шилжүүлж, баталгааг гаргана. Гадаадын хөрөнгө оруулагч нь хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагаагаа зогсоосон болон бүрмөсөн дуусгавар болгосон тохиолдолд хөрөнгө оруулсан мөнгөө, бэлэн мөнгөөр болон ямар ч хэлбэрээр чөлөөтэй буцаан авах эрхтэй байна . Тус улс нь хөрөнгө оруулалтын нөхцөлийг дордуулсан тохиолдолд хөрөнгө оруулалт хийсэн өдрөөс хойш
16 дугаар зүйл.	Хөрөнгө оруулалтын ашиглалтын баталгаа;	
17 дугаар зүйл.	Хөрөнгө үнэ төлбөргүй шилжүүлж, баталгаа гаргах;	
18 дугаар зүйл.	Хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагааг зогсоосон тохиолдолд гадаадын хөрөнгө оруулалтыг буцаан олгох баталгаа;	
19 дүгээр зүйл.	Хөрөнгө оруулагчийг хууль тогтоомжийн хүрээнд сөрөг үр дагавраас хамгаалах баталгаа;	
20 дугаар зүйл.	Ил тод, нээлттэй байдлыг хангах баталгаа;	

21 дүгээр зүйл.	Хөрөнгө оруулалтыг хамгаалах баталгаа;	10 жилийн дотор хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж байсан хуулийг ашиглана. Хөрөнгө оруулагч нь хөрөнгө оруулах нөхцөлийг сайжруулах шинэ хууль тогтоомжийг заалтыг ашиглах эрхтэй. Төрийн болон орон нутгийн байгууллагууд хөрөнгө оруулалтын чиглэлээр хэвлэл мэдээлэл, цахим хуудсаар ил тодоор нийтлэх үүрэгтэй. Хөрөнгө оруулалтыг олон улсын гэрээний дагуу төр баталгаажуулдаг . Гэхдээ хөрөнгө оруулагчийн хөрөнгө оруулалтыг улсын мэдэлд авдаггүй. Хөрөнгө оруулалтыг буцаах, албадах тохиолдолд Засгийн газрын шийдвэрийн дагуу гүйцэтгэнэ. Хөрөнгө оруулалтыг хамгаалах нэмэлт баталгааг гаргах шийдвэрийг тус улсын Засгийн газраас гаргах бөгөөд төслийг санхүүжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх, гэрээний дагуу татвар, бусад төлбөрийг хэрэгжүүлэх, хяналт тавьдаг байна. Хэрэв хуулийн заалт болон бусад хууль тогтоомж олон улсын гэрээнд нийцэхгүй зөрчигдсэн тохиолдолд хөрөнгө оруулагчдад хамгийн таатай заалтаар зохицуулж болно.
22 дугаар зүйл.	Хөрөнгө оруулалтыг хамгаалах аргууд болон нэмэлт баталгаа;	
23 дугаар зүйл.	Зөрчигдөх заалтууд;	
Дөрөвдүгээр бүлэг. Хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагааг төр зохицуулах тухай (24-29 зүйлтэй)		
24 дүгээр зүйл.	Хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагаанд төр зохицуулах зорилго;	Хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагаанд төр зохицуулах зорилго нь: төр болон орон нутгийн эрх баригчид тухайн нутаг дэвсгэрийн нийгэм, эдийн засгийн хөгжүүлэх, хөрөнгө оруулалтын үр ашгийг нэмэгдүүлэх, хөрөнгө оруулах таатай нөхцөлийг бүрдүүлэх, хөрөнгө оруулалтыг бодлогыг хэрэгжүүлдэг байна. Зохицуулах аргууд: • эрх зүйн орчин боловсронгуй болгох;• Засгийн газрын баталгаа, хөрөнгө оруулалтын таатай нөхцөлийг бүрдүүлэх;• эдийн засгийн тусгай бүс болон жижиг дунд үйлдвэрийн бүс байгуулах;• капитал (үндсэн) хөрөнгийн элэгдлийн эрхийг олгох;• өрсөлдөөн (тендер) дэмжих;• газар болон байгалийн баялгийг эзэмших, ашиглах нөхцөлийг тавих. Хөрөнгө оруулагчдад: • онцгой эрх;• зах зээлд тэргүүлэх байр суурьтай байхыг хориглодог.
25 дугаар зүйл.	Хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагааг төр зохицуулах аргууд;	

26 дугаар зүйл.	Хөрөнгө оруулалт, хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагааг төр зохицуулах, эрх бүхий байгууллагууд;	Хөрөнгө оруулалтад төр зохицуулж буй эрх бүхий байгууллага нь Гадаад худалдаа, хөрөнгө оруулалтын яам (<i>Ministry of investments and foreign trade</i>) юм. Тус яам нь: төрийн хөрөнгө оруулалтын бодлогыг хэрэгжүүлэх, төрийн байгууллагуудын хоорондын уялдаа холбоог зохицуулах, гадаад болон дотоодын байгууллагуудын хамтын ажиллагаа, харилцаа холбоогоор хангах, олон улсын хөрөнгө оруулагчтай хамтран ажиллах, зөвлөх, санал солилцох, дэмжин туслах, хууль сурталчлах, хөрөнгө оруулалтын татах таатай орчин бүрдүүлэх, хөгжүүлэхэд санал боловсруулж, өргөн мэдүүлэхэд оршино.
27 дугаар зүйл.	Хөрөнгө оруулалт, хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагааг зохицуулах орон нутгийн байгууллагуудын эрх;	Түүнчлэн орон нутгийн засаг захиргаанд хөрөнгө оруулалтын бодлого, хөрөнгө оруулалтыг татах, хэмжээг нэмэгдүүлэх, цаашид сайжруулах, байгууллагуудыг үйл ажиллагааг дэмжих, хэтийн төлөвийг боловсруулж, үр дүнтэй хэрэгжүүлэх нөхцөл бололцоогоор хангах, хамтын ажиллагааны чиглэлээр харилцан хөгжүүлэх, санал боловсруулах, бодлогын хэрэгжилт, гадаад хөрөнгө оруулалтыг татах зэрэг ажлыг гүйцэтгэдэг байна.
28 дугаар зүйл.	Хөрөнгө оруулалтыг татах төрийн байгууллагуудын чиг үүрэг;	Хөрөнгө оруулалтыг татах төрийн байгууллагын чиг үүрэг нь: төрийн эрх бүхий байгууллагууд, орон нутгийн захиргааны байгууллагууд нь хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагааны боломж, нөхцөлийн талаар мэдээлэл бэлтгэн түгээх, хөрөнгө оруулагч нартай хууль эрх зүй болон эдийн засгийн чиглэлээр зөвлөлдөх, асуудлыг шийдвэрлэхэд шаардлагатай тусламж, дэмжлэг үзүүлэх, гадаадын хөрөнгө оруулалтын талаар олон улсын харилцаанд төлөөлөн оролцох гэсэн чиг үүргүүдтэй байна. Хөрөнгө оруулагч байгууллагуудад хууль тогтоомжийн хүрээнд мөрдөгдөж байгаа эсэхэд хяналт тавих, уг чиг үүргээ хэрэгжүүлэхдээ худалдааны нууцыг чанд сахих үүрэгтэй байдаг байна.
29 дүгээр зүйл.	Хөрөнгө оруулагчийн үйл ажиллагаанд хяналт тавих төрийн байгууллагын эрх, үүрэг;	
Тавдугаар бүлэг. Хөрөнгө оруулалтууд, хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагаанд төрөөс үзүүлэх дэмжлэг (30-33 зүйлтэй)		

30 дугаар зүйл.	Хөрөнгө оруулалтууд, хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагаанд төрөөс үзүүлэх дэмжлэг;	Хөрөнгө оруулалтууд, хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагааг төрөөс дэмжихдээ: хөрөнгө оруулалтын таатай орчин бүрдүүлэх, өрсөлдөх чадвар, шинэлэг санаа, экспорт болон импортын үйлдвэрлэл бий болгоход хөрөнгө оруулалтыг татах, үйлдвэрүүдийг өргөтгөх, шинэчлэх, орчин үеийн технологи, менежментийн туршлагыг нэвтрүүлэх зорилготой байна. Хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагааг дараах хэлбэрээр төрөөс дэмждэг байна. Үүнд: • давуу эрх, түүнийг ашиглах; • хөрөнгө оруулалтыг төслийн хамтран санхүүжүүлэх, төвлөрсөн хөрөнгө оруулалтын хуваарилах; • санхүүгийн зөвлөгөө, мэдээлэлд дэмжлэг үзүүлэх. Төрийн байгууллага, хөрөнгө оруулагчидтай хамтран ажиллахдаа холбогдох үйлчилгээг хөнгөвчлөх зорилгоор “нэг цэгийн үйлчилгээг” нэвтрүүлсэн. Энэ “нэг цэгийн үйлчилгээ”-д төрийн үйлчилгээг хүлээн авах, зөвлөх, шаардлагатай бичиг баримтыг бэлтгэх, гүйцэтгэхэд туслалцаа үзүүлэх, тоон гарын үсэг, цахим үйлчилгээ зэрэг үйлчилгээнүүдийг шуурхай үзүүлдэг. Төрөөс зохицуулж буй энэ үйлчилгээнд мөн гадаад болон дотоодын хөрөнгө оруулалтыг татах, тэдний төслийг хэрэгжүүлэхтэй холбоотой бүхий л асуудлын шийдвэрлэлтийг хамруулдаг байна. Узбекистан Улсын Ерөнхийлөгчийн дэргэдэх Гадаадын хөрөнгө оруулалтын Зөвлөл (Foreign Investors Council) нь байгууллагуудын хүсэлтийг авч, шийдвэрлэх, хамтран ажиллах, зөвлөмж гаргах, хууль тогтоомжийг боловсронгуй болгоход санал боловсруулах зэрэг асуудлуудыг Ерөнхийлөгчид өргөн мэдүүлдэг байна. Хөрөнгө оруулагчийн хууль ёсны эрх ашгийг хамгаалах, асуудлыг тодруулах, дүн шинжилгээ хийх, эрх зөрчигдсөн болон саад учруулсан тохиолдолд сэргээн сайжруулахаар зөвлөмж гаргах, мэдэгдэх, зөвлөмжийг хянан хэлэлцэнэ. Шаардлагатай гэж үзвэл хөрөнгө оруулагчдын гомдлыг өмчийн ямар ч хэлбэрээс үл шалтгаалан, бизнес эрхлэгчдийн эрх ашгийн хамгаалах зэрэг асуудлыг Гадаадын хөрөнгө оруулалтын зөвлөл (FIC) гүйцэтгэнэ.
31 дүгээр зүйл.	Төрийн байгууллагууд болон хөрөнгө оруулагч байгууллагуудтай хамтран ажиллах тухай;	
32 дугаар зүйл.	Мэдээллээр хангах, зөвлөгөө өгөх тухай;	
33 дугаар зүйл.	Бүгд Найрамдах Узбекистан Улсын Ерөнхийлөгчийн дэргэдэх гадаадын хөрөнгө оруулалтын зөвлөл, бизнесийн болон хууль ёсны ашиг сонирхлыг хамгаалах эрх;	

Зургадугаар бүлэг. Хөрөнгө оруулалтууд, хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагааны төрөөс үзүүлэх дэмжлэг, хөнгөлөлт болон давуу эрх олгох тухай (34-36 зүйл)		
34 дүгээр зүйл.	Хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагаанд төрөөс үзүүлэх дэмжлэг, хөнгөлөлт, давуу байдлыг олгох тухай;	Хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагааг төрөөс дэмжлэг үзүүлэхдээ дараах хөнгөлөлт болон давуу эрхийг хамруулна. Үүнд: • төрийн өмчийн объектод эд хөрөнгийн эрхийг давуу эрх, тэг хувиар хөрөнгө оруулагчид олгох;• татвар болон төлбөрийг урамшуулал байдлаар;• хөрөнгө оруулагчдын төслийг хэрэгжүүлэхэд зориулж авсан зээл, зээлийн хүүгийн санхүүжилт олгох. Хөнгөлөлт болон давуу эрх: • хөрөнгө оруулалтын хэмжээ;• төслийг хэрэгжүүлэх газрын нөхцөл;• хүлээгдэж буй үр нөлөө, шинэ ажлын байр бий болгох байдал;• төслийг хэрэгжүүлэх салбар, цар хүрээ зэрэг асуудлуудыг харгалзан авч үзнэ. Татварын хөнгөлөлтийг Татварын тухай хууль (Tax Code)-д заасны дагуу хөрөнгө оруулагчдын хөрөнгө оруулалт хийх нутаг дэвсгэрийн хөгжлөөс хамаарч давуу эрх болон хөнгөлөлт үзүүлэхийг тусгасан байна. Түүнчлэн хөрөнгө оруулагчдыг дэмжихийн тулд татварын хөнгөлөлтөөс гадна татвар төлөх хугацааг өөрчлөх, татварын хэмжээг бууруулах, зээлийн дүн болон нэмэгдүүлсэн хүүг үе шаттайгаар төлөх боломжийг олгодог байна. Хөрөнгө оруулалтын санхүүжилтийг Засгийн газар шаардлагатай инженер болон харилцаа холбоо, сүлжээтэй холбоотой хөрөнгө оруулалтыг төслийг хэрэгжүүлж буй байгууллагуудад хөнгөлөлт үзүүлэх хэлбэрээр санхүүжилт олгодог байна. Тэгэхдээ санхүүжилтийг татвар болон гаалийн хөнгөлөлт хэлбэрээр олгоно.
35 дугаар зүйл.	Хөрөнгө оруулалтын татварын хөнгөлөлт;	
36 дугаар зүйл.	Хөрөнгө оруулалтад санхүүжилт олгох тухай;	
Долдугаар бүлэг. Төвлөрсөн бус хөрөнгө оруулалт (37-39 зүйлтэй)		
37 дугаар зүйл.	Төвлөрсөн бус хөрөнгө оруулалтын эх үүсвэр;	Төвлөрсөн бус хөрөнгө оруулалтын эх үүсвэрт: • хөрөнгө оруулагчийн өөрийн хөрөнгө;• гадаад банкнаас баталгаагүй авсан зээл;• гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтыг тус тус хамруулна. Хөрөнгө оруулагч нь төвлөрсөн бус хөрөнгө оруулалтыг хэрэгжүүлэхдээ хуульд өөрөөр заагаагүй бол бусад эх үүсвэрээс бие даан гүйцэтгэж болно.

38 дугаар зүйл.	Төвлөрсөн бус хөрөнгө оруулалтыг хэрэгжүүлэх шийдвэр гаргах тухай;	Мөн төвлөрсөн бус хөрөнгө оруулалтыг хэрэгжүүлэх шийдвэрийг арилжааны банк (<i>гадаадын банк</i>)-нуудаас гаргадаг байна. Эдгээр санхүүжүүлсэн төслүүд нь байгаль орчин, эрүүл ахуй, хот байгуулалт, архитектур, бусад шаардлагуудыг хангах, улсын үзлэгт хамрагдах, оновчтой байгаа эсэх, арилжааны банкнуудын дүгнэлт зэрэг хяналтад хамрагддаг байна.
39 дугаар зүйл.	Хөрөнгө оруулалтын төслийн хяналт;	
<i>Наймдугаар бүлэг. Бүгд Найрамдах Узбекистан Улсын Засгийн газартай байгуулсан хөрөнгө оруулалтын гэрээ (40-45 зүйлтэй)</i>		
40 дүгээр зүйл.	Бүгд Найрамдах Узбекистан Улсын Засгийн газартай байгуулсан хөрөнгө оруулалтын гэрээ байгуулах;	Бүгд Найрамдах Узбекистан Улсын Засгийн газар, гадаадын хөрөнгө оруулагчдыг дэмжих хүрээнд харилцан тохиролцсоны үндсэн дээр хөрөнгө оруулалтын гэрээг байгуулна. Хөрөнгө оруулалтын гэрээ байгуулахдаа гадаадын хөрөнгө оруулагчдад нэмэлт баталгаа болон урамшуулал, хөнгөлөлт: • эдийн засгийн тогтвортой өсөлтийг хангах, тэргүүлэх салбаруудад, дэвшилтэт технологи; • экспортын чадавхыг нэмэгдүүлэх, өргөжүүлэх, дэлхийд тэргүүлэх эдийн төслүүдэд байнга биш, зөвхөн тодорхой хугацаанд олгодог байна. Тус хөрөнгө оруулалтын гэрээний талууд: нэг талаас, гадаадын хөрөнгө оруулагчид, нөгөө талууд, хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагааг зохицуулах төрийн байгууллагыг төлөөлж Засгийн газар байна. Гэрээний нөхцөлүүд: • хөрөнгө оруулалтын объект, хэмжээ, төслийг эхлүүлэх, дуусах хугацаа; • гэрээний хугацаа, нөхцөл; • авлига, монополийн эсрэг заалтууд; • гадаадын хөрөнгө оруулагчийн эрх, үүрэг, хэмжээ, бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх, чанар, экспортын хэмжээ, өрсөлдөөн, авлигатай тэмцэх тухай, хөдөлмөрийн болон байгаль орчин хамгаалах тухай хууль тогтоомжийн хэм хэмжээ, дүрэм, стандарт, шаардлага; • олон улсын стандартад нийцсэн техник, технологи, эрчим хүчний хэмнэлт, байгаль орчны стандартын хангах гадаадын хөрөнгө оруулагчийн үүрэг;

41 дүгээр зүйл.	Бүгд Найрамдах Узбекистан Улсын Засгийн газартай байгуулсан хөрөнгө оруулалтын гэрээний талууд;	Засгийн газрын эрх, үүрэг, хууль тогтоомжийн нэмэлт баталгаа, урамшуулал болон хөнгөлөлт үзүүлэх тухай;санхүүжилтийн эх үүсвэр, төсөл хэрэгжүүлэх хуваарь, төслийн хэрэгжилт, хяналт тавих журам;гадаадын хөрөнгө оруулагчид хүлээсэн үүргээ биелүүлэх явцын тайлан гаргах, журам, хугацаа;төрийн албан тушаалтны буруугаас учирсан хохирлыг нөхөн төлүүлэх, татгалзах эрх, гэрээний нөхцөл биелүүлээгүй үеийн хариуцлага;хөрөнгө оруулалтын гэрээнд өөрчлөлт оруулах тухай;хөрөнгө оруулалтын гэрээг цуцлах тухай;гэрээтэй холбоотой маргаан шийдвэрлэх тухай.
42 дугаар зүйл.	Бүгд Найрамдах Узбекистан Улсын Засгийн газартай байгуулсан хөрөнгө оруулалтын гэрээний нөхцөлүүд;	Гадаадын хөрөнгө оруулагч нь Засгийн газартай бие даан, төрийн болон эдийн засгийн байгууллага, орон нутгийн байгууллагатай хөрөнгө оруулалтын гэрээ байгуулах санал гаргана. Гэрээг хугацаанаас өмнө цуцлах нөхцөл: Хөрөнгө оруулалтын гэрээний хугацаа дуусгавар болмогц хуульд заасны дагуу хугацаанаас өмнө цуцалж болно. Үүнд: талууд харилцан тохиролцсон үед;нэг талын саналаар гэх мэт цуцална. Гадаадын хөрөнгө оруулагчидтай байгуулсан гэрээгээр хүлээсэн үүргээ төр хариуцна. Харин төрөөр баталгаажуулаагүй (хуулийн этгээд гарын үсэг зураагүй) тохиолдолд хөрөнгө оруулалтыг төр хариуцахгүй.
43 дугаар зүйл.	Бүгд Найрамдах Узбекистан Улсын Засгийн газартай байгуулсан хөрөнгө оруулалтын гэрээ байгуулах тухай санал оруулах тухай;	
44 дүгээр зүйл.	Бүгд Найрамдах Узбекистан Улсын Засгийн газартай байгуулсан хөрөнгө оруулалтын гэрээг цуцлах нөхцөлүүд;	
45 дугаар зүйл.	Гадаадын хөрөнгө оруулалтад төрөөс хүлээх үүрэг;	
Есдүгээр бүлэг. Гадаадын хөрөнгө оруулалтад хууль мөрдүүлэх нөхцөл (46-50 зүйлтэй)		
46 дугаар зүйл.	Бүгд Найрамдах Узбекистан Улсын нутаг дэвсгэрт хөрөнгө оруулалт болон гадаадын хөрөнгө оруулагчийн хууль мөрдүүлэх нөхцөл;	Гадаадын хөрөнгө оруулагчид: олон улсын гэрээнд заасны дагуу: адил тэгш эрх;шударга ёс;бүрэн хамгаалалт;үндэсний аюулгүй байдлыг хангадаг. Хууль тогтоомжоор баталгаажсан гадаадын хөрөнгө оруулагчдын зөрчигдсөн эрх, ашиг сонирхлыг асуудлыг олон улсын гэрээгээр зохицуулдаг байна.

47 дугаар зүйл.	Гадаадын хөрөнгө оруулагчийн эрх;	Хөрөнгө оруулагчийн эрх: Гадаадын хөрөнгө оруулагчдад болон үүсгэн байгуулсан гадаадын этгээдэд хялбаршуулсан журмаар Узбекистан Улсад оршин суух зөвшөөрлийг “хөрөнгө оруулалтын виз” хэлбэрээр хөрөнгө оруулсан хугацаанд Ерөнхийлөгчийн шийдвэрээр олгоно. Тус улсын Гадаад хэргийн яам, Узбекистан Улсын нутаг дэвсгэрээс гадуур байгаа гадаадын хөрөнгө оруулагчдад, “хөрөнгө оруулалтын виз”-ыг Дотоод хэргийн яамнаас виз олгодог байна. Дээр дурдсан оршин суух виз олгох журмыг Засгийн газар тогтоодог байна. Хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагаа эрхлэх хөрөнгө оруулагчид болон гадаад улсын иргэд, харьяалалгүй этгээдтэй хөдөлмөрийн гэрээ байгуулж ажиллуулна. Гадаад ажилчдад хөдөлмөрийн хөлс олгох, амралтын өдөрт хөлс олгох, тэтгэвэр олгох асуудлыг хөдөлмөрийн гэрээнд тусгана. Гадаад ажилтнуудын цалин, татвар, тэтгэврийг байнга оршин суух улсын зохих санд шилжүүлж болдог байна. Гадаадын хөрөнгө оруулагчид, ажилтан нар тус улсад эрх чөлөөтэй зорчих эрхтэй. Зарим тохиолдолд тэдний аюулгүй байдлыг хангах зорилгоор хязгаарлалт хийж болно. Хөрөнгө оруулагчид төр болон бусад эрсдэлээс шалтгаалан даатгалын компанид даатгуулах эрхтэй байна. Хөрөнгө оруулалтын даатгалын компаниуд төрийн үүрэг хариуцлагыг үүрэхгүй бөгөөд гэрээнд өөрөөр зааснаас бусад тохиолдолд даатгалын байгууллагын үүргийг төр хариуцахгүй. Хөрөнгө оруулалтын даатгал нь улс төрийн болон бусад эрсдэлээс хамгаалах даатгалын баталгаагаар хангана. Үүнд: • захиргааны арга хэмжээ, орлого алдагдах хууль тогтоомж, өмчлөх эрх хасуулах, түүнд хяналт тавих, эд хөрөнгө захиалах болон хураалгах үед; • валютыг гадаад руу шилжүүлэхэд хязгаарлалт тавих үед; • хөрөнгө оруулагчдын гэрээнд төр болон орон нутгийн байгууллага, албан тушаалтан хөндлөнгөөс оролцсон үед; • дайн болон иргэний үймээн самуун, бусад ижил төстэй үйл явдлын үед; • хөрөнгө оруулагчдад, гадаад хөрөнгө оруулалтад улс төрийн болон бусад эрсдэл үүссэн үед даатгалд даатгадаг байна.
48 дугаар зүйл.	Гадаад ажилтнуудыг татах тухай;	
49 дугаар зүйл.	Гадаадын хөрөнгө оруулагчдын шилжилт хөдөлгөөн, эрх чөлөө;	
50 дугаар зүйл.	Хөрөнгө оруулалтын даатгал;	

<i>Аравдугаар бүлэг. Гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгжүүд (ГХОААН) (51-56 зүйлтэй)</i>		
51 дүгээр зүйл.	Гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгжийн үйл ажиллагаа;	Гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгжид тус улсад сайн дурын үндсэн дээр байгуулагдсан холбоод, бусад бизнесийн холбоод, байгууллагуудыг хамруулдаг байна. Эдгээр хөрөнгө оруулалтай аж ахуйн нэгжүүд нь экспорт, импортыг үйл ажиллагааг хуулийн дагуу гүйцэтгэж, татвар хураамжийг төлдөг. Гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгжүүд нь хууль тогтоомжийн дагуу тусгай зөвшөөрөлгүйгээр бүтээгдэхүүн импортлох эрхтэй. Харин экспортод гаргадаг бүтээгдэхүүн, импортлогдсон бүтээгдэхүүнийг тодорхойлох журмыг Засгийн газар тогтоодог байна. Тус улсад импортолсон эд хөрөнгийг улсын бүртгэлд бүртгүүлснээс хойш хоёр жилийн хугацаанд гаалийн албан татвараас чөлөөлнө. Гадаадын хөрөнгө оруулагчидтай байгуулсан хөдөлмөрийн гэрээний дагуу гадаадын хөрөнгө оруулагчид болон гадаадын этгээд, харьяалалгүй этгээдэд зориулан импортолсон эд хөрөнгөд гаалийн татвар ногдуулахгүй. Шинэ бүтээлийг патентлуулах, гадаадын хөрөнгө оруулагчид болон байгууллагуудын өмчийн үйлдвэрийн загварыг нэвтрүүлэх ажлыг хууль тогтоомжид заасан журмаар гүйцэтгэдэг. Гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгж, хөрөнгө оруулах төслийн хэрэгжүүлэхдээ хөдөө аж ахуйн зориулалтын бус газрыг 50 жил хүртэл болон урт хугацаагаар түрээслэх эрхтэй. Харин барилга байгууламж, өмчлөх эрхэд шилжсэн объект хуульд заасны дагуу газар ашиглах эрхээр өөрчилж болно. Гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгжүүд Хөдөлмөрийн тухай хууль (<i>Labor Code</i>)-иар ажилчдынхаа хөдөлмөрийн харилцааг, тэтгэвэр тэтгэмжийг холбогдох хуулиудаар тус тус зохицуулдаг байна. Гадаадын хөрөнгө оруулалтай аж ахуйн нэгжүүд: • дүрмийн сангаа тогтоосон хугацаанд бүрдүүлээгүй; • хуульд заасан хэмжээнээс багагүй бууруулах, өөрчлөх болон татан буулгаж болдог байна. Татан буулгах үед эд хөрөнгөд татвар ногдуулна.
52 дугаар зүйл.	Гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгжүүд, түүний охин компани, төлөөлөгчийн газар, бусад салбарууд;	
53 дугаар зүйл.	Гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгжүүдийн бизнесийн хамтын харилцаа холбоо;	
54 дүгээр зүйл.	Гадаадын хөрөнгө оруулалтын эдийн засгийн үйл ажиллагаа;	
55 дугаар зүйл.	Гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгжийн үүрэг;	
56 дугаар зүйл.	Гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгжийг өөрчлөх болон татан буулгах тухай;	

<i>Арваннэгдүгээр бүлэг. Бүгд Найрамдах Узбекистан Улсын нутаг дэвсгэрээс гадагшаа чиглэсэн хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагаа (57-59 зүйлтэй)</i>		
57 дугаар зүйл.	Бүгд Найрамдах Узбекистан Улсын нутаг дэвсгэрээс гадуурх хуулийн этгээд, хувь хүн хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагаа;	Бүгд Найрамдах Узбекистан Улсын оршин суугч хувь хүн, хуулийн этгээдүүд нутаг дэвсгэрээс гадагшаа чиглэсэн хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагаа эрхлэх эрхтэй. Энэ тохиолдолд Бүгд Найрамдах Узбекистан Улсын олон улсын гэрээний дагуу зохицуулна. Бүгд Найрамдах Узбекистан Улсын өмч хөрөнгийг гадаад улсын нутаг дэвсгэрт байгаа хуулийн этгээд, дүрмийн сан болон өмчлөх эрхийг эрх бүхий төрийн байгууллагын зөвшөөрөлтэйгөөр гүйцэтгэдэг байна. Тусулсын нутаг дэвсгэрээс гадагшаа чиглэсэн шууд хөрөнгө оруулалтын хэлбэр нь: гадаад улсын хууль тогтоомжийн дагуу охин компани, салбар, төлөөлөгчийн газар байгуулах; эд хөрөнгө болон эрх авах; Бүгд Найрамдах Узбекистан Улсын холбогдох олон улсын гэрээнд харшлахгүй байх гэсэн хэлбэрүүдтэй байна.
58 дугаар зүйл.	Бүгд Найрамдах Узбекистан Улсын нутаг дэвсгэрээс гадуурх хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагаа;	
59 дүгээр зүйл.	Бүгд Найрамдах Узбекистан Улсын нутаг дэвсгэрээс гадуурх шууд хөрөнгө оруулалтын хэлбэр;	
<i>Арванхоёрдугаар бүлэг. Төгсгөлийн заалтууд (60-69 зүйлтэй)</i>		
60 дугаар зүйл.	Хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагааг цуцлах болон түдгэлзүүлэх, хязгаарлах тухай;	Хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагааг хязгаарлах, түдгэлзүүлэх, цуцлахыг хөрөнгө оруулагчийн шийдвэр, төрийн эрх бүхий байгууллага, болон шүүхийн шийдвэрээр гүйцэтгэнэ. Үүнд:
61 дүгээр зүйл.	Төрийн байгууллагын шийдвэр болон албан тушаалтны үйл ажиллагаанд (идэвхгүй) гомдол гаргах тухай;	• хөрөнгө оруулагчийг дампуурсан гэж зарласан нөхцөлд; • амь нас, эрүүл мэндэд учруулж болзошгүй, онцгой тохиолдолд, цар тахлын голомт үүссэн нөхцөлд; • гэрээгээр хүлээсэн үүргээ биелүүлээгүй нөхцөлд; • хөрөнгө оруулалтын явцад эрүүл ахуй, цацрагт идэвхт, байгаль орчин, хот төлөвлөлтийн хуульд өөрөөр заагаагүй бусад асуудал, эрх ашиг зөрчигдсөн нөхцөлд. Дээр дурдсан асуудлуудаас урьдчилан сэргийлж, хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагааг 10 хоногоос илүүгүй хугацаагаар хязгаарлах, бөгөөд байгууллагуудын бизнесийг түдгэлзүүлэн зогсоох тохиолдолд шүүхээр шийдвэрлүүлнэ. Хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагааны субъектүүдийн эрх чөлөө, хууль ёсны ашиг сонирхлыг зөрчсөн, хязгаарласан төрийн байгууллагын шийдвэр, албан тушаалтны буруу үйл ажиллагааг дээд шатны байгууллага, шүүхэд гомдол гаргана.

62 дугаар зүйл.	Хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагааны субъектэд учирсан хохирлыг нөхөн төлүүлэх тухай;	Хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагааг хязгаарлах, түдгэлзүүлэх, цуцлахтай холбоотой асуудал, үйл ажиллагааны субъектэд учирсан хохирлын нөхөн төлбөрийг хуулиар тогтоосон байдаг. Хөрөнгө оруулалттай холбоотой маргааныг талууд хэлэлцэх бөгөөд хэрэв зөвшилцөх боломжгүй бол эвлэрүүлэн зуучлалын журмаар шийдвэрлэнэ. Хэлэлцээр, эвлэрүүлэн зуучлах замаар шийдвэрлэж чадахгүй тохиолдолд маргааныг шүүх шийдвэрлэнэ . Маргааныг шийдвэрлэх боломжгүй олон улсын гэрээ, хөрөнгө оруулагчийн хооронд байгуулсан гэрээний маргааныг олон улсын арбитрын шүүхээр шийдвэрлүүлнэ . Энэхүү хууль хүчин төгөлдөр болохоос өмнөх хуулийн дагуу хөрөнгө оруулагчид хамгийн таатай нөхцөлийг хэрэглэнэ . Хөрөнгө оруулалтууд, хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагааны тухай хууль тогтоомжийг зөрчсөн хуулийн этгээдэд тогтоосон журмаар хариуцлага хүлээлгэнэ . Энэхүү хуулийг хэвлэн нийтэлсэн 2019 оны 12 дугаар сарын 25-ны өдрөөс хойш нэг сарын дараа 2020 оны 1 дүгээр сарын 27-ны өдрөөс дагаж мөрдүүлж, хэрэгжсэн байна.
63 дугаар зүйл.	Маргаан шийдвэрлэх тухай;	
64 дүгээр зүйл.	Өмнөх хөрөнгө оруулалтын тухай хуулийн заалтыг хэрэглэх тухай;	
65 дугаар зүйл.	Хөрөнгө оруулалт, хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагааны тухай хуулийг зөрчсөн тохиолдолд хариуцлага хүлээлгэх тухай;	
66 дугаар зүйл.	Бүгд Найрамдах Узбекистан Улсын хууль тогтоомжийн зарим актыг хүчингүй болсонд тооцох тухай;	
67 дугаар зүйл.	Энэ хуулийн ач холбогдол, мөн чанар, хэрэгжилтийг хангах тухай;	
68 дугаар зүйл.	Хууль тогтоомжийг хуульд нийцүүлэх тухай;	
69 дүгээр зүйл.	Энэ хууль хүчин төгөлдөр болох тухай;	

2.3.2. Хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагааны тухай хуулийн шинэчлэлт⁴³

Узбекистан Улс нь 2016 оны сүүлчээр Хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагааны тухай хуулиа өөрчилсөн байна. Уг хуульд хөрөнгө оруулалтын тухай хуулийн горим, хуулийн хамрах хүрээг хэвээр нь үлдээсэн бөгөөд эрс шинэчлэл хийгээгүй, зөвхөн гадаадын хөрөнгө оруулагчдад нөлөөлж болзошгүй зарим асуудлуудыг тусгасан байна. Мөн улсын сектороос хувийн хэвшил рүү шилжүүлэх арга хэмжээг шат дараатай авч хэрэгжүүлсэн байна.

⁴³ Reforms in the investment legislation of Uzbekistan.2020

<https://www.dentons.com/en/insights/alerts/2020/january/9/reforms-in-the-investment-legislation-of-uzbekistan>

2017 оны эхэн үеийн шинэчлэлийн хөтөлбөрөөр хөрөнгө оруулалтад учирсан саад тотгорыг арилгах, эдийн засагт олон улсын санхүүгийн зах зээлтэй холбох, дэд бүтцэд үүссэн асуудлыг сайжруулах талаар чиглүүлсэн байна.

Засгийн газрын 2017-2021 онд хэрэгжүүлэх “Үндэсний хөгжлийн стратеги”-д эдийн засгийг либералчлах, нийгмийн шинэчлэлийг хэрэгжүүлэх, төрийн удирдлагын тогтолцоог шинэчлэх, хууль дээдлэх ёсыг бэхжүүлэх асуудлыг онцгойлон тусгасан байна.

Тус улс нь Дэлхийн банк, Европын сэргээн босголт, хөгжлийн банк, Азийн хөгжлийн банк зэрэг олон улсын санхүүгийн байгууллагуудаас хөрөнгө оруулалтын хуулийн шинэчлэлд санхүүгийн болон техникийн тусламж дэмжлэг авсан байна.

“Хөрөнгө оруулалт, хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагааны тухай” хууль (*Law on Investments and Investment Activities*) -ийн шинэчлэлд “Гадаадын хөрөнгө оруулалтын тухай” (*On Foreign Investments*), “Хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагааны тухай” (*On Investment Activities*) “Гадаадын хөрөнгө оруулагчдын эрхийг хамгаалах арга хэмжээ, баталгаа” (*On Guarantees and Measures to Protect the Rights of Foreign Investors*) заалтуудыг хуульд нэгтгэж өгснөөрөө онцлог шинжтэй байна.

Тус хуульд дараах эрх зүйн харилцааг тусдаа хуулиар зохицуулахаар тусгажээ. Үүнд:⁴⁴

- концесс;
- бүтээгдэхүүн хуваах гэрээ байгуулах, гүйцэтгэл, дуусгавар болгох;
- өмч болон венчур капиталын сан⁴⁵, хөрөнгө оруулалт;
- хөрөнгийн зах зээл;
- эдийн засгийн тусгай бүс, төр, хувийн хэвшлийн түншлэл, үнэт цаасны үйл ажиллагаа зэрэг болно.

Хөрөнгө оруулалтыг төрлийг гурав ангилсан байна:

- Капитал хөрөнгө оруулалт (*Capital investments*)-ыг бий болгох, нөхөн үйлдвэрлэх, барих барилга байгууламжийг шинээр барих, сэргээн босгох, техник тоног төхөөрөмж болон материаллаг үйлдвэрлэл, бусад асуудлыг хөгжүүлэх хөрөнгө оруулалт;

⁴⁴ Мөн тэнд

⁴⁵ Венчур капиталын сан нь хувийн өмчийн санхүүжилтийн нэг хэлбэр юм. Энэ байгууллага нь шинэ компаниудыг тодорхойлох, санхүү, техникийн зөвлөгөө өгөх, чадвар олж авах, стратегийн түншлэл, маркетингийн “ноу-хау”, бизнесийн загварыг бий болгох, тэдний өсөлт, хөгжилтийг бий болгох арга зам юм.

- Санхүүгийн хөрөнгө оруулалт (*Finincial investment*) компанийн хувьцаа, засгийн газрын бонд, дэд бүтэц, бусад төрлийн үнэт цаасны хөрөнгө оруулалт;
- Нийгмийн хөрөнгө оруулалт (*Social investment*) хувь хүний чадавх, ур чадвар, үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх, биет бус бүтээгдэхүүний бусад хэлбэрийг хөгжүүлэхэд оруулсан хөрөнгө оруулалтыг тус тус хамруулсан байна.

Хөрөнгө оруулалтын хөнгөлөлт болон баталгааг 1998 оны “Гадаадын хөрөнгө оруулагчдын эрхийг хамгаалах арга хэмжээ, баталгааны тухай” (*On Guarantees and Measures to Protect the Rights of Foreign Investors*) хуульд заасны дагуу хөрөнгийг үнэ төлбөргүй ашиглах, шилжүүлэх, эх оронд нь буцаан олгох, улсын өмч болгох, өмчлөхөөс хамгаалах, баталгаа зэргийг хуульд хэвээр үлдээсэн байна. Түүнчлэн, хөрөнгө оруулагчийн виз, оршин суух зөвшөөрөл авах зэрэг асуудлуудыг гадаадын хөрөнгө оруулалтын тухай хуулийн эрх зүйн дэглэмийг хэвээр нь, өөрчлөөгүй байна.

Хуульд заасны дагуу хөрөнгө оруулалтын төслийг санхүүжүүлэхэд төрөөс олгох хөнгөлөлт, урамшуулал, төвлөрсөн хөрөнгө оруулалтад дэмжлэг үзүүлдэг байна. Үүнд:

- өмчлөх эрх болон бусад эд хөрөнгийн эрхийг хөрөнгө оруулагчид тэг хувиар шилжүүлэх;
- татвар болон бусад төлбөрт хөнгөлөлт үзүүлэх;
- хөрөнгө оруулагчийн төслийг хэрэгжүүлэхэд зориулан авсан зээл, хүүгийн хамт хөнгөлөлт үзүүлэх зэрэг тус тус хамруулахаар тусгажээ.

Энэхүү хөнгөлөлтийн хэмжээ нь хөрөнгө оруулалтын хэмжээ, байршил, хөрөнгө оруулалтын төслийн салбар, хүлээгдэж буй нийгэм болон эдийн засгийн үр ашиг, шинэ ажлын байр бий болгох зэрэг асуудлуудаас шалтгаална. Хуульд хөрөнгө оруулагчийг тухайн зах зээлд давамгайлах байр суурьтай болоход хүргэж болзошгүй онцлох эрхийг шууд хориглосон байдаг. Өмнөх хуулиудад гадаад, дотоодын хөрөнгө оруулагчийг ялгаж салгадаггүй байсан бол одоо мөрдөгдөж буй хуульд дотоод, гадаадын хөрөнгө оруулагчийг хооронд нь салгаж, тодорхой зааглаж өгсөн байна. Хөрөнгө оруулалтын гэрээнд нэмэлт шаардлагыг тусгасан байна. Үүнд: хөрөнгө оруулалтын гэрээнд авлига, монополын эсрэг заалттай байхыг тусгасан байна. Мөн хуулийн дагуу эдийн засагт тэргүүлэх салбарт хөрөнгө оруулалт хийж байгаа хөрөнгө оруулагчдад нэмэлт хөнгөлөлт үзүүлдэг болсон байна. Хөрөнгө оруулалтын гэрээний тухай асуудлыг Засгийн газрын (*Cabinet of Minister*) 2005 оны 180 дугаар тогтоолоор зохицуулсан байна.

Хөрөнгө оруулагчдыг дэмжих **шинэ механизмуудыг** оруулж өгсөн байна. Үүнд:

- Хөрөнгө оруулалтын татварын хөнгөлөлтийг тодорхой хугацааны татварын төлбөрөөс тодорхой татварын хувийг суутгах боломжийг олгодог. Дээрх хугацаа дууссаны дараа хөрөнгө оруулагч нь хуримтлагдсан хүүгийн хамт “зээлдүүлсэн татвар” (*credited taxes*)-ыг үе шаттайгаар төлөх;
- Хөрөнгө оруулалтын төсөлд шаардагдах гадаадын инженерийн шугам сүлжээг барих ажлыг төр санхүүжүүлж болох хөрөнгө оруулалтын санхүүжилт, татвар, гаалийн хөнгөлөлт хэлбэрээр тэтгэмж олгох.

Хуулийн өөр нэг шинэлэг зүйл нь: хөрөнгө оруулагчдын төрийн үйлчилгээг хөнгөвчилж, багасгахын тулд “нэг цэгийн үйлчилгээ” (*One-stop-shop*)-г Хөрөнгө оруулалт, үйлдвэр, худалдааны яам болон орон нутгийн засаг захиргаанд “нэг цэгийн үйлчилгээ”-г нэвтрүүлж хэрэгжүүлсэн байна. Уг хуульд зөвхөн БНУЗУ-ын Ерөнхийлөгчийн өмнө хариуцлага хүлээдэг Бизнесийн Омбудсманы чиг үүргийг нарийвчлан тодорхойлсон. Бизнесийн Омбудсманы үндсэн үүргүүдийн нэг болох аж ахуйн нэгжийн үйл ажиллагаанд хуулийн дагуу хяналт, шалгалт хийхээр тусгажээ.

Хөрөнгө оруулагчид нь хөрөнгө оруулалтын маргааныг хянан шийдвэрлэх 3 үе шатлалыг **шинэ хуульд нэмж оруулж** өгсөн байна. Үүнд:

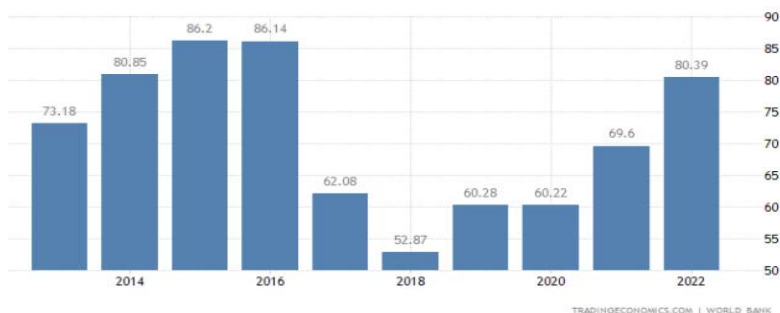
- **Эхний шат нь** хоёр талуудын маргааныг хэлэлцээрийн замаар шийдвэрлэнэ.
- **Хоёр дахь шат нь** эвлэрүүлэн зуучлал хийх юм. “Эвлэрүүлэн зуучлалын тухай” (*On Mediation*) хуульд талууд харилцан зөвшилцсөний үндсэн дээр хийнэ гэж тусгасан байна.
- **Гурав дахь шат нь** талууд дээрх 2 шат болох хэлэлцээр, эвлэрүүлэн зуучлах замаар шийдвэрлэж чадаагүй тохиолдолд БНУЗУ-ын эрх бүхий шүүхэд гомдол гаргана. Хэрэв талууд маргааныг шүүхээр шийдвэрлэж чадаагүй тохиолдолд маргааныг олон улсын арбитрын шүүхэд гомдол гаргаж болно гэж тусгажээ.⁴⁶

2.3.3. Хуулийн шинэчлэлтийн эдийн засагт үзүүлсэн нөлөөлөл

Дэлхийн банкны албан ёсны мэдээллээр, Узбекистаны Дотоодын нийт бүтээгдэхүүн (ДНБ) 2018 онд 52.87 тэрбум ам.долларт хүрч байсан бол 2022 онд 80.39 тэрбум ам.долларт хүрч, 27.52 тэрбум ам.доллараар өссөн нь Узбекистан Улсын хөрөнгө оруулалт, эдийн засгийг нэмэгдүүлсэн үзүүлэлт юм.

⁴⁶ <https://www.mondaq.com/inward-foreign-investment/887564/new-law-on-investments-and-investment-activities>

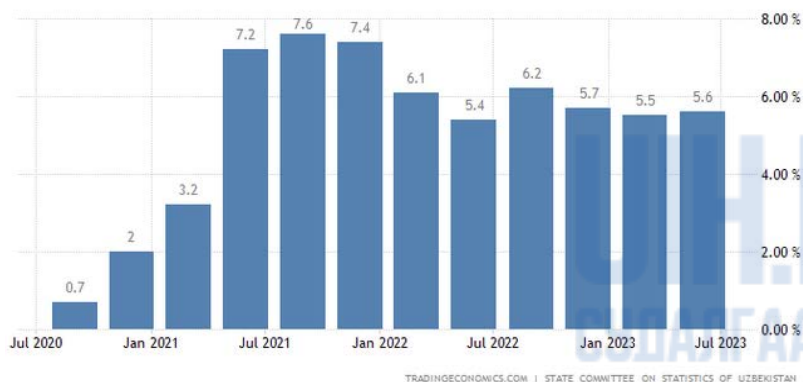
Зураг 7. Узбекистан Улсын 2013-2022 онуудын ДНБ (тэрбум ам.доллар)

Эх сурвалж: <https://tradingeconomics.com/uzbekistan/gdp-constant-prices>

Узбекистаны Төв банкны мэдээлснээр, ДНБ нь 2020 онд 0.7% байсан бол 2023 онд ДНБ-ий 5.6%-д хүрч өссөн үзүүлэлттэй байна. Тус улсын Засгийн газар ковид цар тахлын нөлөөгөөр хатуу хязгаарлалттай байсан бөгөөд хөгжлийн болон нийгмийн хөтөлбөрүүдэд санхүүжилт татсан нь эдийн засгийн тогтвортой өсөлтөд хувь нэмэр оруулсан гэж үздэг. 2021 оноос хойш цар тахлын хязгаарлалтыг арилгаснаар ДНБ нь 7.2-7.4% хүртэл өссөн байна. Энэ нь сэргээгдэх эрчим хүчний чадавхыг хөгжүүлэхэд ахиц дэвшил гарсан бөгөөд 4000 мвт нар, салхины хүчин чадлыг хөгжүүлэхийн тулд ГШХО-ыг татсан нь сэргээгдэх эрчим хүчийг 25 хувьд хүргэж, импортыг орлох, экспорт рүү чиглэсэн төслүүдийг хэрэгжүүлэхээр болсон байна.

Зураг 8. Узбекистан Улсын 2020-2023 онуудад ДНБ-ий эзлэх хувь

Эх сурвалж: <https://tradingeconomics.com/uzbekistan/gdp-constant-prices>

Узбекистаны ГШХО-д чиглэсэн бодлого

Узбекистан Улсад ажилгүйдэл, ядуурлын түвшин өндөр байгаагаас болж нийгмийн асуудлыг шийдвэрлэхэд чиглэсэн бодлого болох

үйлдвэржилтийг хурдасгах хөтөлбөрүүдэд илүү хөрөнгө оруулалтыг чиглүүлж, эдийн засгаа өсгөх бодлого баримталж байна. Өрсөлдөх чадвартай үйлдвэрлэлийн хүчин чадлыг бий болгох, дэд бүтцийг шинэчлэх, үйлчилгээний салбарыг өргөжүүлэх замаар ажлын байрыг нэмэгдүүлэх зорилготой. Хувийн хэвшлийн хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлэх, энэ хөрөнгө оруулалт нь дунд болон урт хугацааны эдийн засгийн тогтвортой байдлыг хангаж чадахуйц, бодлогын нэн тэргүүн зорилт гэж Засгийн газар тэмдэглэсэн байна. НҮБ-ын Худалдаа хөгжлийн бага хурал (*UNCTAD*) нь Узбекистаны хөрөнгө оруулалтын бодлогын талаарх дүгнэлтэд ГШХО-ыг сайжруулах 10 зөвлөмжийг⁴⁷ өгсөн байна. Үүнд: Гадаадын хөрөнгө оруулалтыг татах бодлого, удирдлагын зохицуулалт, татварын бодлого, бизнесийн өрсөлдөх чадварыг сайжруулах, хөрөнгө оруулалтад үзүүлэх хөнгөлөлт зэрэг асуудлуудыг хамруулжээ.

Гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтын хэмжээ (ГШХО) нь 2012 онд 0.7 тэрбум ам.долларт хүрсэн үзүүлэлттэй байсан бол 2022 онд 2.53 тэрбум ам.долларт хүрсэн бөгөөд 1.83 тэрбум ам.доллараар өссөн үзүүлэлттэй байна. 2018 онд ГШХО-ын хэмжээ 0.6 тэрбум ам. долларт хүрч уналтын үе байсан ч 2019 онд 2.32 тэрбум ам долларт хүрч огцом өссөн үзүүлэлтэй байна. Харин Ковид-19 цар тахлын үед (2020 онд) ГШХО-ын хэмжээ 1.73 тэрбум ам.долларт ч хүрсэн байсан ч 2021 онд эргэн сайжирснаар нийт 2.28 тэрбум ам.долларт хүрсэн үзүүлэлттэй байна.

Түүнчлэн, тус улсын гадагшаа чиглэсэн шууд хөрөнгө оруулалт 2023 оны 3 дугаар сард 9.6 сая ам.доллараар, гадаад үнэт цаасны портфель 14.5 сая ам.доллараар тус тус өссөн үзүүлэлтэй бөгөөд ДНБ нь 17.5 тэрбум ам.долларт хүрсэн байна.

Зураг 9. Узбекистан Улсын 2012-2022 онуудын ГШХО хэмжээ (тэрбум ам.доллар)

Эх сурвалж: Узбекистаны Төв банкны 2022 оны тайлан
https://cbu.uz/upload/medialibrary/b9e/qevg091sbd3dygeu0101kp2ezka24lvv/eng_BOP_IIP_EXD_4Q_2022.pdf

⁴⁷ <https://unctad.org/webflyer/investment-policy-review-uzbekistan>

2022 онд Узбекистан Улсад аж үйлдвэр, химийн салбар, банк санхүү, аялал жуулчлал, нисэхийн салбарт томоохон хөрөнгө оруулагчид шинээр орж ирсэн байна. Нүүрс, устөрөгчийн нөөц буурч, дэд бүтцээс үүдэлтэй эрчим хүчний хомстол бий болсон нь ногоон хөгжил, сэргээгдэх эрчим хүчийг дэмжихэд хүргэсэн байна. Нийт хөрөнгө оруулалтын салбарт аж үйлдвэрийн салбар 48%, сэргээгдэх эрчим хүчний салбар 12%-ийг тус тус эзэлдэг байна.

Түүнчлэн, хөрөнгө оруулалтаас орж ирэх урсгалыг нээж өгсөн нь үндсэн (*капитал*) хөрөнгө, үнэт цаасны зах зээлийн тухай хууль тогтоомжийг сайжруулж, ахиц дэвшил гарсан гэж үздэг байна.

ГШХО-ын эдийн засгийн үр ашгийг нэмэгдүүлэхийн тулд төрийн худалдан авалтыг ил тод, нээлттэй, төр, хувийн хэвшлийн гэрээний хэрэгжилтийн баталгаагаар хангах, хувийн болон оюуны өмчийн эрхийг үр дүнтэй хэрэгжүүлж байна.

Засгийн газар гол салбаруудын хөрөнгийн урсгалыг хянаж, экспортод чиглэсэн хөрөнгө оруулалтын төслүүдийг батлагдсан жагсаалтын дагуу дэмжих, Бизнесийн Омбудсман Институт (*IBO*) нь бизнес эрхлэгчдийн эрх, хууль ёсны ашиг сонирхлыг хамгаалах, гадаадын бизнес эрхлэгчдийн хоорондын маргааныг шийдвэрлэхэд дэмжлэг үзүүлэх, хууль эрх зүйн орчныг сайжруулах, хөрөнгө оруулагчдын эрх ашиг зөрчигчдөд торгууль ногдуулах, төрийн оролцоог бууруулах, төрийн өмчийг хувьчлах, монополь байдлыг арилгах, хувьцааны ашиг сонирхлыг чөлөөтэй байгуулах, захиран зарцуулах зэрэг асуудлуудыг оновчтой хэрэгжүүлж байна.

Тус улс нь ирэх 10 жилийн хугацаанд тус улс нь ДНБ-ийг 2 дахин өсгөх, сүүлийн 5 жилд 120 тэрбум ам.долларын хөрөнгө оруулалт, түүн дотор ГШХО-ыг 70 тэрбум ам.доллараар татан төвлөрүүлнэ гэсэн зорилт тавин төлөвлөж байна.

2020 онд Дэлхийн банкны группээс жил бүр эрхлэн гаргадаг “Бизнес эрхлэлтийн индекс” (*Doing Business*) судалгаагаар дэлхийн хэмжээнд байр эзлүүлж, эрэмбэлдэг байна. Энэ судалгаанаас үзэхэд, Узбекистан Улс нь нэг жилийн дотор 76 дугаар байрнаас 69 дүгээр байранд хүрч индекс нь 7-гоор ахисан үзүүлэлттэй байна.

*Хүснэгт 13. Дэлхийн банкны “Ease of doing Business” индексээр
Узбекистан Улсын эзэлсэн байр, авсан оноо (2016-2020)*

	2016	2017	2018	2019	2020
Байр	87	87	74	76	69
Оноо	62.60	63.03	66.33	67.40	69.9

Эх сурвалж: Дэлхийн банкны “Doing Business” (2016-2020)
<https://archive.doingbusiness.org/en/reports/global-reports/doing-business-reports>

Узбекистаны Засгийн газар индексийг 20 дугаар байранд хүргэхийн тулд эрх мэдэлтнүүдийн босоо тогтолцоо, хүнд суртал, авлига, хээл хахуулийг арилгах, хүний нөөцийг чадавхжуулах, төрийн бодлогыг сайжруулах, давхар валютын системийг халж, хөрөнгийн зах зээлийг хөгжүүлэх, хяналт тавих, хууль дээдлэх зарчмыг жигдрүүлэх зэрэг асуудлуудыг хөндөж тавьсаар байна.

Мөн Олон Улсын Валютын Сан (ОУВС)-гийн 2019 онд хийсэн судалгаагаар “Хөрөнгө оруулалтыг эх оронд нь буцаах журмыг хөнгөвчлөх, экспортын өртөг зардлыг бууруулах, цагаачлалын визний журмыг зөөлрүүлсэн зэрэг шинэчлэлийн алхамд эерэг нөлөө үзүүлсэн” гэж тайланд дурджээ.

Узбекистаны Засгийн газрын 2023 онд авч хэрэгжүүлэх стратеги төлөвлөгөөнд дараах 6 чиглэлийг тодорхойлжээ.⁴⁸

- төрийн удирдлагын шинэчлэлийг хэрэгжүүлэх;
- ЗГ-ын үйл ажиллагааны “нийгэм-төр” бэхжүүлэх;
- хүний эрх, эрх чөлөөг хангах, төрийн хуулиар хүлээсэн үүрэг;
- байгалийн нөөц, түүний дотор усыг хамгаалах;
- чөлөөт зах зээлийн өрсөлдөөнийг бий болгох, бизнес эрхлэхийг дэмжих;
- хөрөнгө оруулалтыг татах, ТӨҮГ, төрийн өмчийн банкнуудыг хувьчлах зэрэг асуудлуудыг дэвшүүлэн тавьсан байна.

Хөрөнгө оруулалт, үйлдвэр худалдааны яам⁴⁹ нь “Хөрөнгө оруулалт, хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагааны тухай” хуульд шинэчлэлт хийж, сайжруулснаар дараах давуу талууд гарсан гэж үзжээ.

Хөрөнгө оруулалтын эрх зүй орчныг шинэчилсэн байдлын давуу талууд:

1.Төрөөс үзүүлэх дэмжлэг үзүүлсэн

- хөрөнгө оруулагчдад татварын хөнгөлөлт болон хөрөнгө оруулалтын буцалтгүй тусламжийг олгосон.
- Бүгд Найрамдах Улсын гадаад дахь төрийн байгууллага, дипломат төлөөлөгчийн газар, консулын газрууд хөрөнгө оруулагч нарт зөвлөгөө өгөх, дэмжлэг туслалцаа үзүүлсэн байна.
- БНУЗУ-ын Ерөнхийлөгчийн дэргэдэх Зөвлөл нь гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгж (ГХОААН)-ийн бүрэн эрх, хууль ёсны ашиг сонирхлыг хамгаалах хүрээнд шүүхийн асуудлыг шийдвэрлэхэд туслалцаа үзүүлсэн байна.

⁴⁸ <https://www.worldbank.org/en/country/uzbekistan/overview#economy>

⁴⁹ <https://miit.uz/en/news/the-law-of-the-republic-of-uzbekistan-on-investment-and-investment-activities-the-next-step-to-improve-investment-climate-in-the-republic-of-uzbekistan>

2.Хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагаа, хөрөнгө оруулалтыг хамгаалах субъектийн эрхийг төрийн баталгаагаар дараах байдлаар хангасан.

- төрийн байгууллага, түүний албан тушаалтан хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагаанд хөндлөнгөөс оролцох эрхгүй байдлыг зохицуулсан.
- хөрөнгө оруулагчид хөрөнгө оруулалт хийсэн хөрөнгийг үнэ төлбөргүйгээр тэг хувиар шилжүүлсэн.
- хөрөнгө оруулалтын нөхцөлийг дордуулахгүй байхаар, 10 жилийн хугацаатай хөрөнгө оруулалт хийсэн өдрөөс эхлэн хуулийг дагаж мөрдсөн байна.

3.Гадаадын хөрөнгө оруулагчдад дараах нэмэлт эрхийг олгосон.

- Бүгд Найрамдах Улсын болон бусад хуулийн этгээд, хувь хүмүүс, ГХОААН-ийн банканд данс нээлгэх, хөрөнгө оруулах, захиран зарцуулах, гадаад валютаар зээл авах, эргэн төлөх тохиолдолд тус улсын түвшинд ГХОААН-ийг ялгаварлан гадуурхалгүй, адил тэгш эрхээр авч үзсэн.
- Гадаадын хөрөнгө оруулагчид болон түүний гэр бүлийн гишүүдийн оршин суух зөвшөөрлийг БНУЗУ-ын Ерөнхийлөгчийн зарлигаар “хөрөнгө оруулалтын виз”-ийг тодорхой хугацаанд олгосон байна.

4. ГХОААН-ийн хууль эрх зүйн асуудлыг дараах байдлаар тогтоосон.

- Гадаадын хөрөнгө оруулалтай аж ахуйн нэгж (ГХОААН)-ийн хувьцааны оролцоог дүрмийн сангийн 15 хувиас доошгүй (400 сая Узбекистаны мөнгөн тэмдэгт буюу 42000 ам.доллартай тэнцэх ханш) байхаар тодорхойлсон байна.
- ГХОААН-ийн үйлдвэрийн хэрэгцээнд оруулж ирсэн импортолсон эд хөрөнгийг 2 жилийн хугацаанд гаалийн албан татвараас чөлөөлсөн байна.
- Гадаадын хөрөнгө оруулагчдад газар тариалангийн бус газрын 50 хүртэл жилийн урт хугацаанд гэрээний дагуу түрээслэх эрхийг тус тус тусгасан байна.

2.4.БҮГД НАЙРАМДАХ ХЯТАД АРД УЛС

БНХАУ нь 2000 онд “Go Global” бодлогоо зарлан Дэлхийн худалдааны байгууллагад элсэж, 2013 онд “Нэг бүс, нэг зам” хөтөлбөрөө зарлан гадаадын хөрөнгө оруулагчдад томоохон боломжуудыг нээсэн байна. Улмаар 2019 онд БНХАУ-ын Төрийн зөвлөлөөс “Бизнесийн орчин сайжруулах тухай” 722 дугаар тогтоолыг баталж, тус тогтоолоор хууль дээдэлсэн, чөлөөт өрсөлдөөнийг дэмжиж, төрийн дарамт, хүнд суртлыг багасгах, гадаад дотоодын хөрөнгө оруулагч нарт ижил нөхцөл олгохоо амлаж, холбогдох хуулиудаараа бататган, XIV таван жилийн төлөвлөгөөндөө оруулжээ.

Энэ хүрээнд гадаадын хөрөнгө оруулалтыг 40-өөд жил зохицуулж ирсэн хууль, тогтоомжуудыг нэгтгэн Гадаадын хөрөнгө оруулалтын тухай хууль болон түүнийг хэрэгжүүлэх журмыг баталж, гадаадын хөрөнгө оруулагчдад бизнесийн таатай орчныг бий болгох хууль, эрх зүйн орчныг бүрдүүлж, тусгай зөвшөөрлийг цөөлөх, хяналтын тогтолцоонд инновац оруулах, чанарын өндөр түвшний үйлчилгээ үзүүлэх гэсэн шат дараалсан арга хэмжээг авч байна.

2.4.1 Хууль эрх зүйн орчин⁵⁰

Тус улсад гадаадын хөрөнгө оруулалтын асуудлыг 2019 оны 03 дугаар сарын 15-ны өдөр Бүх Хятадын Ардын Төлөөлөгчдийн Их хурлын II чуулганаар хэлэлцэн баталсан **“Гадаадын хөрөнгө оруулалтын тухай хууль”**-аар зохицуулж байна. Мөн 2019 оны 12 дугаар сарын 31-ний өдөр “БНХАУ-ын Гадаадын хөрөнгө оруулалтын тухай хуулийг хэрэгжүүлэх журам”-ыг баталжээ. Журамд Гадаадын хөрөнгө оруулалтын тухай хуулиар тодорхойлсон эрх зүйн үндсэн тогтолцоог нарийвчлан тусгасан. Гадаадын хөрөнгө оруулалтын тухай хууль, түүнийг хэрэгжүүлэх журам нь 2020 оны 01 дүгээр сарын 01-ний өдрөөс эхлэн хэрэгжиж эхэлсэн.

Гадаадын хөрөнгө оруулалтын тухай хууль нь хуучин үйлчилж байсан Гадаадын хөрөнгө оруулалтын гурван хуулийг (*the Law on Sino-Foreign Equity Joint Ventures, the Law on Wholly Foreign-Owned Enterprises, and the Law on Sino-Foreign Cooperative Joint Ventures*) нэгтгэж нэг хууль болгосон.

Хуулийн зорилго нь энэхүү хуулийн үйлчлэх хүрээг өргөтгөх, гадаадын хөрөнгө оруулалтыг идэвхтэй хөхиүлэн дэмжих, гадаадын хөрөнгө оруулалтын хууль ёсны эрх ашгийг хамгаалах, зохицуулалтыг хууль тогтоомжид нийцүүлэн хөгжүүлэх, шинээр хөрөнгө оруулалтыг татах, социалист зах зээлийн эдийн засгийн эрүүл хөгжлийг дэмжихэд оршиж байна.

“Гадаадын хөрөнгө оруулалт” гэдэг нь гадаад улсын хувь хүн, аж ахуйн нэгж, бусад байгууллага шууд болон шууд бусаар БНХАУ-ын нутаг дэвсгэрт хийсэн хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагааг хэлнэ.

“Гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгж” гэж БНХАУ-ын хууль тогтоомжийн дагуу бүртгүүлсний дараа БНХАУ-ын нутаг дэвсгэрт байгуулагдсан, гадаадын хөрөнгө оруулагчдын бүрэн буюу хэсэгчлэн хөрөнгө оруулалт хийсэн аж ахуйн нэгжийг хэлэх бөгөөд тус улс нь гадаадын хөрөнгө оруулагчдыг БНХАУ-ын дотоодын хөрөнгө оруулагчид тэдний хөрөнгө оруулалтад олгож буй таатай нөхцөлөөс дутуугүй нөхцөлөөр хангахыг чухалчилдаг байна.

⁵⁰ China's Investment Law Reform: Revolution or Evolution?

https://pureportal.spbu.ru/files/74449974/China_s_Investment_Law_Reform_Revolution_or_Evolution_.pdf

**Хүснэгт 14. БНХАУ-ын хөрөнгө оруулалтын тухай
хуулийн зохицуулалт⁵¹**

Зүйл	Хуулийн зохицуулалт
I бүлэг. Ерөнхий заалтууд	
1 дүгээр зүйл	Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улсын Гадаадын хөрөнгө оруулалтын тухай хууль (цаашид "хууль" гэх) нь нээлттэй байдлыг улам өргөжүүлэх, гадаадын хөрөнгө оруулалтыг эрчимтэй дэмжих зорилгоор Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улсын Үндсэн хуульд нийцүүлэн ийнхүү боловсруулсан болно. Гадаадын хөрөнгө оруулагчдын хууль ёсны эрх ашгийг хамгаалж, гадаадын хөрөнгө оруулалтын менежментийг сайжруулж, бүх талын нээлттэй, ил тод байх нөхцөлийг бүрдүүлж, социалист зах зээлийн эдийн засгийн эрүүл хөгжлийг дэмжихэд оршино.
2 дугаар зүйл	Энэхүү хууль нь Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улсын нутаг дэвсгэр ("БНХАУ-ын нутаг дэвсгэр") доторх гадаадын хөрөнгө оруулалтад үйлчилнэ. <i>Гадаадын хөрөнгө оруулалт</i> гэж гадаадын иргэн, аж ахуйн нэгж, бусад байгууллага ("гадаадын хөрөнгө оруулагч")-ын шууд болон шууд бусаар эрхэлж буй хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагааг хэлнэ, үүнд дараах нөхцөл байдал орно. 1. Гадаадын хөрөнгө оруулагч нь БНХАУ-ын нутаг дэвсгэрт бие даан болон бусад хөрөнгө оруулагчтай хамтран гадаадын хөрөнгө оруулалттай үйлдвэр байгуулах; 2. Гадаадын хөрөнгө оруулагч нь БНХАУ-ын нутаг дэвсгэрт байгаа аж ахуйн нэгжийн хувьцаа, өмч, эд хөрөнгийн хувьцаа болон бусад ижил төстэй эрх, ашиг сонирхлыг олж авах; 3. Гадаадын хөрөнгө оруулагч нь БНХАУ-ын нутаг дэвсгэрт бие даан болон бусад хөрөнгө оруулагчтай хамтран шинээр төсөл эхлүүлэх хөрөнгө оруулалт хийх; болон 4. Гадаадын хөрөнгө оруулагч нь хууль, захиргааны дүрэм, Төрийн зөвлөлийн дүрэмд заасан бусад хэлбэрээр хөрөнгө оруулалт хийх. <i>Гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгж</i> гэж БНХАУ-ын хууль тогтоомжийн дагуу БНХАУ-ын нутаг дэвсгэрт бүртгэлтэй, гадаадын хөрөнгө оруулагчийн бүрэн буюу хэсэгчлэн хөрөнгө оруулалт хийсэн аж ахуйн нэгжийг хэлнэ.
3 дугаар зүйл	Төр нь нээлттэй байх төрийн үндсэн бодлогыг баримталж, гадаадын хөрөнгө оруулагчдыг БНХАУ-ын нутаг дэвсгэрт хөрөнгө оруулалт хийхийг дэмжинэ. Төрөөс хөрөнгө оруулалтыг дэмжих бодлогыг хэрэгжүүлж, гадаадын хөрөнгө оруулалтыг дэмжих механизмыг бүрдүүлэх, боловсронгуй болгох, зах зээлийн тогтвортой, ил тод, урьдчилан харж болохуйц, тэгш нөхцөлийг бүрдүүлнэ.

⁵¹ https://en.ndrc.gov.cn/policies/202105/t20210527_1281403.html

4 дүгээр зүйл	Төр нь гадаадын хөрөнгө оруулалтад үндэсний журам болон сөрөг жагсаалтын (scheme of pre-establishment national treatment plus negative list) тогтолцоог хэрэгжүүлнэ. Өмнөх догол мөрд заасны дагуу <i>үндэсний журам</i> гэж гадаадын хөрөнгө оруулагчид болон тэдний хөрөнгө оруулалтад дотоодын хөрөнгө оруулагчдад олгосон нөхцөлөөс дордуулахгүй байх зохицуулалтыг; <i>сөрөг жагсаалт</i> гэдэг нь төрөөс тогтоосон тодорхой салбарт гадаадын хөрөнгө оруулалтыг нэвтрүүлэх тусгай захиргааны арга хэмжээг хэлнэ. Төрөөс гадаадын хөрөнгө оруулалтад сөрөг жагсаалтаас гадна үндэсний журам тогтооно. Сөрөг жагсаалтыг Төрийн Зөвлөл эсвэл түүний зөвшөөрсний дагуу гаргана. Хэрэв БНХАУ-ын байгуулсан, эсхүл нэгдэн орсон аливаа олон улсын гэрээ, хэлэлцээрийн дагуу гадаадын хөрөнгө оруулагчид илүү давуу эрх олгох нөхцөлтэй заасан бол уг гэрээ, хэлэлцээрийн холбогдох заалтыг дагаж мөрдөнө.
5 дугаар зүйл	БНХАУ-ын нутаг дэвсгэрт гадаадын хөрөнгө оруулагчдын хөрөнгө оруулалт, орлого болон бусад хууль ёсны эрх ашгийг төр хуулиар хамгаална.
6 дугаар зүйл	БНХАУ-ын нутаг дэвсгэрт хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагаа явуулж буй гадаадын хөрөнгө оруулагчид болон гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгжүүд БНХАУ-ын хууль тогтоомжийг дагаж мөрдөх бөгөөд Хятад улсын аюулгүй байдалд сөргөөр нөлөөлөх, нийтийн ашиг сонирхлыг хохироох үйл ажиллагаа явуулахыг хориглоно.
7 дугаар зүйл	Төрийн зөвлөлийн дэргэдэх Худалдаа хөрөнгө оруулалтын эрх бүхий хэлтэс нь ажил үүргийнхээ хуваарийн дагуу гадаадын хөрөнгө оруулалтыг дэмжих, хамгаалах, удирдах; Төрийн зөвлөлийн харьяа холбогдох бусад хэлтэс ажил үүргийнхээ хүрээнд гадаадын хөрөнгө оруулалтыг дэмжих, хамгаалах, удирдах ажлыг хариуцна. Орон нутгийн засаг захиргааны харьяа муж болон түүнээс дээш түвшний хэлтэс нь гадаадын хөрөнгө оруулалтыг хөхиүлэн дэмжих, хамгаалах, зохицуулах ажлыг Ардын Засгийн газраас тогтоосон хууль тогтоомжийн дагуу гүйцэтгэнэ.
8 дугаар зүйл	Гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгжийн ажилтан нь хуульд заасны дагуу үйлдвэрчний эвлэл байгуулж, үйлдвэрчний эвлэлийн үйл ажиллагаа явуулж, хууль ёсны эрх, ашиг сонирхлоо хамгаална. Гадаадын хөрөнгө оруулалттай үйлдвэр нь үйлдвэрчний эвлэлийнхээ холбогдох үйл ажиллагаа явуулах шаардлагатай нөхцөлийг хангаж ажиллана.
II бүлэг. Хөрөнгө оруулалтыг дэмжих	
9 дүгээр зүйл	Аж ахуйн нэгжийн хөгжлийг дэмжих аливаа үндэсний бодлого нь албан ёсны гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгжид нэгэн адил үйлчилнэ.

10 дугаар зүйл	Гадаадын хөрөнгө оруулалттай холбоотой хууль тогтоомж, дүрэм журам боловсруулахдаа гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгжийн санал хүсэлтийг зохих журмын дагуу авна. Гадаадын хөрөнгө оруулалттай холбоотой баримт бичиг, шүүхийн шийдвэрийн баримт бичгийг хуульд заасан журмын дагуу хэвлэн нийтлүүлнэ.
11 дүгээр зүйл	Төр нь гадаадын хөрөнгө оруулалтад үйлчлэх үйлчилгээний тогтолцоог бүрдүүлэн, боловсронгуй болгож, гадаадын хөрөнгө оруулагчид болон гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгжүүдэд хууль тогтоомж, бодлого, арга хэмжээ, хөрөнгө оруулалтын төслийн мэдээлэл болон бусад асуудлаар зөвлөгөө, үйлчилгээ үзүүлнэ.
12 дугаар зүйл	Төр нь бусад улс орон, бүс нутаг, олон улсын байгууллагуудтай хөрөнгө оруулалтыг дэмжих олон талт болон хоёр талын хамтын ажиллагааны механизмыг бий болгож, хөрөнгө оруулалтын чиглэлээр олон улсын солилцоо, хамтын ажиллагааг идэвхжүүлнэ.
13 дугаар зүйл	Төр нь шаардлагатай бол гадаадын хөрөнгө оруулалтыг дэмжих, нээлттэй байдлыг өргөжүүлэх зорилгоор эдийн засгийн тусгай бүс байгуулах, эсхүл тодорхой чиглэлээр гадаадын хөрөнгө оруулалтын талаар туршилтын бодлого, арга хэмжээ явуулж болно.
14 дүгээр зүйл	Төр нь улс үндэсний эдийн засаг, нийгмийн хөгжлийн шаардлагын дагуу гадаадын хөрөнгө оруулагчдыг тодорхой үйлдвэр, салбар, чиглэлээр хөрөнгө оруулалт хийхийг урамшуулан чиглүүлж болно. Гадаадын хөрөнгө оруулагчид болон гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгжүүд холбогдох хууль тогтоомж, Төрийн зөвлөлийн шийдвэрийн дагуу хөнгөлөлт эдлэж болно.
15 дугаар зүйл	Гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгжүүд хуулийн дагуу стандарт тогтооход тэгш оролцох боломжийг төр баталгаажуулж, стандарт тогтоох тухай мэдээллийн ил тод байдал, нийгмийн хяналтыг сайжруулна. Төрөөс заавал дагаж мөрдөх стандарт нь гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгжүүдэд нэгэн адил хамаарна.
16 дугаар зүйл	Гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгжүүд төрийн худалдан авах ажиллагааны үйл ажиллагаанд шударга өрсөлдөөний зарчмаар оролцох боломжийг төр баталгаажуулна. БНХАУ-ын нутаг дэвсгэрт гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгжийн үйлдвэрлэсэн бүтээгдэхүүн, үйлчилгээг засгийн газрын худалдан авалтад тэгш хамруулж, адил тэгш харьцана.
17 дугаар зүйл	Гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгж нь хувьцаа, компанийн бонд болон бусад үнэт цаасыг нийтэд санал болгох, эсхүл бусад аргаар санхүүжилт хийж болно.
18 дугаар зүйл	Орон нутгийн засаг захиргаа нь мужийн түвшний буюу түүнээс дээш түвшинд хууль тогтоомж, захиргааны дүрэм, орон нутгийн дүрэм журмын дагуу гадаадын хөрөнгө оруулалтыг дэмжих, хөнгөвчлөх бодлогыг холбогдох хууль тогтоомжийн хүрээнд боловсруулж болно.

19 дүгээр зүйл	Бүх шатны Ардын засгийн газар, түүний харьяа холбогдох албад нь таатай, үр ашигтай, нээлттэй байх зарчмын дагуу асуудлыг зохицуулах журмыг сайжруулж, үр ашгийг дээшлүүлж, төрийн үйлчилгээг оновчтой болгож, гадаадын хөрөнгө оруулалтад үзүүлэх үйлчилгээг улам боловсронгуй болгоно. Холбогдох эрх бүхий албад гадаадын хөрөнгө оруулалттай холбоотой удирдамж бэлтгэн хэвлэн нийтэлж, гадаадын хөрөнгө оруулагчид болон гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгжүүдийг мэдээллийн үйлчилгээгээр хангана.
III бүлэг. Хөрөнгө оруулалтын хамгаалалт	
20 дугаар зүйл	Төр нь гадаадын хөрөнгө оруулагчдын оруулсан хөрөнгө оруулалтыг хураан авах ёсгүй. Онцгой нөхцөлд нийтийн ашиг сонирхлын үүднээс гадаадын хөрөнгө оруулагчдын оруулсан хөрөнгө оруулалтыг хуульд заасны дагуу төрөөс хурааж авах буюу буцаан авч болно. Энэ тохиолдолд өмчлөх эрхийг хууль ёсны дагуу шударга явуулж, зохих нөхөн төлбөрийг цаг тухайд нь олгоно.
21 дүгээр зүйл	Гадаадын хөрөнгө оруулагч өөрийн оруулсан хувь нэмэр, ашиг, хөрөнгийн орлого, хөрөнгийг захиран зарцуулснаас олсон орлого, оюуны өмчийн эрхийн төлбөр, хууль ёсны дагуу олсон нөхөн төлбөр, татан буугдсанаас олох орлого зэргийг хуульд заасны дагуу БНХАУ-ын нутаг дэвсгэрт юань, эсхүл гадаад валютаар дотоодод болон гадагш чөлөөтэй шилжүүлж болно.
22 дугаар зүйл	Төр нь гадаадын хөрөнгө оруулагч, гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгжийн оюуны өмчийн эрхийг хамгаалах, оюуны өмчийн эрх эзэмшигч, холбогдох эрх эзэмшигчийн хууль ёсны эрх, ашиг сонирхлыг хамгаалах; оюуны өмчийн эрхийг зөрчсөн тохиолдолд хуулийн дагуу хариуцлага хүлээлгэнэ.
23 дугаар зүйл	Захиргааны алба, түүний ажилтан албан үүргээ гүйцэтгэх явцад олж авсан гадаадын хөрөнгө оруулагч, гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгжийн арилжааны нууцыг бусдад задруулах, хууль бусаар мэдээлэл өгөхийг хориглоно.
24 дүгээр зүйл	Бүх шатны Ардын засгийн газар, тэдгээрийн алба, хэлтэс нь гадаадын хөрөнгө оруулалтын шаардагдах баримт бичгийг боловсруулахдаа холбогдох хууль тогтоомжийг дагаж мөрдөнө. Холбогдох хууль тогтоомж байхгүй тохиолдолд бүх шатны Ардын засгийн газар, тэдгээрийн холбогдох алба, хэлтэс нь гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгжийн хууль ёсны эрх, ашиг сонирхлыг хохироох, түүнд нэмэлт үүрэг хүлээх, зах зээлд нэвтрэх, гарах нөхцөлийг тогтоох, эсвэл гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгжийн аливаа хэвийн үйлдвэрлэл, үйл ажиллагаанд хөндлөнгөөс оролцохыг тус тус хориглоно.

25 дугаар зүйл	Орон нутгийн бүх шатны засаг захиргаа, тэдгээрийн холбогдох хэлтэс нь гадаадын хөрөнгө оруулагчид болон гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгжүүдийн өмнө хүлээсэн үүргээ биелүүлж, хууль тогтоомжийн дагуу байгуулсан бүх гэрээг гүйцэтгэнэ. Үндэсний эрх ашиг, нийтийн ашиг сонирхлын үүднээс аливаа үүрэг, гэрээг өөрчлөх шаардлагатай бол хуулиар тогтоосон эрх мэдэл, журмыг баримтлан, гадаадын хөрөнгө оруулагч, гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгжид учирсан хохирлыг хуульд заасны дагуу барагдуулна.
26 дугаар зүйл	Төр нь гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгжид гомдол гаргах механизмыг бий болгож, гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгж, тэдгээрийн хөрөнгө оруулагчдаас ирүүлсэн санал, гомдлыг цаг тухайд нь шийдвэрлэж, холбогдох арга хэмжээг авах ажлыг зохицуулна. Гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгж, хөрөнгө оруулагч нь тухайн захиргааны хэлтэс, ажилтны аливаа гаргасан шийдвэр нь түүний хууль ёсны эрх, ашиг сонирхлыг зөрчсөн гэж үзвэл гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгжид гомдол гаргах механизмаар дамжуулан шийдвэрлүүлэхийг хүсч болно. Гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгж, түүний хөрөнгө оруулагч нь захиргааны байгууллага, ажилтны аливаа захиргааны шийдвэр нь хууль ёсны эрх, ашиг сонирхлыг нь зөрчсөн гэж үзвэл гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгжийн талаар гомдлын механизмаар дамжуулан шийдвэрлэхээс гадна Захиргааны хэрэг хянан шийдвэрлэх байгууллагад өргөдөл гаргах, эсхүл захиргааны хэрэг үүсгэж болно.
27 дугаар зүйл	Гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгж нь хууль тогтоомж, дүрэм, журамд заасны дагуу холбогдох үйл ажиллагаа явуулах, гишүүнийхээ хууль ёсны эрх, ашиг сонирхлыг хамгаалах танхим, холбоог хууль ёсоор байгуулж, сайн дураараа нэгдэж болно.
IV бүлэг. Хөрөнгө оруулалтын менежмент	
28 дугаар зүйл	Гадаадын хөрөнгө оруулагчдын хөрөнгө оруулахыг хязгаарласан жагсаалт (цаашид "сөрөг жагсаалт" гэх)-аар хориглосон аливаа салбарт хөрөнгө оруулахыг хориглоно. Сөрөг жагсаалтаар хязгаарлагдсан аливаа салбарт гадаадын хөрөнгө оруулагчид сөрөг жагсаалтад заасан хөрөнгө оруулалтын нөхцөлийг дагаж мөрдөнө. Сөрөг жагсаалтад ороогүй салбарын гадаадын хөрөнгө оруулалтыг дотоодын хөрөнгө оруулалттай адил тэгш авч үзэх зарчмаар явуулна.
29 дүгээр зүйл	Гадаадын хөрөнгө оруулалтыг нэвтрүүлэх явцад гадаадын хөрөнгө оруулалтын төслийг баталгаажуулах, бүртгэлд оруулах шаардлагатай бол хуулийн холбогдох заалтыг баримтална.

30 дугаар зүйл	Хуульд заасны дагуу тусгай зөвшөөрөл авах шаардлагатай үйлдвэрлэл, үйлчилгээний салбарт гадаадын хөрөнгө оруулагч хөрөнгө оруулах тохиолдолд тусгай зөвшөөрөл олгох үйл ажиллагааг хуульд заасан журмын дагуу гүйцэтгэнэ. Хууль, захиргааны аливаа журамд өөрөөр заагаагүй бол гадаадын хөрөнгө оруулагчаас тусгай зөвшөөрөл хүссэн өргөдлийг дотоодын хөрөнгө оруулалтын нэгэн адил нөхцөл, журмын дагуу хянан хэлэлцэнэ.
31 дүгээр зүйл	Гадаадын хөрөнгө оруулалттай ажахуйн нэгжийн зохион байгуулалтын хэлбэр, бүтэц зохион байгуулалт, үйл ажиллагааны стандарт нь БНХАУ-ын Компанийн тухай хууль, БНХАУ-ын Нөхөрлөлийн тухай хууль болон бусад хуульд заасан зохицуулалтыг мөрдөнө.
32 дугаар зүйл	Гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгж нь үйлдвэрлэл, ашиглалтын үйл ажиллагаа явуулахдаа хууль, захиргааны журамд заасан хөдөлмөр хамгаалал, нийгмийн даатгалын холбогдох заалтыг дагаж мөрдөх, татвар, нягтлан бодох бүртгэл, гадаад валютын болон бусад асуудлыг хууль, захиргааны журам, холбогдох заалтын дагуу шийдвэрлэх бөгөөд төрийн эрх бүхий байгууллагаас хууль журмын хүрээнд тавих хяналт, шалгалтад хамрагдана
33 дугаар зүйл	БНХАУ-ын нутаг дэвсгэр дээр нэгдэн нийлэх замаар компани худалдаж авсан, эсхүл бусад аргаар үйл ажиллагаагаа нэгтгэн хамтарч томоохон аж ахуйн нэгж болсон гадаадын хөрөнгө оруулагчид БНХАУ-ын Монополийн эсрэг хуульд заасны дагуу аж ахуйн нэгжийн шалгалтад хамрагдана.
34 дүгээр зүйл	Гадаадын хөрөнгө оруулалтын мэдээллийн тайлагналын тогтолцоог төр бүрдүүлнэ. Гадаадын хөрөнгө оруулагч буюу гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгжүүд хөрөнгө оруулалтын мэдээллээ аж ахуйн нэгжийн бүртгэлийн систем, зээлийн мэдээллийн нэгдсэн системээр дамжуулан Худалдааны эрх бүхий хэлтэст ирүүлнэ. Тайлагнаж буй гадаадын хөрөнгө оруулалтын мэдээллийн агуулга, хамрах хүрээг зайлшгүй байх зарчмын дагуу тогтооно; хэлтэс хоорондын мэдээлэл солилцох замаар олж авсан хөрөнгө оруулалтын мэдээллийг дахин ирүүлэх шаардлагагүй.
35 дугаар зүйл	Төр нь гадаадын хөрөнгө оруулалтын аюулгүй байдлын хяналтын тогтолцоог бий болгох бөгөөд үүний дагуу үндэсний аюулгүй байдалд нөлөөлж буй болон нөлөөлөх боломжтой аливаа гадаадын хөрөнгө оруулалтын аюулгүй байдалд хяналт тавина. Хуульд заасны дагуу аюулгүй байдлын хяналт, шалгалтаар гаргасан шийдвэр нь эцсийнх байна.
V бүлэг. Хуулийн хариуцлага	
36 дугаар зүйл	Гадаадын хөрөнгө оруулагч нь сөрөг жагсаалтаар хориглосон салбарт хөрөнгө оруулсан тохиолдолд холбогдох эрх бүхий газар тухайн хөрөнгө оруулагчид тогтоосон хугацаанд хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагаагаа зогсоохыг шаардах; тогтоосон хугацаанд хувьцаа, хөрөнгийг захиран зарцуулах, бусад шаардлагатай арга хэмжээ авахыг даалгах; хөрөнгө оруулалт хийхээс өмнөх нэр төрийг сэргээх; хууль бусаар олсон ашиг орлого байгаа бол түүнийг нь хураах зэрэг арга хэмжээ авна.

	Гадаадын хөрөнгө оруулагчийн хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагаа нь сөрөг жагсаалтад заасан нэвтрэх эрхийг хязгаарлах нөхцөлийг зөрчсөн тохиолдолд холбогдох эрх бүхий хэлтэс нь хөрөнгө оруулагчид тогтоосон хугацаанд залруулга хийхийг тушаах; дээр дурдсан шаардлагыг биелүүлэхэд шаардлагатай арга хэмжээг авах; гадаадын хөрөнгө оруулагч нь тогтоосон хугацаанд шаардлагыг биелүүлээгүй тохиолдолд өмнөх хэсэгт заасан арга хэмжээг авна. Гадаадын хөрөнгө оруулагчийн хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагаа сөрөг жагсаалтад заасан аливаа нөхцөлийг зөрчсөн тохиолдолд дээрх хөрөнгө оруулагч нь өмнөх хоёр хэсэгт заасан арга хэмжээг авахуулахаас гадна хуулийн дагуу зохих хариуцлага хүлээнэ.
37 дугаар зүйл	Гадаадын хөрөнгө оруулагч, гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгж энэ хуулийн заалтыг зөрчиж, гадаадын хөрөнгө оруулалтын мэдээллийн тайлагналын системийн шаардлагын дагуу хөрөнгө оруулалтын мэдээллээ тайлагнаагүй тохиолдолд холбогдох эрх бүхий газраас тогтоосон хугацаанд алдааг залруулахыг шаардана; хэрэв шаардлагыг хугацаанд нь биелүүлээгүй тохиолдолд 100,000 юанаас багагүй, эсхүл 500,000-аас илүүгүй юанийн торгууль ногдуулна.
38 дугаар зүйл	Аливаа хууль тогтоомж зөрчсөн гадаадын хөрөнгө оруулагчид болон гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгжийг хуулийн дагуу шалган, зохих арга хэмжээ авч, холбогдох хуулийн дагуу зээлийн мэдээллийн системд бүртгэнэ.
39 дүгээр зүйл	Захиргааны холбогдох ажилтан нь гадаадын хөрөнгө оруулалтыг дэмжих, хамгаалах, удирдахтай холбоотой аливаа үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх явцдаа өөрийн чиг үүрэг, эрх мэдлээ урвуулан ашигласан, үүргээ умартсан, хувийн ашиг сонирхлын үүднээс хууль бус үйлдэл гаргасан, ажил үүргээ гүйцэтгэх явцад олж авсан нууцлах шаардлагатай мэдээллийг бусдад задруулсан, хууль бусаар олгосон тохиолдолд хуульд заасан зохих хариуцлага хүлээлгэх; гэмт хэрэг үйлдсэн бол эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэнэ.
VI бүлэг. Нэмэлт заалтууд	
40 дүгээр зүйл	Аливаа улс орон, бүс нутаг нь хөрөнгө оруулалтын хувьд, БНХАУ-ын эсрэг ялгаварлан гадуурхах, хориглох, хязгаарлах арга хэмжээ авах эсхүл түүнтэй адилтгах бусад үйл ажиллагаа явуулсан тохиолдолд Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улс тухайн улс, бүс нутгийн эсрэг зохих арга хэмжээг авч болно.
41 дүгээр зүйл	Банк санхүү, үнэт цаас, даатгал зэрэг санхүүгийн салбарт хөрөнгө оруулагч, эсхүл БНХАУ-ын нутаг дэвсгэр дэх үнэт цаас, валютын зах зээл зэрэг санхүүгийн зах зээлд оролцож буй гадаадын хөрөнгө оруулагчдын хувьд, төрөөс ямар нэгэн шаардлага тавьсан тохиолдолд түүнийг дагаж мөрдөнө.
42 дугаар зүйл	Уг хуулийг 2020 оны 01 дүгээр сарын 01-ний өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.

2.4.2. Хөрөнгө оруулалтын эрх зүй орчны шинэчлэлт⁵²

1.Өмнө нь хүчин төгөлдөр үйлчилж байсан гурван хуулийг нэгтгэж нэг болгосон нь илүү ойлгомжтой болгосноос гадна гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуй нэгж нь *Компанийн тухай хууль* болон *Нөхөрлөлийн тухай хуулийн* шаардлагын дагуу засаглалаа шинэчлэх шаардлагатай болсон нь хятад компанийн соёлыг ойлгоход хөрөнгө оруулагч нарт илүү ойлгомжтой болж байна.

2.Тус хуулийн дагуу “pre-establishment national treatment” болон “negative list management” гэсэн бодлого хэрэгжиж эхлэхээр болсон байна. “national treatment” бодлого нь манай хөрөнгө оруулалтын хуульд байх үндэсний хөрөнгө оруулагчаас дор нөхцөл олгохгүй гэсэн ойлголт бол “negative list management” нь зарим салбарт гадаадын хөрөнгө оруулалтыг төрийн зөвшөөрлийн үндсэн дээр оруулахаар болсон байна. Хязгаарлалттай салбарын жагсаалтыг жил бүр шинэчилж байгаа бөгөөд 2023 онд шинэчилж нийт 27 чиглэлийг хамруулсан нь өмнөх (2015 онд 93, 2017 онд 63, 2018 онд 48, 2019 онд 40, 2021 онд 33, 2022 онд 31) оноос багасжээ. Ийнхүү жил бүр хязгаарлалттай салбарын жагсаалтыг цөөрүүлж байгаа нь хөрөнгө оруулалт татах салбарыг илүү өргөн хүрээтэй, нээлттэй болгоход чухал ач холбогдолтой юм.

3.Төрийн зүгээс хязгаарлалттай салбараа жагсаасан Negative list-ийн адил Гадаадын хөрөнгө оруулалтыг дэмжих салбарын жагсаалтыг 2019 онд шинэчлэн баталсан. Тус хөрөнгө оруулалтыг дэмжих салбарын жагсаалт нь 415 нэр бүхий салбарыг багтаасан үндэсний хэмжээний, төв, баруун, зүүн хойд бүсийн 22 аймагт зориулан гаргасан 693 нэр бүхий салбарыг багтаасан бүс нутгийн гэсэн хоёр төрөлтэй байна. Тухайн хөрөнгө оруулалтыг дэмжих салбарт багтсан салбарт үйл ажиллагаа явуулбал тодорхой хэмжээний татвар урамшууллын бодлогыг төрийн зүгээс үзүүлэхээр амласан.

4.Гадаадын хөрөнгө оруулалтын хуульд гадаадын хөрөнгө оруулалтыг дэмжих, хамгаалах гэсэн тусгай бүлэг орж гадаадын хөрөнгө оруулагч нарт аль болох таатай, аюулгүй нөхцөл олгохыг эрмэлзсэн төдийгүй төрийн зүгээс технологи дамжуулах, хамтрах шаардлага тавихгүй, оюуны өмчийг хамгаалахаар заасан.

5.Төрийн албан хаагчдын зүгээс гадаадын хөрөнгө оруулагчдын худалдааны нууцыг хамгаалах, бусдад задруулахаас татгалзах эрхийг олгосон төдийгүй төрийн албан хаагч нь өөрийн эрхээ хэтрүүлсэн, албан

⁵² Дэлэгийн Энхгэрэл: БНХАУ-ын гадаадын хөрөнгө оруулалтын эрх зүйн орчин болон анхаарах заримт асуудал (нийтлэл)
https://legaldata.mn/b/978?fbclid=IwAR2xy_vqmPR-EwaveP9jKmMglv3wuNVWonatjU6xykRNHwStSnph eZ5-r9Y

тушаалаа урвуулан ашиглаж хөрөнгө оруулагчийн худалдааны нууцыг хууль бусаар бусдад задруулсан, хувьдаа ашигласан бол хуулийн дагуу хариуцлага хүлээлгэхийн сацуу тус үйлдэл нь гэмт хэргийн шинжтэй бол эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээр заасан байна.

6.Төрийн зүгээс гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуй нэгжийн гомдлыг шуурхай авч хэлэлцэх тусгай гомдлын тогтолцоо бий болгоно хэмээн заасан.

7.Хэдийгээр Гадаадын хөрөнгө оруулалтын хуульд нэн таатай нөхцөл олон заалтаар олгогдсон боловч Үндэсний аюулгүй байдал болон монополийн эсрэг хяналтыг хатуу хийх, тус үйл ажиллагаатай холбоотой гарсан шийдвэр эцсийнх бөгөөд давж заалдах боломжгүй гэж хатуу заасан төдийгүй аливаа улс, бүс нутгийн зүгээс БНХАУ-ын эсрэг аливаа хэлбэрийн хориг арга хэмжээ, хязгаарлалт тавивал тус арга хэмжээтэй ижил төрлийн арга хэмжээг тус улс, бүс нутгийн эсрэг БНХАУ-ын зүгээс авч хэрэгжүүлэх болно гэж товч тодорхой заасан байна.

8.Татварын орчин. БНХАУ татварын worldwide суурьтай улсын нэг, аж ахуй нэгжийн орлогын албан татвар 25 хувь боловч зарим чөлөөт бүс эсвэл хөрөнгө оруулалтыг дэмжих салбарт үйл ажиллагаа явуулж буй аж ахуй нэгжид 15 хувь хүртэл татварын хөнгөлөлт үзүүлдэг байна. Манай хоёр улсын хувьд **Давхар татварын гэрээтэй**⁵³ тул тус гэрээнд заасан татваруудын хувьд давхардуулан төлөх эрсдэлээс ангид байх боломжтой. Хувь хүний орлогын албан татвар нь бүс нутгаасаа хамаарч 3-45 хувь, нийгмийн даатгалын шимтгэл 40 хувь хүртэл шатлалтай байна.

9.Маргаан шийдвэрлэлт. Тус улс нь эрх зүйн дэглэмийн хувьд Эх газрын эрх зүйн бүлд хамаарагддаг, эрх зүйн орчин, түүн дундаа иргэн, арилжааны салбарын эрх зүйн орчин Герман улсын хуулийн суурьтай тул ерөнхийдөө манай улсын маргаан шийдвэрлэх ажиллагаатай төстэй. Маргааны харьяаллын хувьд шүүхийн онцгой харьяалалд хамаарахгүй бол шүүхээс гадна арбитр, эвлэрүүлэн зуучлагчаар маргаанаа шийдвэрлүүлэхийг зөвшөөрдөг.

10.Гадаад улсын шүүх, арбитрын шийдвэрийн биелэлт. БНХАУ-ын хуульд гадаад улсын шүүхийн шийдвэрийг хүлээн зөвшөөрч, биелүүлэхэд үндсэндээ хоёр дэглэм үйлчилж байх бөгөөд нэг нь эрх зүйн харилцан туслалцаа үзүүлэх гэрээний дагуу шийдвэрийг хүлээн зөвшөөрч, биелүүлэх, удаах нь хоёр улс харилцан бие биеийнхээ шүүхийн шийдвэрийг хүлээн зөвшөөрөх зарчмын дагуу хүлээн зөвшөөрч, биелүүлж байна.

⁵³ Монгол Улс болон БНХАУ-ын хооронд “Орлого ба хөрөнгийн татварыг давхардуулж ногдуулахгүй байх, татвар төлөхөөс зайлсхийх явдлаас урьдчилан сэргийлэх тухай хэлэлцээр”-ийг 1991 оны 08 дугаар сарын 26-ний өдөр байгуулж, 1993 оны 01 дүгээр сарын 01-ний өдрөөс эхлэн хүчин төгөлдөр мөрдөж эхэлсэн байна.

2.4.3.Хуулийн шинэчлэлтийн, тус улсын эдийн засагт үзүүлсэн нөлөөлөл

БНХАУ-ын хөрөнгө оруулалт, бизнесийн эрх зүйн орчин сүүлийн жилүүдэд нэн таатай байгааг Дэлхийн банкны тайланд баталгаажуулж, 2020 оны тайланд Гадаадын хөрөнгө оруулалтын эрх зүйн орчноороо өмнөх жилээс 14 байраар огцом үсэрч 31 дүгээр байранд орсон байна.⁵⁴

Хүснэгт 15. Дэлхийн банкны “Ease of doing Business” индексээр Хятад Улсын эзэлсэн байр, авсан оноо (2016-2020)

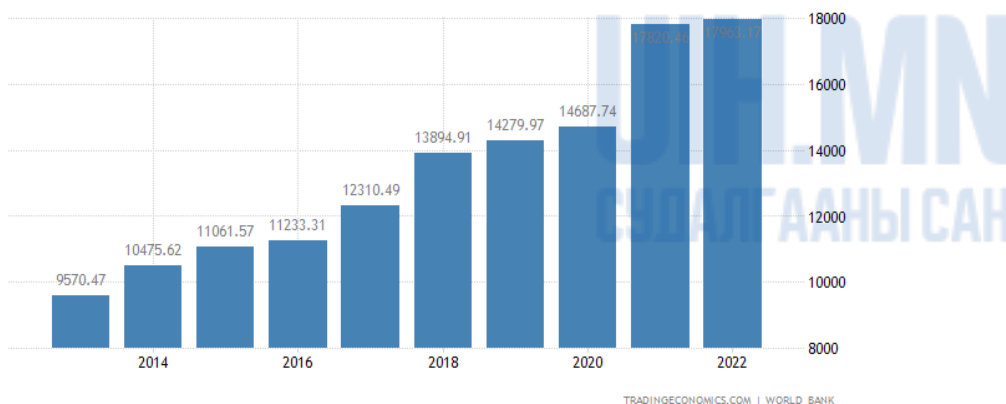
	2016	2017	2018	2019	2020
Байр	84	78	78	46	31
Оноо	62.93	64.28	65.29	73.64	77.9

Эх сурвалж: сурвалж: Дэлхийн банкны “Doing Business” (2016-2020)
<https://archive.doingbusiness.org/en/reports/global-reports/doing-business-reports>

Эрх зүйн орчны шинэчлэл нь эдийн засгийн хөгжилд ихээхэн эерэг нөлөө үзүүлжээ. Эдийн засгийн тоон үзүүлэлтээс харвал хууль батлагдсанаас хойш 2020-2022 онд тасралтгүй өссөн үзүүлэлттэй байна.

Дэлхийн банкны албан ёсны мэдээллээр Хятадын дотоодын нийт бүтээгдэхүүн (ДНБ)-ий хэмжээ 2018 онд 13,894.91 тэрбум ам.доллар байсан бол 2021 онд 17,820.46 тэрбум ам.доллар, 2022 онд 17,963.17 болж өссөн үзүүлэлттэй байна. Энэ Хятадын ДНБ нь дэлхийн эдийн засгийн 7.97 %-ийг эзэлж байна.

Зураг 10.БНХАУ-ын 2013-2022 онуудын ДНБ (тэрбум ам.доллар)

⁵⁴ Doing business in China 2020, World bank group

Гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт (ГШХО)

Хөрөнгө оруулалтын орчныг сайжруулах зорилгоор БНХАУ-ын Засгийн газар Гадаадын хөрөнгө оруулалтын тухай шинэ хууль гаргаж, тус хуулиар технологийг албадан шилжүүлэхийг хориглох, оюуны өмчийн эрхийг хамгаалах, тэгш байдлыг дэмжих замаар олон улсын хөрөнгө оруулагчдын эрх ашгийг хамгаалах олон шинэчлэлтүүдийг хийсэн нь гадаадын хөрөнгө оруулагчдыг татах, бизнесийн таатай орчныг бүрдүүлэх чухал алхам болжээ.

2022 оны дэлхийн хөрөнгө оруулалтын тайланд дурдсанаар Хятадад орж ирж буй ГШХО 2019 онд 141.22 тэрбум ам.доллар байсан бол 2020 онд 149.34 тэрбум ам.долларт хүрч 5.74%-иар өссөн байна. Харин 2021 онд 180.95 тэрбум ам.долларт хүрч 21%-иар өсжээ. Энэ нь эдийн засгийн харьцангуй тогтвортой хөгжил, эх газарт гадаадын хөрөнгө оруулалтыг дэмжсэн шинэ хууль тогтоомжийг боловсруулан хэрэгжүүлсэнтэй холбоотой.

UNCTAD-ийн тооцоолсноор 2020 онд Хятадын ГШХО-ын 10.4 % нь Хонконг дахь хөрөнгө оруулагчдаас, 10.4% нь АНУ-аас, 12.1% нь Хятадаас эх газарт бүртгэлгүй Хятадын компаниудаас орж ирсэн байна. Хөрөнгө оруулалттай аж үйлдвэрүүдийн хувьд Хятадад гадаадын хөрөнгө оруулалт уламжлалт байдлаар үйлдвэрлэлийн салбарт хүчтэй байдаг.

Гэсэн хэдий ч сүүлийн 15 жилийн хугацаанд үйлдвэрлэлийн салбар аажмаар байр сууриа алдаж, харин үйлчилгээний салбар хурдацтай хөгжиж, мэдээллийн технологи, түрээс, бизнесийн үйлчилгээ зэрэг салбарууд бий болжээ.

Хятадаас гадагшаа чиглэсэн шууд хөрөнгө оруулалт

Хятадын даяаршлын үйл явц хурдацтай хөгжихийн хэрээр сүүлийн 20 жилд Хятадын аж ахуйн нэгжүүдийн хөрөнгө оруулалт хурдацтай өсөж, 2016 онд 196 тэрбум гаруй долларын гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт (ГШХО) гадагшаа урсаж дээд цэгтээ хүрсэн. Харин 2020 онд дэлхийн ГШХО огцом буурч, COVID-19 цар тахлын улмаас Хятадын ГШХО-ын гадагшлах урсгал чиг хандлагаасаа эсрэгээрээ нэмэгдэж, 153.7 тэрбум ам.долларт хүрч, Хятад улс түүхэндээ анх удаа дэлхийн хамгийн том шууд хөрөнгө оруулагч болсон байна.

Эдийн засгийн хурдацтай хөгжлийн нөлөөгөөр тус улсын гадагш чиглэсэн хөрөнгө оруулалтын хэмжээ 2000 онд ердөө 28 тэрбум ам.доллар байсан бол 2021 онд бараг 2.8 их наяд болж хурдацтай өсжээ.

Хятадын ГШХО-ын урсгал голчлон Ази руу чиглэж байгааг харуулж байна. Гэсэн хэдий ч 2021 онд ГШХО-ын нийт дүнгийн 60 орчим хувийг Азийн санхүүгийн төв Хонконг руу, 10 гаруй хувийг Кайманы арлууд болон Британийн Виржиний арлууд руу шилжүүлсэн байна. Харин 2020 онд АНУ-д 7.2 тэрбум, Европын орнуудад 8 тэрбум орчим ам.долларын хөрөнгө оруулалт хийгдсэн гэсэн тооцоо гарчээ. Хятадаас хамгийн их шууд хөрөнгө оруулалт орж ирсэн салбар бол түрээсийн болон бизнесийн үйлчилгээ, үйлдвэрлэл, бөөний болон жижиглэнгийн худалдаа, санхүүгийн үйлчилгээ юм.

2.5. ГҮРЖ УЛС

Гүрж Улсын эдийн засгийг сэргээхэд төсвийн хөрөнгө оруулалтаас гадна гадаад, дотоодын хөрөнгө оруулалт зайлшгүй шаардлагатай болсон. Тиймээс сүүлийн жилүүдэд хөрөнгө оруулалтын эрх зүйн орчинд ихээхэн шинэчлэлт хийж, тогтвортой зах зээлийн эдийн засгийг хөгжүүлж, хөрөнгө оруулалтад нээлттэй орнуудын нэг болоод байна. Харин хөдөө аж ахуйн газрыг гадаадын хөрөнгө оруулагчдад өмчлүүлэхийг хориглох заалт нь хөдөө аж ахуйн салбарын хөрөнгө оруулалтыг хязгаарлаж байна.

Хөрөнгө оруулалтын үндсэн хууль тогтоомждоо гадаад, дотоодын хөрөнгө оруулагчдын хооронд тэгш өрсөлдөөний нөхцөлийг бүрдүүлж, өмчийн эрхийн талаарх хүрээг тодорхойлж өгсөн мөн хөрөнгө оруулагчдын мэдээллийг хамгаалах, кибер аюулгүй байдлын талаар хууль тогтоомж боловсруулах шаардлага гарч ирж байна. Зөвхөн эрх зүйн орчин шинэчлээд зогсохгүй хөрөнгө оруулалтын таатай орчин бүрдүүлэх нь гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтыг татаж, тогтвортой эдийн засгийн өсөлтөд эергээр нөлөөлнө гэж тус улс үзэж байна.

2.5.1. Хууль эрх зүйн орчин

Гүрж Улсад хөрөнгө оруулалтын харилцааг дараах хуулиудаар зохицуулж байна. Үүнд:

- Хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагааг дэмжих, баталгааны тухай хууль (*Law of Georgia on Promotion and Guarantees of Investment Activity*);⁵⁵
- Төрөөс хөрөнгө оруулалтыг дэмжих тухай хууль (*State Support for Investment*);⁵⁶
- Хөрөнгө оруулалтын сангийн тухай хууль (*Investment funds*);⁵⁷

⁵⁵ Law of Georgia on Promotion and Guarantees of Investment Activity <https://matsne.gov.ge/en/document/view/33304?publication=15>

⁵⁶ Law of Georgia on State Support for Investment <https://matsne.gov.ge/en/document/download/24076/6/en/pdf>

⁵⁷ Law of Georgia on Investment funds <https://matsne.gov.ge/en/document/view/4924135?publication=0>

- Үндэсний хөрөнгө оруулалтын агентлагийн тухай хууль (*Georgian National Investment Agency*);
- Аж ахуйн нэгжийн хамтын хөрөнгө оруулалтын тухай хууль(*Collective Investment Undertakings*)⁵⁸ болон дагалдах хуулиуд.

Хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагааг дэмжих, баталгааны тухай хууль нь 1996 онд батлагдсан 4 бүлэг 17 зүйл заалттай байна. Энэхүү хуулийн зорилго Гүржийн Улсын нутаг дэвсгэрт гадаад болон дотоодын хөрөнгө оруулалтыг хэрэгжүүлэх эрх зүйн нийтлэг баталгааг тогтоох, хөрөнгө оруулалтыг дэмжих харилцааг зохицуулахад оршино.

*Хүснэгт 16.Гүрж Улсын хөрөнгө оруулалтын тухай
хуулийн зохицуулалт*

Зүйл	Зохицуулалт	Зохицуулалтын агуулга
<i>Нэгдүгээр бүлэг. Нийтлэг үндэслэл</i>		
1 дүгээр зүйл	Хөрөнгө оруулалт	Хөрөнгө оруулалтад мөнгөн хөрөнгө, хүү, хувьцаа, үнэт цаас, үл хөдлөх хөрөнгө, газар, байгалийн баялагийг ашиглах эрх, патент, лиценз, ноу-хау, туршлага, оюуны үнэт зүйлс болон хуулиар хүлээн зөвшөөрсөн бусад эд хөрөнгө, оюуны үнэт зүйлсийг хамруулна.
2 дугаар зүйл	Хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагааны субъект ба объект	Хөрөнгө оруулагч нь Гүрж Улсад хөрөнгө оруулж буй хувь хүн, хуулийн этгээд, олон улсын байгууллага, гадаадын хөрөнгө оруулагч (гадаад улсын иргэн, Гүржид харьяалалгүй иргэд, гадаадад байнга оршин суудаг Гүржийн иргэд, гадаадад бүртгэлтэй хуулийн этгээд) байна.
<i>Хоёрдугаар бүлэг. Хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагааны субъектүүдийн эрх зүйн байдал</i>		
3 дугаар зүйл	Хөрөнгө оруулагчийн эрх	- Гадаадын хөрөнгө оруулагчдын эрх нь хууль тогтоомжид зааснаас бусад тохиолдолд Гүржийн иргэн, хуулийн этгээдийн эдлэх эрхтэй адил тэгш байна; - Гүржийн нутаг дэвсгэр дэхь банкинд харилцах болон бусад дансыг дурын валютаар нээж болно; - Гүржийн нутаг дэвсгэр болон гадаад дахь банк санхүүгийн байгууллага, хувь хүн, хуулийн этгээдээс зээл авч болно; - Хувьцаа, бонд, үнэт цаас, Гүрж Улсын нутаг дэвсгэрт байгаа болон гадаадад байгаа эд хөрөнгийг худалдаж авч болно; - Хөрөнгө оруулалтын үр дүнг эзэмших, эдлэх, удирдах эрхийг хөрөнгө оруулагчийн шийдвэрээр хуульд заасан журмын дагуу бусад хуулийн болон хувь хүнд шилжүүлж болно;

⁵⁸ Collective Investment Undertakings <https://matsne.gov.ge/en/document/view/1981090?publication>

		- Гадаадын хөрөнгө оруулагчид татвар, хураамж төлсний дараа хөрөнгө оруулалтаас олсон ашиг, орлого болон бусад мөнгөн хөрөнгийг Гүрж Улсын банкны байгууллагуудад зах зээлийн ханшаар хөрвүүлэх, гадаад руу шилжүүлэх эрхийг эдэлнэ; - Гадаадын хөрөнгө оруулагч өөрийн өмчид байгаа хөрөнгөө гадаад руу шилжүүлж болно; - Хөрөнгө оруулагчийн эрхээ эдлэхдээ хуульд заасан үүргээ биелүүлээгүй бол хуулийн хариуцлага үүрнэ.
4 дүгээр зүйл	Хөрөнгө оруулагчийн үүрэг	Хөрөнгө оруулагчид Гүрж Улсын хууль тогтоомж, түүний дотор байгаль орчин, эрүүл мэндийг хамгаалахтай холбоотой хууль тогтоомжийн дагуу үйл ажиллагаа явуулах үүрэгтэй.
<i>Гуравдугаар бүлэг. Хөрөнгө оруулалтыг дэмжих</i>		
5 дугаар зүйл	Хөрөнгө оруулалтыг дэмжих	Гүржийн Эдийн засаг, тогтвортой хөгжлийн яам нь холбогдох байгууллагуудтай хамтран хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагааг дэмжих хөтөлбөр боловсруулах, хэрэгжүүлэхтэй холбоотой төрийн бодлогыг хэрэгжүүлнэ.
6 дугаар зүйл	Хөрөнгө оруулалтын Үндэсний төв	Гүржийн Хөрөнгө оруулалтын Үндэсний төв нь хөрөнгө оруулалтыг дэмжих зорилгоор Гадаад хэргийн яамны дэргэд ажилладаг бөгөөд түүний чиг үүрэг нь: Хөрөнгө оруулагчдад үйлчилгээ үзүүлэх, тэдний бизнесийн үйл ажиллагаанд туслалцаа үзүүлэх; Хөрөнгө оруулалт хийхэд таатай орон гэж сурталчлах, хөрөнгө оруулалтын орчин, хууль тогтоомжийн үндэс, татварын тогтолцоо болон хөрөнгө оруулалттай холбоотой бусад асуудлын талаар мэдээлэл түгээх; Гүрж болон гадаад дахь боломжит түншүүдийг тодорхойлох, хамтарсан хөрөнгө оруулалтын төслүүдэд оролцож зөвлөмж өгөх; Хөрөнгө оруулалтын орчныг сайжруулах талаар хууль тогтоох болон гүйцэтгэх эрх бүхий байгууллагад зөвлөмж боловсруулж, хүргүүлэх; Хөрөнгө оруулалт татах, гадаад улс, компанийг тодорхойлох, тэдэнтэй бие даасан харилцаа тогтоох.
<i>Дөрөвдүгээр бүлэг. Хөрөнгө оруулалтын баталгааг хангах</i>		
7 дугаар зүйл	Хөрөнгө оруулалтын аюулгүй байдал	- Хөрөнгө оруулалтыг Гүрж Улсын хууль тогтоомжоор бүрэн хамгаална. - Хуулийн дагуу хөрөнгө оруулалтыг хасах үед, зохих нөхөн олговрыг олгоно. - Гүрж Улсын шүүхэд талуудын хоорондын хөрөнгө оруулалтын хассан шийдвэр, нөхөн олговрын нөхцөл зэргээр давж заалдаж болно.

8 дугаар зүйл	Хөрөнгө оруулалтын нөхцлийг хангаагүй үеийн нөхөн төлбөр	- Нөхөн олговрыг олгохдоо хөрөнгө оруулалтын мөнгөн дүнгийн тодорхой хэсгийг хассан дүнгээр тооцох ба энэ нь тухай үеийн зах зээлийн бодит үнэд нийцсэн байна - Нөхөн олговрыг хугацаа алдалгүй, хөрөнгө оруулалтын хассан үеэс эхэлсэн хохирлыг багтаан хамт төлнө. - Гадаадын хөрөнгө оруулагчдад нөхөн олговрыг банкаар дамжуулан зах зээлийн ханшаар шилжүүлж өгнө.
9 дүгээр зүйл	Хөрөнгө оруулалтыг хэрэгжүүлэхтэй холбоотой хориг, хязгаарлалт	Тус зүйлд Гүрж Улсад хөрөнгө оруулахыг хориглосон хөрөнгийн жагсаалтыг тусгасан.
10 дугаар зүйл	Хөдөлмөрийн харилцаа, нийгмийн хамгаалал, тэтгэвэр	Ажилтны нийгмийн даатгал, нийгмийн хамгаалал, тэтгэвэр тэтгэмжид шаардагдах шимтгэл, шимтгэл төлөх тухай хуулийн шаардлага нь Гүрж Улсад байнга оршин суудаггүй гадаадын ажилтанд хамаарахгүй.
11 дүгээр зүйл	Хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагаатай холбоотой татварын зохицуулалт	Гүржийн татварын хууль тогтоомж нь хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагааны татварын зохицуулалт, түүнийг дэмжих нөхцлийг зохицуулдаг.
12 дугаар зүйл	Газар болон байгалийн баялагийг өмчлөх эрх авах	Иргэний хууль, Газар тариалангийн газар өмчлөх тухай хууль, Газрын зориулалтын зориулалтыг тодорхойлох, хөдөө аж ахуйн газрын тогтвортой менежментийн тухай хууль, Газрын хэвлийн тухай хууль, Газрын тосны тухай хууль, Байгалийн хийн болон бусад хууль тогтоомж нь газар болон бусад байгалийн баялгийг өмчлөх эрх, түүнчлэн байгалийн баялгийг боловсруулах, ашиглах эрхийг зохицуулах асуудлыг зохицуулна.
13 дугаар зүйл	Хэрэгжүүлсэн гадаадын хөрөнгө оруулалтын эрх зүйн зохицуулалт	Гадаадын хөрөнгө оруулалтын тусгай зөвшөөрөл авсан гадаадын хөрөнгө оруулалтаар байгуулагдсан аж ахуйн нэгжүүд энэ хуулиас өмнө мөрдөгдөж байсан хууль тогтоомжийн дагуу Гүрж Улсын 1995 оны 6-р сарын 30-ны өдрийн Гадаадын хөрөнгө оруулалтын тухай хуульд заасан тусгай зөвшөөрлийн хөнгөлөлт эдлэнэ.
14 дүгээр зүйл	Дайн самуун онцгой байдлын үед хөрөнгө оруулалтыг хамгаалах	Дайн самуун, байгалийн гамшиг, онцгой байдалд хохирол амссан гадаадын хөрөнгө оруулагчдын хохирлыг барагдуулахдаа дотоодын хөрөнгө оруулагчдын нөхцөл байдлаас дордуулахгүй байна.
15 дугаар зүйл	Хүчингүй болгосон	

16 дугаар зүйл	Маргаан шийдвэрлэх журам	-Гүрж Улсад бүртгэлтэй аж ахуйн нэгжийн хооронд үүссэн маргааныг талуудын тохиролцоо, тогтоосон журмын дагуу Гүрж Улсын шүүхээр шийдвэрлэнэ; -Хөрөнгө оруулагчид болон төрийн байгууллагын хоорондын маргааныг талуудын тохиролцоо болон олон улсын гэрээгээр маргааныг шийдвэрлэх журмыг тогтоогоогүй тохиолдолд шүүхээр шийдвэрлүүлнэ; -Маргаан хянан шийдвэрлэх байгууллага талуудын тохиролцсон болон Гүрж Улстай холбогдох олон улсын гэрээнд зааснаар маргааныг шийдвэрлэсэн бол давж зээлдэх эрхгүй.
17 дугаар зүйл	Бусад заалт	-Тус хуулийн шаардлагад нийцээгүй аж ахуйн нэгж, байгууллагын үйл ажиллагаа, хөрөнгө оруулалтын эх үүсвэрийг 6 сарын дотор өөрчлөх эсхүл үйл ажиллагааг зогсоож хэрэгжүүлсэн хөрөнгө оруулалтыг энэ хуульд нийцүүлнэ; - Гүрж Улсын Парламентын Байгаль орчин, байгалийн нөөц, эдийн засгийн хороод энэ хуулийн хэрэгжилтэд хяналт тавина; -Түлш, эрчим хүч, Байгаль орчин, байгалийн нөөцийг хамгаалах, Дотоод хэрэг, Эдийн засаг, үйлдвэр, худалдааны яам, Гүржийн Сангийн яамны Гаалийн газар, Гүржийн Стандарт, хэмжил зүйн Үндэсний агентлаг нь бэлтгэл арга хэмжээг боловсруулж хэрэгжүүлнэ.

2.5.2. Хөрөнгө оруулалтын эрх зүйн орчны шинэчлэлт

“Хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагааг дэмжих, баталгааны тухай” хууль болон бусад хөрөнгө оруулалтад холбогдох хуулиудад гадаадын хөрөнгө оруулагчдын хооронд тэгш өрсөлдөөний нөхцөл байдал бүрдүүлэх талаар нэмэлт өөрчлөлт оруулсан байна. Үүнд:

1.Хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагааг дэмжих, баталгааны тухай хуульд:

- Гадаад дотоодын хөрөнгө оруулагчдыг ялгаварлан гадуурхахгүй байх;
- Үндсэн хуулиар олгогдсон эрх Гүржийн иргэд болон Гүржид амьдарч байгаа гадаадын иргэдэд адил хамаарна.

2.Газрын тухай хуульд: Газар болон бусад байгалийн баялгийг өмчлөх эрх, түүнчлэн байгалийн баялгийг боловсруулах, ашиглах эрхийг Гүржийн Иргэний хууль, Хөдөө аж ахуйн газар өмчлөх тухай хууль, Зориулалт

тодорхойлох тухай хууль, Ашигт малтмалын тухай хууль, Газрын тос, байгалийн хийн тухай хууль болон холбогдох хууль тогтоомжийн актуудаар зохицуулна” гэж өмчлөх эрхийн талаар тус тус хуульд тодорхой тусгаж өгсөн нь хөрөнгө оруулалтын орчны таатай нөхцөлийг бүрдүүлэхэд чухал тулгуур болж байна.

3.Газрын тос, байгалийн хийн тухай хуульд: “Газрын тос, байгалийн хийн Үндэсний агенлтаг нь хөрөнгө оруулагчдыг эрх ашгийн төлөө хувийн өмчийн газрыг өмчлөхөөс сэргийлж шүүхэд хандах эрхтэй бөгөөд энэ нь нийтийн эрх ашиг болон зохистой нөхөн төлбөр авах тохиолдолд хамаарна” гэсэн нэмэлт өөрчлөлт оруулсан.

4.Татварын тухай хуульд: Нийт татвар 20-иос дээш төрөл байсныг багасгаж 6 болгож татварын хэмжээг бууруулсан нь улсын орлогыг ихээхэн нэмсэн. Мөн ЖДҮ эрхлэгчдэд таатай нөхцөл бүрдүүлэн аж ахуйн орлогын албан татварыг 15%-ийн ногдол ашгийн татвараар сольж зөвхөн хуваарилагдсан ашигт ашгийн татвар ногдуулсан. Энэхүү дахин хөрөнгө оруулалт хийсэн орлогыг ААНОАТ-аас чөлөөлдөг.

5.Эдийн засгийн эрх чөлөөний хуульд: Хөрөнгө оруулагчид шаардлагатай татвараа төлсний дараа орлогыг хөрвүүлэх, буцаан шилжүүлэх эрхтэй. Мөн хөрөнгө оруулагч нь шилжүүлэн авсан эд хөрөнгөөс нөхөн төлбөр авах эрхтэй гэж хуульд зааж өгсөн.

6.Олон улсын гэрээ: Гүрж Улс одоо мөрдөгдөж байгаа хөрөнгө оруулалтын 33 гэрээнд нэгдэн орж гадаадын хөрөнгө оруулагчдын талаарх гэрээнд заасны дагуу хөрөнгө оруулагчдын оруулсан хөрөнгийг өмчлөх, ялгаварлан гадуурхалтаас хамгаалах гэх мэт гэрээний үүргийг хэрэгжүүлэх үүрэгтэй. Хэрэв гэрээнд заасан нөхцөлийг зөрчсөн тохиолдолд хөрөнгө оруулагчдын маргааныг шийдвэрлэх журам (*Investor-state dispute settlement ISDS*)⁵⁹-ын дагуу болон олон улсын арбитра хандаж болно.

2.5.3. Хуулийн шинэчлэлтийн эдийн засагт үзүүлсэн нөлөөлөл

Хүснэгт 17. Дэлхийн банкны “Ease of doing Business” индексээр
Гүрж Улсын эзэлсэн байр, авсан оноо (2016-2020)

	2016	2017	2018	2019	2020
Байр	24	16	9	6	7
Оноо	77.45	80.20	82.04	83.28	83.7

Эх сурвалж: Дэлхийн банкны “Doing Business” (2016-2020)
<https://archive.doingbusiness.org/en/reports/global-reports/doing-business-reports>

⁵⁹ Investor-state dispute settlement (ISDS) <https://www.dfat.gov.au/trade/investment/investor-state-dispute-settlement>

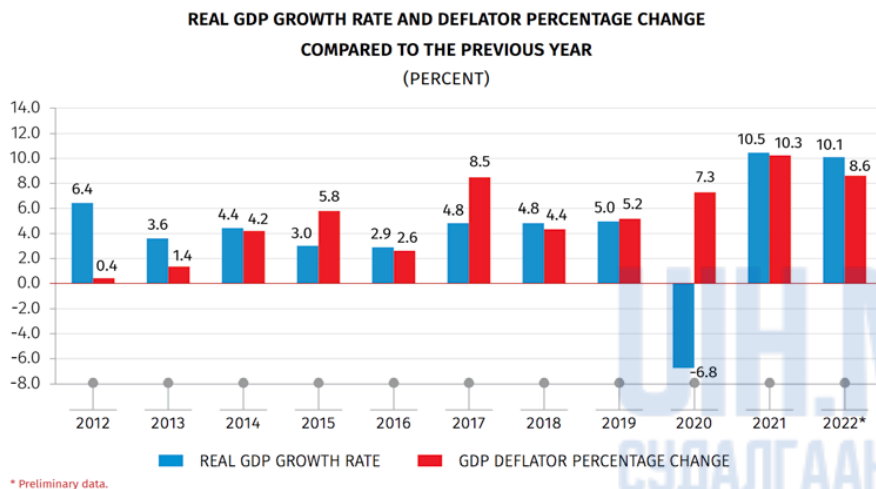
Гүрж Улсын дотоодын нийт бүтээгдэхүүн 2022 онд 24.61 тэрбум ам.доллар болсон байна.

Зураг 11. Гүрж Улсын 2013-2022 онуудын ДНБ (тэрбум ам.доллар)

Эх сурвалж: <https://tradingeconomics.com/georgia/gdp>

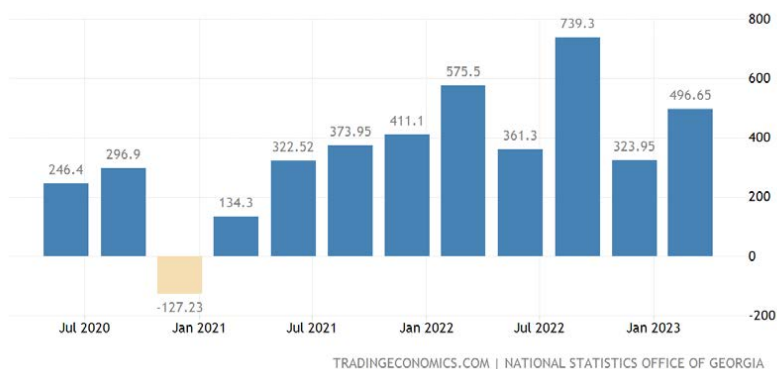
Зураг 12. Гүрж Улсын 2012-2022 онуудын ДНБ-ийг өмнөх онтой харьцуулсан өөрчлөлт (хувиар)

Гүрж Улсын гадаадын хөрөнгө оруулалт 2023 оны эхний улирлаар 496.5 сая ам долларт хүрсэн нь эдийн засагт ихээхэн түлхэц болжээ. Хамгийн том гадаадын хөрөнгө оруулагчдад Их Британи, Испани, АНУ бөгөөд АНУ нь хөрөнгө оруулалтын 46%-ийг бүрдүүлж байна. Гүржийн тогтвортой хөгжлийн зорилтуудыг хэрэгжүүлэхэд гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт ихээхэн ач холбогдолтой байна. Үүнд:

- Инновац нэмэгдүүлэх;
- Шинээр ажлын байр бий болох;
- Хүний нөөцийг хөгжүүлэх;
- Амьжиргааны түвшин нэмэгдүүлэх;
- Байгаль орчин, тогтвортой байдлыг хангах;
- Дотоодын аж ахуйн нэгжүүдийг үндэстэн дамнасан аж ахуйн нэгжүүдтэй холбосноор олон улсын зах зээлд нэвтрэх боломжтой болох;
- Дэлхийн нэмүү өртгийн сүлжээнд нэвтрэх.

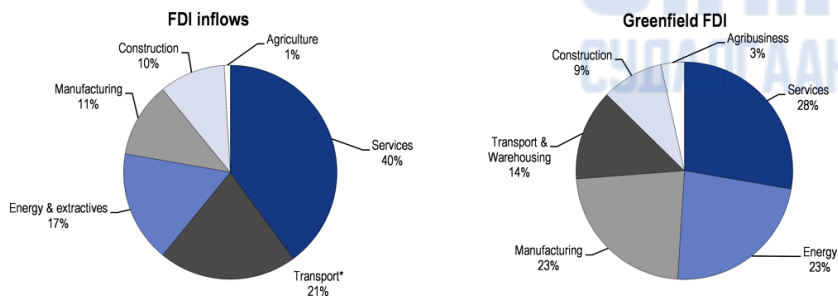
Зураг 13. Гүрж Улсын 2020-2023 онуудын ГШХО-ын хэмжээ (сая ам.доллар)

Эх сурвалж: <https://tradingeconomics.com/georgia/foreign-direct-investment>

Сүүлийн 10 жилийн хугацаанд гадаадын хөрөнгө оруулалтын дийлэнх нь тээврийн дэд бүтэц, барилга, банк санхүүгийн салбарт оруулсан байна. Эдгээр салбар нь эдийн засгийн өсөлтөд нөлөөлж байгаа ч эрчим хүчний дэд бүтцийн хэд хэдэн томоохон хөрөнгө оруулалтыг эс тооцвол экспортын салбар болох үйлдвэрлэл, хөдөө аж ахуйн салбарт хөрөнгө оруулалт нь учир дутагдалтай байна.

Зураг 14. Гүрж Улсын хөрөнгө оруулалтын бүтэц (2007-2019 он)

Эх сурвалж: <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/>

Дотоодын хөрөнгө оруулалтыг дэмжих бодлого

Гүрж Улс дотоодын хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлэх ажлыг үе шаттайгаар авч хэрэгжүүлсэн. Үүнд:

- 2011 онд төрийн өмчийн хөрөнгө оруулалтын сан байгуулж тус сан нь тээвэр, эрчим хүч, дэд бүтцийн салбарт үйл ажиллагаа явуулдаг төрийн өмчит томоохон аж ахуйн нэгжүүдийг эзэмшдэг. Сангийн гол зорилго нь аялал жуулчлал, үйлдвэрлэл, эрчим хүч, хөдөө аж ахуйн салбарт гадаад дотоодын хөрөнгө оруулалт татах явдал юм.
- 2013 онд гадаад, дотоодын хөрөнгө оруулалт татах зорилгоор Гүржийн хамтын хөрөнгийн сан байгуулж хурдацтай хөгжиж буй салбарт хөрөнгө оруулагчдыг татсан. Мөн “Гүржид үйлдвэрлэе” хөтөлбөрөөр аж ахуй эрхлэлтийг дэмжиж, хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлэх зорилготой ажиллаж байна.
- 2018 онд цахимаар оршин суух эрх авах нөхцөлөөр хангаснаар гадаадын хөрөнгө оруулагчид аж ахуйн нэгжээ цахимаар бүртгүүлж, тус улсын банканд данс нээлгэх боломжтой болсон.
- Хөрөнгө оруулалтыг дэмжих– 2003 оноос хойш хийгдсэн хөрөнгө оруулалтын томоохон шинэчлэлүүд дотоодын хөрөнгө оруулагчдад бизнесийн таатай орчин бүрдүүлэх, татвар, инновац, санхүүгийн зах зээлд ихээхэн шинэчлэл авчирсан.

Хөрөнгө оруулалтыг дэмжих хэд хэдэн байгууллага байгуулсан. Жишээлбэл, Гүржийн Инновац, Технологийн агентлаг, олон улсын портал болсон “Invest Georgia” гэх мэт.

- Хөрөнгө оруулагчдад үзүүлэх төрийн үйлчилгээг шуурхай болгохын тулд “нэг цонхны үйлчилгээ”-г нэвтрүүлж хэрэгжүүлсэн;
- Дэлхийн зах зээлд нэвтрэхэд туслалцаа үзүүлэх;
- Гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтыг ЖДҮ-тэй холбох, хөрөнгө оруулалтын экосистемийг бэхжүүлэх;
- Хөрөнгө оруулалтыг дэмжих хяналтын механизмыг сайжруулах;
- Хөрөнгө оруулалтыг дэмжих, хөнгөвчлөх ажлыг орон нутагт хэрэгжүүлэх ажлуудыг хийж байна.

ЭЗХАХБ-аас Гүрж Улсад өгсөн хөрөнгө оруулалтын бодлогын зөвлөмж⁶⁰

Гүржийн Засгийн газар ЭЗХАХБ-ын Олон улсын хөрөнгө оруулалт ба үндэстэн дамнасан аж ахуй нэгжийн тунхаглалыг дагаж мөрдөх болсон байна. Үүнд:

⁶⁰ Investment Policy Review <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/0d33d7b7-en/index.html?itemId=/content/publication/0d33d7b7-en>

- ДНБ-ий 10%, ажил эрхлэлтийн 44%-ийг бүрдүүлдэг хөдөө аж ахуйн салбар болон хүнсний нэмүү өртгийн салбарт хөрөнгө оруулалт татах нь хөрөнгө ажлын байраар хангахаас гадна бүтээмжийн өсөлтийг нэмэгдүүлэх, орлого нэмэгдэх, хүнсний аюулгүй байдлыг сайжруулах, хөдөө орон нутгийн хөгжлийг дэмжих, олон улсын зах зээлд өрсөлдөх чадварыг сайжруулах;
- Засгийн газраас хөдөө аж ахуйн газар өмчлөлийн талаарх олон хуулийг нэгтгэх эсхүл хоорондын уялдаа холбоог сайжруулах;
- Газар тариалангийн хуваагдмал бүтэц, хөдөө аж ахуйн хүнсний бүтээгдэхүүний дийлэнх хэсэг нь гэр бүлийн жижиг аж ахуй нэгжүүд амьжиргааны хэрэгцээнд тариалах явдлыг багасган энэ салбарт хөрөнгө оруулалт татах;
- Оюуны өмчийн хамгаалах эрхийг сайн баталгаажуулж, хөрөнгө оруулагчдын мэдээллийн аюулгүй байдал, программ хангамжийг хулгай, зөвшөөрөлгүй онлайн контент зэрэгт анхаарах;
- Хөрөнгө оруулагчдын мэдээллийн хамгаалалт, кибер аюулгүй байдлын бодлогыг тэргүүлэх чиглэл болгон хэрэгжүүлэх;
- Шүүхийн тогтолцооны шинэчлэлийг тогтвортой байлгах, хөрөнгө оруулагчдын шүүхэд итгэх итгэлийг нэмэгдүүлэх, шүүхийн шударга байдалд анхаарах;
- Засгийн газрын хөрөнгө оруулалтын гэрээний тэргүүлэх чиглэлийн бодлогыг үнэлэх хөрөнгө оруулалтыг хамгаалан ажиллах нь зүйтэй гэж үзэж байна.

АШИГЛАСАН ЭХ СУРВАЛЖ

Ерөнхий мэдээлэл

- Дэлхийн хөрөнгө оруулалтын тайлан 2023 (Тойм), НҮБ-ын Худалдаа, хөгжлийн бара хурал-WORLD INVESTMENT REPORT 2023, UNITED NATIONS CONFERENCE ON TRADE AND DEVELOPMENT, UNCTAD/WIR/2023 (Overview) https://unctad.org/system/files/official-document/wir2023_overview_en.pdf
- <https://trade.ec.europa.eu/access-to-markets/en/content/types-investment>
- <https://www.oecd-ilibrary.org/>
- <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/9789264045743-19>
- <https://unctad.org/>
- <https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/>
- (<https://www.bclplaw.com/en-US/events-insights-news/foreign-direct-investment-global-trends-and-developments.html>)
- <https://www.crowell.com/a/web/gKUEe7SMhyJgLFaaF8pQry/a-review-of-the-eu-fdi-screening-regulation-and-its-scope.pdf>
- <https://unctad.org/about>
- <https://unctad.org/publication/evolution-fdi-screening-mechanisms-key-trends-and-features>
- <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/RL/RL33388>
- <https://home.treasury.gov/policy-issues/international/the-committee-on-foreign-investment-in-the-united-states-cfius>

Австралийн Холбооны Улс

- Foreign Acquisitions and Takeovers Act <https://www.legislation.gov.au/Details/C2022C00088>
- Foreign Acquisitions and Takeovers Regulation 2015 <https://www.cliffordchance.com/content/dam/cliffordchance/briefings/2017/08/foreign-investment-regulation-in-australia.pdf>
- Australia's foreign investment framework <https://foreigninvestment.gov.au/investing-in-australia/foreign-investment-framework>
- Foreign Investment Review Board <https://foreigninvestment.gov.au/investing-in-australia/about-us/firb>
- Foreign Investment Regulation in Australia <https://www.cliffordchance.com/content/dam/cliffordchance/briefings/2017/08/foreign-investment-regulation-in-australia.pdf>
- About Foreign investment <https://www.dfat.gov.au/trade/investment/australias-foreign-investment-policy>
- International Investment position Australia <https://www.abs.gov.au/statistics/economy/international-trade/international-investment-position-australia-supplementary-statistics/latest-release>
- Australia's Investment reforms <https://www.dfat.gov.au/trade/investment/australias-foreign-investment-policy>

Бүгд Найрамдах Казахстан Улс

- Предпринимательский кодекс Республики Казахстан, Кодекс Республики Казахстан от 29 октября 2015 года № 375-V ЗРК., <http://adilet.zan.kz/rus/docs/K1500000375>
- INVESTMENTS AND PUBLIC FINANCE, Editors Svetlana Moroz Urszula K. Zawadzka-Pak, Białystok 2022, https://www.katpartners.kz/Articles/Investments%20and%20Public%20Finance_monograph.pdf
- The World bank, Doing business archive, reports, <https://archive.doingbusiness.org/en/reports/global-reports/doing-business-reports>
- Национальный банк Республики Казахстан, <https://nationalbank.kz/ru/news/pryamye-investicii-po-napravleniyu-vlozheniya>
- Национальная компания «KAZAKH INVEST», <https://invest.gov.kz>
- The Astana times, <https://astanatimes.com/2023/04/foreign-direct-investment-inflow-in-kazakhstan-hits-record-high-in-2022/>
- OECD Investment Policy Reviews: Kazakhstan 2017, https://read.oecd-ilibrary.org/finance-and-investment/oecd-investment-policy-reviews-kazakhstan-2017_9789264269606-en#page82

Бүгд Найрамдах Узбекистан Улс

- Reforms in the investment legislation of Uzbekistan.2020 <https://www.dentons.com/en/insights/alerts/2020/january/9/reforms-in-the-investment-legislation-of-uzbekistan>
- Doing business in Uzbekistan https://assets.ey.com/content/dam/ey-sites/ey-com/en_uz/home/doing-business-uzbekistan-2023.pdf
- Узбекистаны ГШХО тухай <https://www.crowe.com/uz/insights/insight-article-3>
- ГХОААН https://en.legal-force.uz/registration_jv_fe
- Дэлхийн банк, Узбекистаны тухай эдийн засгийн мэдээлэл <https://www.worldbank.org/en/country/uzbekistan/overview#economy>
- Яамны вэб сайт, ХО хууль дүрэм <https://miit.uz/en/menu/investitsionnoe-regulirovanie>
- АХБ тайлан,2023 Узбекистан
- <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/863591/uzb-ado-april-2023.pdf>
- Узбекистаны 1998 оны Гадаадын хөрөнгө оруулалтын тухай хууль
- <https://lex.uz/docs/4403531>
- Хөрөнгө оруулалтын хуулийн шинэчлэлт
- <https://www.mondaq.com/inward-foreign-investment/892338/note-on-the-law-of-the-republic-of-uzbekistan-on-investments-and-investment-activities>

Узбекистаны 2022 оны хөрөнгө оруулалтын тухай

- <https://www.state.gov/reports/2022-investment-climate-statements/uzbekistan/>

- Law of the Republic of Uzbekistan “On investments and investment activity”, 2019 <https://lex.uz/ru/docs/4751834#4753233>
- Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улс
- Foreign Investment Law of the People’s Republic of China <https://investmentpolicy.unctad.org/investment-laws/laws/317/china-foreign-investment-law-of-the-people-s-republic-of-china>
- China foreign investment law and 2023 regulatory update <http://www.ciprocess.com/china-foreign-investment-law-and-regulation.htm>
- Дэлэгийн Энхгэрэл: Хятадын гадаад хөрөнгө оруулалтын шинэчилсэн хуулийн анализ (нийтлэл) <https://business.mn/2021/11/04/hyatadyn-gadaad-hurungu-oruulaltyn-shinechilsen-huuliin-analiz/>
- 2022 Investment policy and regulatory review
- <https://openknowledge.worldbank.org/server/api/core/bitstreams/429b2ce7-ffba-5848-a68e-23336fc1ed67/content>
- China’s Investment Law Reform: Revolution or Evolution?
- https://pureportal.spbu.ru/files/74449974/China_s_Investment_Law_Reform_Revolution_or_Evolution_.pdf
- Protection of Foreign Investment in China: The Foreign Investment Law and the Changing Landscape <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC9045029/>
- https://www.gov.cn/zhengce/content/2019-12/31/content_5465449.htm
- https://en.ndrc.gov.cn/policies/202105/t20210527_1281403.html
- <https://www.statista.com/topics/8962/foreign-direct-investment-fdi-into-china/#topicOverview>

Гүрж Улс

- Law of Georgia on Promotion and Guarantees of Investment Activity <https://matsne.gov.ge/en/document/view/33304?publication=15>
- Law of Georgia on State Support for Investment <https://matsne.gov.ge/en/document/download/24076/6/en/pdf>
- Law of Georgia on Investment funds <https://matsne.gov.ge/en/document/view/4924135?publication=0>
- Collective Investment Undertakings <https://matsne.gov.ge/en/document/view/1981090?publication>
- Investor-state dispute settlement (ISDS) <https://www.dfat.gov.au/trade/investment/investor-state-dispute-settlement>